

Maallikko kääntämisessä,
asiantuntija omalla alallaan –
käsityksiä käännoksistä

Liisa Manninen
Pro gradu -tutkielma
Turun yliopisto
Kieli- ja käännöstieteiden laitos
Ranska, käännösviestinnän opintopolku
Kesäkuu 2018

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

TURUN YLIOPISTO

Kieli- ja käännöstieteiden laitos / Humanistinen tiedekunta

MANNINEN, LIISA: Maallikko kääntämisessä, asiantuntija omalla alallaan – käsityksiä käännöksistä

Tutkielma, 84 s., 14 liites.

Ranska, käännösviestinnän opintopolku

Kesäkuu 2018

Tutkimuksessa keskitytään kieli- ja käännösalan ulkopuolisten henkilöiden eli maallikoiden kielellisten asenteiden kartoittamiseen. Maallikoiden kielellisten asenteiden tutkimus sijoittuu sociolingvistiikan kansanlingvistisen tutkimussuuntauksen ja murretutkimuksen viitekehukseen. Työn päätavoitteena on selvittää, millaisia käsityksiä maallikoilla on käännöksistä, käännösten kielestä ja erityisesti audiovisuaalisista käännöksistä. Työssä tutkitaan myös sitä, millaiset seikat vaikuttavat siihen, lukevatko maallikot tekstejä mieluummin tekstin alkuperäiskielellä, vaikka se olisi lukijalle vieras kieli, vai äidinkielellään, vaikka kyseessä olisi käännös. Lisäksi halutaan löytää vastaus siihen, millaisia ominaisuuksia maallikot pitävät käännöstekstin tärkeimpinä piirteinä.

Tarkasteluun rajattiin sellaisia henkilöitä, joiden voidaan olettaa työssään tai opiskeluissaan lukevan paljon. Perusjoukon muodostivat Turun yliopiston kemian laitoksen opiskelijat ja henkilökunta. Aineistonkeruumenetelmänä käytettiin verkkokyselylomaketta, jossa esitettiin sekä avoimia kysymyksiä että asteikko- ja monivalintakysymyksiä. Vastauksia saatiin yhteensä 91 kappaletta. Tutkittavista opiskelijoita oli 69 %, työssäkäyviä 22 % ja muita 9 %. Vastauksia analysoitiin teoriaohjaavan laadullisen sisällönanalyysin ja luokittelun avulla. Mukana oli myös joitakin määrällisen analyysin elementtejä.

Tulokset osoittivat, että kielteiset käsitykset painoutuivat tutkimuksessa. Vaikka audiovisuaaliset käännökset arvioitiin kieliasultaan pääasiassa riittävän hyviksi, huomautettiin tekstitysten laadun olevan vaihtelevaa ja riippuvan esimerkiksi kääntäjistä tai muista kielenulkoisista tekijöistä. Lisäksi av-käännösten kohdalla korostui se, että lukija vertaa tekstiä kuulemaansa kieleen ja odottaa tekstiltä erittäin suurta vastaavuutta. Yleisesti maallikot pitivät käännöstekstin tärkeimpänä ominaisuutena tekstin merkitysten mahdollisimman tarkkaa säilyttämistä. Myös kieliopillisuutta ja tyylin säilyttämistä arvostettiin. Maallikoiden kielen valintaa ohjasivat mm. tekstilaji ja käyttötarkoitus: tekstilajeista korostuivat erityisesti tieteelliset tekstit ja kaunokirjallisuus, joista ensimmäisiä luettiin mieluiten pääasiassa alkuperäiskielellä ja jälkimmäisiä äidinkielellä tai vaihtoehtoisesti valikoitiin vain laadukkaasti käännettyjä teoksia. Vieraskielisen alkuperäistekstin valintaan vaikutti muun muassa se, että käännösten ei nähty olevan yhtä mielenkiintoista luettavaa, tarjoavan yhtä paljon informaatiota tai herättävän samoja tunteita kuin alkuperäisteksti. Kielellisistä asenteista tarvittaisiin lisätutkimusta esimerkiksi tekstilajien ja kielen valintaan vaikuttavien tekijöiden näkökulmasta.

Asiasanat: asenteet, kielellinen asenne, audiovisuaalinen kääntäminen, maallikko, sisällönanalyysi

SISÄLLYS

1. JOHDANTO	1
2. KIELELLISTEN ASEENTEIDEN TEOREETTINEN VIITEKEHYS	4
2.1. ASEENTEET JA NIIDEN TUTKIMUS	4
2.1.1. ASENNE	4
2.1.2. ASEENTEEN KOLME KOMPONENTTIA.....	6
2.1.3. KÄSITYS, USKOMUS JA SUHTAUTUMINEN – ASEENTEEN LÄHIKÄSITTEITÄ	7
2.1.4. KIELIASENNE VAI KIELELLINEN ASENNE?	9
2.1.5. KIELELLISTEN ASEENTEIDEN TUTKIMUS	9
2.1.6. KÄÄNNÖSKIELEEN KOHDISTUVIEN ASEENTEIDEN TUTKIMUS.....	10
2.2. ASIANTUNTIJUUDEN TASOT	12
2.2.1. MAALLIKKO.....	13
2.2.2. AMMATILAINEN JA ASIANTUNTIJA	13
2.2.3. ARKITIEDON JA TEOREETTISEN TIEDON LUONTEESTA	14
2.3. KÄÄNNÖSTEN VAATIMUKSISTA JA MERKITYKSISTÄ	15
2.3.1. KÄÄNTÄMISTÄ OHJAAVIA TEKIJÖITÄ	16
2.3.2. USKOLLISUUS	16
2.3.3. MUKAUTTAMINEN	18
2.3.4. HYVÄKSYTTÄVYYS.....	19
2.3.5. KÄÄNNÖKSET YMPÄRILLÄMME -TUTKIMUKSET.....	20
2.3.6. VALINTA LÄHDEKIELISEN JA KOHDEKIELISEN TEKSTIN VÄLILLÄ	23
2.4. AUDIOVISUAALINEN KÄÄNTÄMINEN ERIKOISALANA	23
2.4.1. RUUTUTEKSTIN RAJOITTEET	24
2.4.2. AV-ALASTA JA KÄÄNTÄJIEN ASEMASTA.....	25
2.4.3. HARRASTAJA- ELI FANIKÄÄNTÄMINEN	26
3. AINEISTO JA METODI	27
3.1. TUTKIMUSTEHTÄVÄN RAJAAMINEN	27
3.2. KYSELY AINEISTONKERUUMENETELMÄNÄ	28
3.2.1. VERKKOKYSELYN ETUJA	28
3.2.2. VERKKOKYSELYN HAASTEITA	30
3.2.3. VERKKOKYSELYTUTKIMUKSEN OTOKSEN VALINNASTA.....	31

3.2.4.	LOMAKEVASTAAMISEN PSYKOLOGIAA	32
3.3.	AINEISTONKERUU: KYSELYLOMAKKEEN RAKENTAMINEN	33
3.3.1.	PILOTTITUTKIMUS.....	35
3.3.2.	LOPULLINEN KYSELYLOMAKE JA TUTKIMUSAINOSTON ESITTELY.....	36
3.4.	AINEISTON ANALYSOINTI.....	38
3.4.1.	LAADULLINEN JA MÄÄRÄLLINEN ANALYYSI YHDESSÄ.....	38
3.4.2.	SISÄLLÖNANALYYSI JA TEORIAOHJAAVUUS.....	39
4.	KÄSITYKSIÄ KÄÄNTÄMISESTÄ JA KÄÄNNÖKSISTÄ.....	42
4.1.	VASTAAJIEN TAUSTATIEDOT JA LUKUTOTTUMUKSET	42
4.1.1.	LUKEMISAKTIIVISUUS	45
4.1.2.	OPISKELIJAT JA TYÖSSÄKÄYVÄT LUKIJOINA	48
4.2.	KÄÄNNÖSTEN HAVAINNOINTI	49
4.2.1.	ERI TILANTEISSA KOHDATUT KÄÄNNETYT TEKSTIT.....	49
4.2.2.	TEKSTIEN ARVIOINTI – KÄÄNNÖKSIÄ VAI EI?	52
4.2.3.	KÄÄNNÖKSEN TÄRKEIMPINÄ PIDETYT OMINAISUUDET	53
4.2.4.	KÄÄNTÄJIEN NIMEÄMINEN	56
4.3.	KÄSITYKSET KÄÄNNÖKSIÄ JA KÄÄNNÖSKIELTÄ KOHTAAN.....	57
4.3.1.	KÄÄNNÖS VAI ALKUPERÄISKIELI?	57
4.3.2.	MIELUUMMIN ALKUPERÄISKIELELLÄ.....	61
4.3.3.	MIELUUMMIN ÄIDINKIELELLÄ, VAIKKA SE OLISIKIN KÄÄNNÖS	62
4.3.4.	KÄÄNNÖS JA ALKUPERÄISTEKSTI RINNAKKAIN.....	63
4.4.	AV-KÄÄNNÖKSET	64
4.4.1.	KATSELUTOTTUMUKSET	64
4.4.2.	AV-KÄÄNNÖSTEN KIELI JA TÄRKEIMPINÄ PIDETYT OMINAISUUDET	65
4.4.3.	AV-KÄÄNNÖSTEN LAATU	68
4.4.4.	LYHYESTI FANIKÄÄNNÖKSISTÄ	70
5.	KÄÄNNÖKSIIN KOHDISTUVAT NÄKEMYKSET KOKOAVASTI.....	72
5.1.	TUTKIMUKSEN RAJOITTEITA	79
6.	JOHTOPÄÄTÖKSET.....	82

7. LÄHDELUETTELO

LIITTEET

LIITE 1: Kyselylomakkeen kysymykset

LIITE 2: Résumé en français

1. Johdanto

Emme välttämättä tule ajatelleeksi sitä, kuinka suuri osa päivittäin kohtaamistamme teksteistä on alun perin kirjoitettu jollain muulla kuin äidinkielellämme. Arvioiden mukaan Suomessa päivittäin luetuista teksteistä käännettyjä olisi keskimäärin noin kolmannes ja eräiden tutkimusten perusteella jopa lähes puolet teksteistä (Mäkisalo 2006; Salmi 2010). Yksi suomalaisten tärkeimmistä arkilukemisen muodoista ovat edelleen television ruututekstit, joita reilu kymmenen vuotta sitten lähetettiin pelkästään Ylen kanavilta viisi miljoonaa kappaletta vuodessa (Vertanen 2007: 149). Määrä ei tästä ainakaan ole vähentynyt, pikemminkin päinvastoin. Myös huomattava määrä opiskeluun ja työskentelyyn tarkoitetuista lukumateriaaleista tuotetaan ja luetaan vieraalla kielellä miltei alasta riippumatta, useimmiten englanniksi. Vaihtelevissa työ- ja opiskeluympäristöissä moni meistä pääsee tai joutuu toimimaan niin sanotusti oman elämänsä kääntäjänä: monella on kokemusta esimerkiksi jonkinlaisen tekstin tai ohjeen suomentamisesta tai vastaavasti erilaisten tiivistelmien kääntämisestä vieraalle kielelle joko itselleen tai muille. Miten käännöksiin sitten suhtaudutaan aloilla, joissa kieli on enemmänkin väline, ei opiskelun tai työskentelyn kohde?

Tutkielmani tavoitteenani on kartoittaa, millaisia käsityksiä kieli- ja käännösalan ulkopuolisilla on käännöksistä ja käännösten kielestä sekä tarkastella heidän käännöksiin liittyviä asenteitaan. Tarkentavana tutkimuskysymyksenäni on, lukevatko tutkittavat tekstejä mieluummin alkuperäiskielellä, vaikka se olisi heille vieras kieli, vai äidinkielellään, vaikka ne olisivat käännöksiä, mikäli tällaiseen valintaan on mahdollisuus. Esitän myös kysymyksen siitä, millaisia piirteitä maallikot pitävät käännöstekstin tärkeimpinä ominaisuuksina. Erityiseksi kääntämisen lajiksi tarkasteluuni olen valinnut audiovisuaaliset käännökset, osin henkilökohtaisesta mielenkiinnosta kandidaatin tutkielmani jatkona, osin siksi, että audiovisuaalinen kääntäminen on yksi näkyvimmistä kääntämisen muodoista arjessa (Salmi 2010). Voidaan olettaa, että viime vuosina suuri yleisö on havainnut ruututekstien laadussa muutoksia huonompaan suuntaan. Tämän oletuksen pohjaan tietoon siitä, että av-kääntämisen alalla vallitseva työtilanne työtaisteluineen on ollut epävakaa, ja tavoitteenani on saada tietoa siitä, ilmeneekö tämä jollakin tavalla myös tutkittavien näkemyksistä.

Ajatuksia oman tutkimukseni tekoon tarjosivat Käännökset ympärillämme -teemaa käsittelevät tutkimukset, joissa selvitettiin mm. lukutottumuksia ja käännösten osuutta kaikista päivittäin

luettujen tekstien määrästä (Mäkisalo 2006; Paloposki 2007; Vihonen & Salmi 2007; Salmi 2010 ja käsikirjoitus). Tutkimuksissa nostetaan esiin tarve ns. tavallisten ihmisten tekstikokemusten lisätutkimukselle. Haluan omassa tutkimuksessani kuitenkin tarkastella erityisesti sellaisten tavallisten henkilöiden asenteita, jotka todennäköisesti lukevat paljon ammattinsa tai opiskelujensa puolesta. Tällöin heidän voidaan olettaa kohtaavan päivittäin erilaisia tekstejä, joiden joukossa on myös tieteellisiä tekstejä. Mahdollisesti tutkittavat kirjoittavat itsekin oman alan tekstejä. Tällöin on myös todennäköisempää, että lukija kiinnittää yleisesti huomiota tekstien tuottamistapaan (Mäkisalo 2006).

Edellä mainituista syistä tutkimus päätettiin toteuttaa korkeakoulukontekstissa ja tutkimushenkilöiksi valittiin luonnontieteellisen tiedekunnan kemian laitoksen opiskelijoita ja henkilökuntaa. Luonnontieteilijät valittiin erityisesti siitä syystä, että kieliaineita harvemmin opiskellaan luonnontieteiden parina, vaikka se ei aivan tavatontakaan ole (Hinkula 2017). Käsittelen teemaa siis maallikon ja asiantuntijan näkökulmasta: tarkastelussa on sellaisten henkilöiden kielellisiä käsityksiä, jotka pohjaavat tietämyksensä kääntämisestä pääasiassa koulusta ja kielten kursseilta hankittuihin kokemuksiin, muodostaen näin ns. kansanlingvistisiä käsityksiä (Mielikäinen & Palander 2002). Luonteeltaan nämä käsitykset ovat arkitietoon perustuvia, sillä tutkimushenkilöt eivät työskentele tai opiskele kielten ja kääntämisen parissa yliopistotasolla. Heillä on kuitenkin vähintään jonkin verran oman alansa erityisosaamista, esimerkiksi kemian, biologian ja lääketieteen aloilta sekä kykyä arvioida oman alansa tekstintuottamiskonventioita.

Tutkimukseni kuuluu asennetutkimuksen ja tarkemmin kielellisten asenteiden tutkimuksen alaan. Toistaiseksi tutkimustietoa maallikoiden käsityksistä käännöksiä ja käännöskieltä kohtaan on olemassa varsin vähän Suomessa. Tietääkseni myöskään alkuperäistekstin ja käännoksen valintaan vaikuttavia seikkoja ei ole systemaattisesti analysoitu käännoštieteessä ja tähän tutkimukseeni pyrkii tuomaan lisävaloa. Tutkimuksessani yhdistän siis uudella tavalla kieliassenetutkimuksen ja tavallisten ihmisten lukukokemukset käännoksistä, erityisesti audiovisuaalisista käännoksistä.

Aihetta on aikaisemmassa tutkimuksessa kuitenkin lähestytty muun muassa käännoškielen eli käännoosuomen näkökulmasta (Jantunen 2005) sekä murteiden osalta (Mielikäinen ja Palander 2002). Laajasti ymmärrettynä asennekartoituksia kääntämiseen ja erityisesti kääntäjiin liittyen on viime vuosina tehty monestakin näkökulmasta, esimerkiksi kääntäjän statuksesta:

tanskalaisten kääntäjien asemaa ovat tutkineet Dam ja Zethsen (2008–2012) ja suomalaisten auktorisoitujen kääntäjien statusta puolestaan on tutkinut Minna Ruokonen (2013, 2014 ja tulossa 2018) kysymällä asiasta joko suoraan kääntäjiltä itseltään tai alan ulkopuolisilta. Lisäksi kääntäjien työelämästä, koulutuksesta ja taustoista on kerätty kokoavasti tietoa esimerkiksi raportissa *The Status of the translation profession in the European Union* (Pym, Grin, Sfreddo & Chan 2012). Suomalaisten englannin kieleen kohdistuvia asenteita on selvitetty Jyväskylän yliopistossa laajassa kyselytutkimuksessa (Leppänen, Pitkänen-Huhta, Nikula, Kytölä, Törmäkangas, Nissinen, Kääntä, Virkkula, Laitinen, Pahta, Koskela, Lähdesmäki & Jousmäki 2009) ja käännöskieleen eli käännösuomeen kohdistuvaa tutkimusta on tehty runsaasti korpustutkimuksen avulla. Aihetta on käsitelty useissa *Käännösuomeksi*-teoksen artikkeleissa (Mauranen & Jantunen toim. 2005). Audiovisuaalisen käännöstutkimuksen yhtenä keskeisenä kokoomateoksena puolestaan toimii *Olellaisen äärellä* (Oittinen & Tuominen toim. 2007).

Tutkimusstrategialtaan tutkimukseni noudattaa survey-tutkimuksen periaatteita ja sen aineisto on kerätty verkkokyselylomakkeen avulla. Aineisto koostuu yhteensä 91 vastauksesta, joiden analyysissa on käytetty luokittelua ja laadullisen tutkimuksen teoriaohjaavaa sisällönanalyysia. Mukana on myös määrällisen tutkimuksen aineksia, mm. asteikkovastausten laskennallisuutta.

Työni rakentuu kuudesta pääluvusta. Tutkielman teoreettinen viitekehys esitellään luvussa 2, joka on jaettu neljään pienempään alaosiioon. Viitekehysten jälkeen tutkimuskysymykset, tutkimusmenetelmä sekä -aineisto esitellään luvussa 3. Siinä esitellään aluksi tutkimuskysymykset, kerrotaan verkkokyselyn eduista ja haasteista ja raportoidaan verkkokyselylomakkeen rakentaminen, pilottitutkimus sekä lopullisen kyselylomakkeen avulla kerätty tutkimusaineisto. Luvun lopuksi luodaan katsaus myös käytettyihin analyysimenetelmiin. Luku 4 sisältää aineiston analyysin ja tutkimustulokset. Analyysiosio on jaoteltu teemoittain siten, että vastaajien taustatietojen ja lukutottumusten jälkeen käydään läpi käännösten havainnointiin, kielen valintaan ja asenteisiin sekä audiovisuaalisiin käännöksiin liittyviä kysymyksiä ja esitellään tulokset samassa yhteydessä. Pohdintaa käännöksiin kohdistuvista asenteista, vertailua aiempaan tutkimukseen sekä kriittistä arviointia työn onnistumisesta esitetään luvussa 5. Lopuksi tutkimuksen päätelmät kootaan yhteen luvussa 6, jossa tarkastellaan työn merkitystä ja esitetään jatkotutkimuskohteita. Tutkimuksen aineistonkeruussa käytetty verkkokyselylomake on lähdeluettelon jälkeisessä liitteessä 1.

2. Kielellisten asenteiden teorettinen viitekehys

Tässä luvussa esitellään työn teorettinen viitekehys, joka on jaettu neljään osa-alueeseen: asenne, asiantuntijuus, kääntämiselle asetetut vaatimukset ja audiovisuaalinen kääntäminen. Asenteisiin pureutuvassa alaluvussa 2.1. esitellään ensin asenteen määritelmä, asenteen kolmen komponentin malli sekä näkökulmia asenteen rajaamiseen erityisesti kielellisen asenteen näkökulmasta. Tämän jälkeen alaluvussa 2.2. määritellään maallikon, ammattilaisen ja asiantuntijan käsitteet ja lähestytään asiantuntijuuden tasoja arki ajattelun ja teoreettisen tiedon kautta. Alaluvussa 2.3. puolestaan käsitellään käännoksille asetettuja vaatimuksia ja alaluvussa 2.4. audiovisuaalista kääntämistä erityisalana.

2.1. Asenteet ja niiden tutkimus

Asenne on tärkeä käsite, jota on alun perin tutkittu erityisesti sosiaalipsykologian ja sosiologian parissa 1960-luvulta lähtien (Mielikäinen & Palander 2002: 86; Kalaja & Hyrkstedt 2000: 371). Sittemmin asenteen tärkeys on ymmärretty yhteiskunta- ja käyttäytymistieteiden ohella lukuisilla muillakin aloilla ja se on vakiinnuttanut asemansa esimerkiksi politiikan tutkimuksessa, viestinnän aloilla ja kielitieteessä (kielellisistä asenteista tarkemmin alaluvussa 2.1.5.).

2.1.1. Asenne

Asenne voidaan määritellä eri tavoin lähestymistavasta riippuen eikä se ole aivan yksinkertaista. Määrittelyn vaikeus johtuu lähinnä siitä, että asenteet ovat usein piileviä, monisyisiä ja psykologisesti rakentuneita (Garrett, Coupland & Williams 2003: 2; Garrett 2010: 20) eivätkä ne ole ilmiselviä (Oskamp & Schultz 2005: 12). Yksi perinteisimmistä ja lainatuimmista asenteen määritelmistä on esitetty Fishbeinin ja Ajzenin teoksessa (1975: 6), jonka mukaan "asenne on opittu taipumus reagoida johdonmukaisesti myönteisellä tai kielteisellä tavalla tiettyyn kohteeseen" (oma käänös). Varhaisimmat asenteen määritelmät lähtevätkin siitä, että asenteella on oltava jokin *kohde*, yksi tai useampia. Kohteena voi olla melkein mikä tahansa asia, ihminen, tilanne tai toiminta, johon kohdistuu *tunteita*, yleensä joko myönteisiä tai kielteisiä (Oskamp & Schultz 2005: 8–9). Kohteiden ja tunteiden lisäksi Garrett ym. (2003: 3) tuovat esille asenteen olemusta pohdittaessa myös sen, että kyse on jonkinlaisesta *arvottavasta olemisesta* tai *käyttäytymisestä* kohteeseen nähden.

Tästä syystä asenteella nähdään usein olevan ainakin jonkinlainen yhteys käyttäytymiseen tai käyttäytymistä voidaan mahdollisesti ennakoida asenteen avulla (Garrett ym. 2003: 3; Maio & Haddock 2010: 6). Tällainen lähestymistapa korostaa asenteen behavioristista eli käyttäytymiseen vaikuttavaa puolta, mutta on herättänyt ristiriitaisuutta siinä, ollaanko tällöin kiinnostuneita pikemminkin henkilön käyttäytymisestä asenteiden sijaan (Oskamp & Schultz 2005: 3). Joka tapauksessa lienee selvää, että henkilön käyttäytymistä tarkasteltaessa ulkoiset merkit painottuvat ja esimerkiksi ajattelu, joka ei näy ulospäin, saattaa jäädä liian vähäiselle huomiolle (Ajzen 2005: 2–3). Suoran yhteyden luominen asenteen ja käytöksen välille on arveluttavaa ja näiden välisen todellisen yhteyden osoittaminen luotettavasti on hankalaa.

Tästä syystä asenteen määrittelyä onkin ohjannut myös se, että kyse on jonkinlaisesta yksilön *taipumuksellisesta tilasta tai alttiudesta* olla jotakin mieltä (Oskamp & Schultz 2005: 9). Tällaisessa mielensisäisessä eli *mentalistisessa luonnehdinnassa* asenteet saatetaan nähdä varsin muuttumattomina, johon Mielikäinen ja Palander (2002: 88) esittävät, että ongelmalliseksi voi myös tässä tapauksessa muodostua se, miten tietoa saadaan hankittua luotettavalla tavalla. Asenteeseen liitetään usein myös näkemys siitä, että kyse on jostakin ei-synnynnäisestä, opitusta (Garrett 2010: 22). Mielikäinen ja Palander (2002: 88) jatkavat viitaten Anderssoniin ja huomauttavat, että asenteiden oppiminen on tärkeä osa lapsen ja nuoren sosiaalistumisprosessia; toisinaan asenteiden on ajateltu olevan nimenomaan lähipiirissä oppimisen tulosta. Toisaalta tähän sisältyy kuitenkin myös näkemys ihmisestä oppijana sekä aktiivisena tiedon ja tunteidensa käsittelijänä, jolloin asenteeseen kuuluu olennaisesti myös muutoksen mahdollisuus.

Asennetutkimuksen mentalistista ja behavioristista lähestymistapaa kuin myös tarkastelua tunteiden ja objektin kannalta on syytä arvostella siitä, että ne eivät tue nykykäsityksiä asenteista. Näkemys siitä, että ihmisen asenteita voitaisiin ennakoida tutkimalla käytöstä ja reaktioita, samoin kuin käsitykset yksilön mielensisäisistä pysyvistä rakennelmista on osin hylätty, koska ne luovat liian suppean kuvan asenteesta. Nykyään asenteet ymmärretään dynaamisen vaihtelevina ja esimerkiksi tilanteesta riippuvaisina. Muiden ihmisten, yleensä keskustelukumppanin, vaikuttavuudella on huomattava merkitys asenteiden muokkautumisessa. (Kalaja ja Hyrkstedt 2000: 372.)

Asenteita tutkittaessa voidaan esittää kysymyksiä ja kritiikkiä mm. siitä, kuinka pysyviä asenteet ovat, kuinka todellisia ne ovat sekä millaisissa tilanteissa ne tulevat esiin. Asenteita

selvitettäessä on mahdollista pohtia muun muassa sitä, mistä ne ovat peräisin, jotta ymmärtäisimme paremmin henkilön ajattelua, tunteita ja käytöstä kokonaisuutena (ks. asenteen kolme komponenttia alaluvussa 2.1.2.), mutta myös sitä, miten asenteet muodostuvat tai mikä niiden funktio on (Fazio & Olson 2007: 123). Kuten jo edellä mainittiin, keskustelukumppani saattaa vaikuttaa ja usein vaikuttaakin asenteeseen. Samoin korostetaan sitä, että asenteen intensiteetillä on merkitystä. Oskamp ja Schultz (2005: 13) esittävätkin, että voimakkaat asenteet ovat yleensä pysyviä, sillä ne on helpompi perustella ja esittää kuin heikot asenteet, joihin voi sisältyä erilaisia osin epäjohdonmukaisia tai ristiriitaisiakin uskomuksia ja tunteita; pelkästään tällaisten heikkojen asenteiden ilmaiseminenkin voi jo vaatia valintoja. On myös toki mahdollista, että ihminen ei ole muodostanut näkemystään kyseessä olevasta asiasta – tällöin voidaan pohtia, onko asia merkityksellinen henkilölle itselleen.

Erityisesti 1990-luvulta lähtien asenteiden tutkijat ovat olleet kiinnostuneita siitä, mitä ihmiset sanovat. Modernin asenteiden tutkimuksen keskiössä ovat muun muassa julkinen puhe, kirjoitukset ja keskustelut, joista asenteita on analysoitu diskursiivisesti. Puheen ja kirjoitusten keinoin omaa näkemystä pyritään perustelemaan, jolloin asenteita voidaan tutkia kielellisesti rakentuneina ilmiöinä erilaisissa asiayhteyksissä ja myös eri keskustelukumppaneiden kanssa. Asenteen tutkimukseen on lainattu metodologisia elementtejä monipuolisesti ja niihin voidaan soveltaa muun muassa etnometodologiasta ja keskusteluanalyysistä lainattuja menetelmiä (Kalaja & Hyrkstedt 2000: 372). Tutkimustilanteissa on tavoiteltu mahdollisimman luonnollisia puhe- ja kirjoitustilanteita, joissa tutkittavien oma ääni on kuuluvilla ja tiedonkeruu on mahdollista suorittaa useamman menetelmän avulla, esimerkiksi erilaisten haastattelujen, kyselyiden ja keskustelujen muodossa.

2.1.2. Asenteen kolme komponenttia

Jotta monialaisen käsitteen hahmottaminen helpottuisi, asenteen sisällöstä ja rakenteesta on esitetty erilaisia malleja. Perinteisimmän käsityksen mukaan asenteeseen vaikuttavat jo edelläkin mainitut tekijät eli tieto, tunteet ja toiminta (Garrett ym. 2003: 3–4; Oskamp & Schultz 2005: 9–10). Näistä kolmesta tekijästä rakentuu asenteen kolme komponenttia (esim. Jantunen 2005: 221). *Kognitiivinen komponentti* edustaa ajatuksia ja uskomuksia, joita ihmisellä on kysyttävästä asiasta, *affektiivinen komponentti* sisältää ne tunnetekijät, joita ihmisellä on kysyttävästä asiasta ja *behavioristinen komponentti* käsittää ihmisen käytöksen tai halukkuuden toimia asiaa kohtaan. Nämä kolme ulottuvuutta nähdään melko kiinteästi toisiinsa liittyvinä.

Asenteen ajatellaan usein sisältävän nämä kaikki kolme käsitteellistä osatekijää ja rakentuvan niistä. Oskamp ja Schultz (2005: 9–10) huomauttavat kuitenkin, että asenteella on pitkät perinteet ja eri yhteyksissä vaihtelua termien suhteen saattaa esiintyä. Vaikka asenteen perinteinen kolmen komponentin malli onkin hyödyllinen tarkasteltaessa asenteen eri аспектеja eli tunteiden, toiminnan ja ajattelun yhteenliittymää, on niiden yhtenäisyyttä ja esiintymistä kaikissa tilanteissa myös kyseenalaistettu. Tästä johtuen komponenttimallia on kehitelty pidemmälle, ja nykynäkemyksen mukaan näitä kolmea osaa voidaan tarkastella myös täysin itsenäisinä ja erillisinä ulottuvuuksinaan (Oskamp & Schultz 2005: 10–11). Termien osalta kolmesta ulottuvuudesta käytetään kuitenkin perustaltaan samanlaista jaottelua kuten perinteisessä kolmen komponentin mallissakin.

Kaikkia kolmea osaa voidaan siis joko tarkastella yhdessä tai ottaa tarkasteluun näistä vain jokin elementti, jolloin ulottuvuuksien välillä ei ole pakotettua yhteyttä eikä asenteen nähdä muodostuvan kaikista kolmesta osasta. Näin on tutkimuksessaan tehnyt esimerkiksi suomalaisten kieliasteita tutkinut Jantunen (2005), joka on keskittynyt vain kognitiivisiin ja affektiivisiin ulottuvuuksiin ja rajannut käyttäytymiseen liittyvät näkemykset ulkopuolelle. Käsittelen asenteen komponentteja omassa työssäni samaan tapaan ainoastaan kognitiivisesta ja affektiivisesta näkökulmasta ja rajaan asenteiden behavioristisen puolen tarkastelustani pois, sillä asenteiden ja käytöksen välistä yhteyttä ei tässä tutkimuksessa haluta selvittää.

2.1.3. Käsitys, uskomus ja suhtautuminen – Asenteen lähikäsitteitä

Asenteelle läheisiä käsitteitä ovat *uskomus*, *mielipide*, *arvo*, *tapa* ja *piirre* (Oskamp & Schultz 2005; Garrett ym. 2003). Lisäksi Garrett (2010: 32–35) mainitsee edellisten lisäksi vielä käsitteet *sosiaalinen stereotypia* sekä *kieli-ideologia* kieliasteen yhteydessä. Kun tähän lisätään vielä suomen kielessä käytössä olevat sanat *käsitys*, *näkemyks* ja *suhtautuminen*, ymmärretään asenteella olevan lukuisia lähikäsitteitä, jotka eroavat toisistaan painotuksiltaan. Seuraavassa esittelen lyhyesti niiden eroja ja sijoittumista asenteen käsitteeseen nähden.

Uskomus mielletään usein luonteeltaan kognitiiviseksi ja asenne puolestaan enemmän tunteisiin liittyväksi (Garrett 2010: 31). Garrett (ibid.) kyseenalaistaa kuitenkin sen, missä määrin uskomukset ovat kognitiivisia, sillä uskomukseen ei välttämättä sisälly tunteita, mutta uskomus voi toimia tunteiden laukaisijana ja toisaalta uskomuksia voi myös syntyä vahvojen tunnereaktioiden seurauksena. Uskomusten ja asenteiden rajamaastoon voidaan vielä sijoittaa

ns. arvioivat uskomukset (Oskamp & Schultz 2005: 13), jotka ovat hyvin lähellä asennetta, koska ne ovat luonteeltaan arvottavia.

Uskomusten läheisyyteen voidaan puolestaan asettaa *mielipide*, *ideologia* ja *sosiaalinen stereotypia*. Mielipide nähdään pääasiassa kognitiivisuuteen liittyväksi (Garrett 2010: 32), vaikka sitä onkin toisinaan vaikea erottaa asenteesta ja näitä termejä käytetään toistensa synonyymeina. Oskamp ja Schultz (2005: 14) pitävät tärkeänä sitä, että mielipiteen määritelmä on lähempänä uskomuksen kuin asenteen määritelmää ja esittävät, että mielipiteet ovat melko usein eräänlaisia arvottavia uskomuksia, joskin ne ovat sisällöltään tai laajuudeltaan kapeampialaisia kuin asenteet. Garrett (2010: 33) kuvaa ideologiaa "uskomusten järjestelmäksi" ja esittää erityisesti kieliasenteiden tutkimuksessa, että kielellinen vaihtelu ja tyylit voivat synnyttää uskomuksia kielen tai murteen puhujasta ja hänen sosiaalisesta ryhmästään, mikä lopulta johtaa stereotyyppisiin oletuksiin.

Oskamp ja Schultz (2005) näkevät *arvon* liittyvän kiinteämmin asenteeseen kuin uskomusten tai mielipiteiden ja siksi se sijoittuu paremmin asenteen yhteyteen. Arvo edustaa kuitenkin luonteeltaan laajempia ja yleisempiä asioita kuin asenne. Asenteet voidaan joissain tapauksissa sijoittaa arvojen alapuolelle, koska arvot voivat osaltaan esimerkiksi ohjata asenteiden syntyä tai ihmisellä voi olla positiivinen asenne omia arvojaan kohtaan (Garrett 2010: 31).

Vaikka *tapa* on luonteeltaan opittu kuten asennekin, se on melko helppo erottaa asenteesta. Tavat ovat usein automaattisia ja vakiintuneita, mutta vaativat jonkinlaisen ärsyksen tullakseen esille, kun taas asenteet voidaan ilmaista monin eri tavoin eikä ärsykettä tarvita (Oskamp & Schultz 2005: 15). *Piirre*, kuten myöskään *tapa* ei ole yleisluonteeltaan arvioiva, kun taas asenteeseen sisältyy lähes aina arviointia (Ajzen 2005: 6). Tämän vuoksi Ajzen (2005) esittää, että asenteet ovat jonkin verran alttiimpia muutoksille ja piirteet pysyvämpiä.

Suhtautuminen (s.v. *suhtautua*) tarkoittaa Kielitoimiston sanakirjan (KS 2018) mukaan samaa kuin *asennoituminen* (s.v. *asennoitua*), *olla jotakin mieltä* tai *ottaa kantaa*. Asenne-sanasta johdettu asennoituminen ja suhtautuminen ovat hyvin lähellä toisiaan ja niitä käytetään usein toistensa synonyymeina. *Käsitys* puolestaan on Kielitoimiston sanakirjan (KS 2018) perusteella havaintoon, kokemukseen tai ajatteluun perustuva mielikuva tai tieto, jonka synonyymina voidaan käyttää sanaa *näkemyks*. Käsityksen luonne voi painottua joko enemmän kognitiiviseksi tai se voi viitata enemmän muun muassa näkemykseen, luuloon tai ajattelutapaan, jolloin se

taas on lähempänä uskomusta. Näiden luonnehdintojen perusteella käytän työssäni asenteen rinnalla käsitteitä *suhtautuminen*, *käsitys* ja *näkemys*.

2.1.4. Kieliasenne vai kielellinen asenne?

Kieltä koskevassa asennetutkimuksessa on Suomessa käytetty kahta termiä, jotka ovat *kieliasenne* ja *kielellinen asenne*. Osin näitä käytetään rinnakkain, mutta termien eroista on tehty selkoa esimerkiksi Mielikäisen ja Palanderin (2002: 86) tutkimuksessa, jossa he esittävät Kalajaan ja Hyrkstedtiin (2000) viitaten, että kieliasenne on suora käänнос englanninkielisestä vastineesta *language attitude* ja että sitä on käytetty etenkin englannin kieltä koskevassa tutkimuksessa. Kielellinen asenne puolestaan ymmärretään kokonaisvaltaisemmin "kieltä koskevaksi" (Mielikäinen & Palander 2002: 86; KS 2018 s.v. *kielellinen*). Lainaan kielellisen asenteen määritelmän siten kuin se näissä määritelmässä esitetään ja sekaannusten välttämiseksi käytän työssäni ainoastaan termiä *kielellinen asenne*, koska se soveltuu käsitteenä paremmin omaan työhöni koskemaan kieltä laajemmin sekä viittaamaan muuhun kuin englanninkieliseen tutkimukseen.

2.1.5. Kielellisten asenteiden tutkimus

Kielellisten asenteiden tutkimus sijoittuu kielitieteessä sosiolingvistiikan osa-alueeseen, jossa asenteiden on ajateltu olevan merkittävä osa kielenkäyttöä (Mielikäinen & Palander 2002). Kielellisten asenteiden tutkimuksella nähdään olevan kytköksiä erityisesti sosiologiaan, jossa on tarkasteltu monialaisesti esimerkiksi yhteiskunnan suhdetta kieliin ja kielimuotoihin (Mauranen & Tiittula 2002). Perinteisesti ymmärrettynä kielellinen asenne mittaa henkilön suhtautumista joko toista kieltä tai saman kielen eri murteita käyttäviä ihmisiä kohtaan (Leppänen ym. 2009; Garrett 2010). Jantunen (2005: 209) kuitenkin laajentaa aihetta ja tuo esiin, että kielellisiä asenteita on tutkittu runsaasti eri kulttuuri- ja kielialueilla näkökulmista, jotka liittyvät muun muassa sosiaaliseen tai tilanteiseen kielen tai kielimuodon valintaan.

Suomessa kieleen liittyviä asenteita on alettu selvittää järjestelmällisesti 1970-luvun lopulta lähtien. Ensimmäiset tutkimukset eivät varsinaisesti vielä pureutuneet asenteisiin, vaan kartoituksilla haluttiin selvittää muita kielenkäyttöön liittyviä seikkoja, muun muassa nykysuomalaisen puhekielen muutosta ja murteita. (Mielikäinen & Palander 2002: 86.) Tarkemmin eroteltuna tällainen murretutkimus kuuluu kansanlingvistiseen ja sen kansandialektologiseen tutkimussuuntaukseen, mutta siinä on sivuttu samalla myös asenteita

(ibid.). Kansanlingvistiikan metodeina on erityisesti käytetty kysely- ja haastattelututkimuksia tai tietoa on kerätty esimerkiksi piirittämällä tutkittavilla murrekarttoja ja -rajoja. Tutkimuksissa on hyödynnetty myös ääninäytteitä ja kyselyiden sekä haastatteluiden avulla on kysytty alueellisista eroista ja asennoitumisesta esimerkiksi siihen, missä kieli tai murre on kauneinta, yleiskielistä ja niin edelleen (ibid.: 88–89).

Kansanlingvistisiä näkemyksiä on sittemmin tarkasteltu myös jonkin tietyn rajatun joukon sisällä: esimerkiksi Kantoluoto (2007) ja Mikkola (2011) ovat pro gradu -tutkielmissaan selvittäneet tiettyjen paikkakuntien nuorten puhekieleen kohdistuvia asenteita alueellisesta näkökulmasta teemahaastatteluiden, murrekarttojen ja ääninäytteiden avulla tai yhdistämällä näitä elementtejä ns. monimenetelmäiseksi tutkimukseksi. Keränen (2012) on puolestaan kerännyt tietoa naisjääkiekkajoukkueiden kielenkäytöstä ja kielellisistä asenteista omassa pro gradu -tutkielmassaan. Hän on käyttänyt aineistonkeruussa apunaan kyselylomakkeita ja analysoinut tuloksia laadullisen sisällönanalyysin sekä taustakeskusteluiden avulla.

Edellä mainitut tutkimukset ovat keskittyneet äidinkieleen kohdistuvien asenteiden tutkimukseen. Näkemyksiä suomen kielestä on kuitenkin selvitetty myös esimerkiksi suomea vieraana kielenä oppivien henkilöiden parissa: pro gradu -tutkielmassaan Kyllönen (2015) on eritellyt maahanmuuttajien suomen kieleen liittyviä asenteita pienryhmäkeskustelumenetelmän ja sisällönanalyysin avulla. Suomalaisten opiskelijoiden asenteista englannin kieleen on tehty selkoa Kalajan ja Hyrkstedtin (2000) tutkimuksessa. Menetelmänään he ovat käyttäneet diskurssianalyysiä. Lisäksi kielen käyttöä ja merkityksiä on käsitelty laajalti teoksessa *Kansallinen kyselytutkimus englannin kielestä Suomessa* (Leppänen ym. 2009), jossa tutkimuksen kohteena oli yleisesti suomalaisten englannin kielen osaaminen ja käyttö esimerkiksi työssä ja vapaa-ajalla, englannin kieleen kohdistuvat näkemykset ja henkilökohtainen tärkeys sekä se, millaisena englannin kieli nähtiin äidinkielen rinnalla. Vastauksia kyselyyn saatiin yhteensä 1 495 ja tutkittavat olivat 15–79-vuotiaita henkilöitä kaikkialta Suomesta Ahvenanmaata lukuun ottamatta. Kyseessä oli siis varsin laaja, koko Suomen kielitilannetta hahmottava ja koko väestöön yleistettävää tietoa tarjoava tutkimus.

2.1.6. Käännöskielen kohdistuvien asenteiden tutkimus

Puhuttuun kieleen ja sen piirteisiin kohdistuva kielellinen asennetutkimus korostui käytyäni yleisesti läpi kielellisiä asenteita koskevia tutkimuksia edellä (2.1.3.), mutta käännösten kieli

on kuitenkin kirjoitettua kieltä. Yleensäkin kääntämisen seurauksena syntyneen kielen tarkastelu ja sen erottaminen omaksi tekstilajikseen on lisännyt tietoisuutta käännetyistä kielestä omana kielivarianttinaan eli *käännössuomena* (esim. Tommola 2005). Aihetta koskevassa tutkimuksessa tuodaan usein esiin, että käännöskieleen kohdistuvia asenteita on tutkittu varsin vähän: Jantunen (2005: 210) arvioi tämän johtuvan ainakin osin siitä, että pääpaino kielellisten asenteiden kartoittamisessa on nimenomaan ollut pitkään puhutun kielen piirteissä. Jantunen (ibid.) huomauttaa kuitenkin, että aihe ei ole tutkimaton, sillä asenteita on sivuttu esimerkiksi käännöskirjallisuuden kriittikkitutkimuksessa. Käännettyä suomen kieltä ja sen ilmauksia on myös toisaalta tarkasteltu esimerkiksi Suomen ollessa jäsenenä Euroopan unionissa teoksessa *Vuosikymmen EU-suomea* (Piehl & Vihonen 2006).

Tietoisuutta käännöskielestä omana tekstilajinaan on mm. edistänyt Tirkkonen-Condit (2002) tutkimalla esimerkiksi käännöstekstien ja alkuperäiskielellä kirjoitettujen tekstien erottamista eli sitä, pystyvätkö lukijat tunnistamaan kaikissa käännöksissä esiintyviä, jollakin tavalla käännösmäisyydestä kieliviä piirteitä. Tutkimus toteutettiin kahdessa osassa: ensimmäisellä kerralla siihen osallistui 27 henkilöä, joiden piti arvioida 40 tekstiä ja toisella kerralla 74 henkilöä, mutta arvioitavia tekstejä oli vain kuusi. Saatujen tutkimustulosten mukaan käännöstekstit eivät erottuneet erityisen selvästi alkuperäiskielisistä teksteistä, joskin lukijoita saatettiin kysymyksenasettelulla ohjata hieman siihen suuntaan, että he olettivat luontevan ja ns. uniikkiaineisia sisältävän tekstin olevan useammin alkuperäiskielinen kuin käännös.

Käännössuomen piirteiden tutkimuksessa ja kielellisten ominaisuuksien selvittämiseksi menetelmänä on usein käytetty korpuslingvistiikkaa. Erityisesti 1990-luvun lopun ja 2000-luvun alun tutkimuksissa korpuslingvistiikka oli suosittua. (Esim. Eskola 2002; Jantunen 2004; Kemppanen 2004). Jomppanen (2016) on pro gradu -tutkielmassaan luonut katsauksen tähän käännössuomen 20-vuotiseen korpustutkimusparadigmaan. Käännössuomea käsittelevistä korpustutkimuksista on koottu *Käännössuomeksi*-kokoomateos (toim. Mauranen & Jantunen 2005), jolla on pyritty vastaamaan tarpeeseen tutkia suomennosten kieltä. Artikkeleissa käsitellään käännössuomen tutkimusta monipuolisesti käännössuomen historiasta syntaksianalyysiin, ja käännöskieleen kohdistuvat asenteet ovat yhtenä tutkimuksen osa-alueena. Kuitenkin pääasiallisesti korpustutkimuksessa on pyritty paikantamaan erilaisia kielessä esiintyviä toistuvuuksia ja esiintymistiheyksiä. Tästä syystä en käsittele

corpustutkimusta sen tarkemmin, koska se eroaa tutkimusongelmiltaan ja metodologisilta lähtökohdiltaan omasta tutkimuksestani.

Sen sijaan olen käyttänyt tutkielmani metodisena pohjana Jantusen (2005: 209–229) toteuttamaa tutkimusta, jossa on pyritty selvittämään käännössuomeen liitettyjä mielikuvia ja valaisemaan tavallisten ihmisten käännöskieleen liittyviä asenteita. Kyseinen tutkimusaineisto on kerätty lomakehaastattelujen avulla, joissa tutkittavat henkilöt olivat 15–78-vuotiaita itäsuomalaisia ja heitä haastateltiin pääasiassa kirjastoissa ja kirjakaupoissa. Yhteensä vastaajia oli 145. Tutkimusaineiston tuloksista välittyy lujasti näkemys siitä, että käännöskieltä pidetään usein jollain tapaa huonompana ja kankeampana kuin alkuperäiskieltä. Tulosten perusteella voidaan myös todeta, että alun perin suomeksi kirjoitettuja tekstejä pidettiin laadukkaampina ja helppolukuisempina tai kieleltään sujuvampina kuin käännöksiä. Kieleen ja sen laatuun liittyvien näkemysten jälkeen vastauksissa korostuivat tekstin muut piirteet, kuten asiasisältö ja vieraaseen kulttuuriin liittyvät viittaukset. Jantusen mukaan käännöksiin ajatellaan usein liittyvän myös yleisesti vastaavuus- ja hyväksyttävyysoongelmia: vastaajien kommentoissa selvästi erottuva piirre oli se, että lukijan on oltava varuillaan, sillä käännökset eivät välttämättä vastaa lähdetekstiä tai sisältö on epäluotettavaa tai jollain muulla tavalla poikkeavaa alkuperäisestä. Mikä sitten paljastaa, että kyseessä on käännösteksti? Jantusen tutkimusten mukaan ainakin kömpelöt ilmaukset, huono kieli tai erilaiset kielivirheet liitettiin usein käännösten kieleen. Lisäksi hän huomauttaa, että yleistyksiä tehtiin melko vähäistenkin tapausten perusteella. Kielen rikkautta pidettiin yhtenä tärkeimpänä alkuperäisen suomenkielisen tekstin piirteinä, käännöskielen puolestaan nähtiin usein olevan köyhdyttävää. Jantunen tuo aiheeseen lopuksi suomentamisen historiallista näkökulmaa ja muistuttaa, että käännösten kieltä on arvosteltu jo 1800-luvulta lähtien, jolloin aihetta ja tilaa on ehkä ollutkin käännöskielen kritisoinnille suomen kielen alkutaipaleella. Yleisesti historiallisesta näkökulmasta tarkasteltuna nämä näkemykset tarjoavat lisätukea ajatukselle siitä, että mahdollisesti yksi syy suomalaisten kriittisyyteen käännöksiä kohtaan ja käännösten arvottamiselle on peräisin näiltä ajoilta. Myös Outi Paloposken useat tutkimukset (esim. 2005) käsittelevät erityisesti käännössuomen syntyä ja suomen kielen historiaa.

2.2. Asiantuntijuuden tasot

Tarkastelen tutkimuksessani maallikon ja asiantuntijan teemaa, sillä työssäni tutkittavina olleilla henkilöillä on vähintään oman alansa puoliammattilaisstatus (opiskelijat) ja osalla

asiantuntijuutta (tutkimus- ja opetushenkilökunta), mutta kieli- ja käännösalan osalta he lukeutuvat maallikoiksi. Seuraavaksi määrittelen lyhyesti maallikon ja asiantuntijan käsitteet sekä niiden välimaastoon sijoittuvan ammattilaisen käsitteen. Näiden jälkeen käsittelen teemaa arkitiedon ja teoreettisen tiedon erojen näkökulmasta ja sovitan edellä mainitut käsitteet niiden yhteyteen.

2.2.1. Maallikko

Lainaan Mielikäisen ja Palanderin työstä (2002: 90) määritelmän käsitteelle *maallikko*, jolla viitataan työssäni yksinkertaisesti sellaisiin tavallisiin kielenkäyttäjiin, jotka eivät ole ammattilaisia tai asiantuntijoita (ks. myös KS 2018 s.v. *maallikko*). Mielikäinen ja Palander (2002: 90) esittävät Niedzielskiin ja Prestoniin viitaten, että kansanlingvistiikassa vaihtoehtoinen nimitys tavallisista kielenkäyttäjistä on myös suoraan englannista käännetty ei-lingvisti (*non-linguist*) sekä naiivi kielenpuhujia tai -käyttäjiä (*naive speaker*). Olen kuitenkin Mielikäisen ja Palanderin (2002) kanssa samaa mieltä siitä, että nämä ilmaukset eivät välttämättä herätä myönteisiä mielikuvia. Mahdollista olisi käyttää myös käsitteitä *noviisi* (esim. Jääskeläinen 1996) tai *amatööri* (KS 2018 s.v. *amatööri*), jotka viittaavat pikemminkin aloitteleviin tai alalla toimiviin, ilman koulutusta toimintaa harjoittaviin henkilöihin. Näistä kumpikaan ei ollut sopiva kuvaamaan henkilöitä, jotka eivät välttämättä olleet missään tekemisissä alan kanssa. Lisäksi mielikuvat näistäkin nimityksistä ovat osin kielteisiä. Tästä syystä käytän työssäni ainoastaan nimitystä *maallikko*.

2.2.2. Ammattilainen ja asiantuntija

Käytännöllisimmän näkemyksen mukaan *ammattilainen* voidaan määritellä henkilöksi, joka tekee palkkiota vastaan tarkasteltavana olevaa toimintaa, esimerkiksi kääntämistä (Jääskeläinen 2010: 215). Näin yksinkertaista ammattilaisuuden määrittely ei kuitenkaan ole, joskin ansiotulot voivat olla yhtenä määritelmän osana. Jääskeläisen (2010: 214) mukaan ammattilaisuutta voidaan palkkion lisäksi tarkastella mm. sen perusteella, onko henkilöllä koulutusta tehtävään ja minkä tasoista tämä on. Tämän perusteella varsinaisista ammattilaisista voidaan eriyttää ns. *puoliammattilaiset* (esim. Jääskeläinen 1993), joihin voivat lukeutua esimerkiksi alan opiskelijat. Yleisesti Jääskeläinen (2010) tarkastelee ammattilaisuuden käsitettä käännösosalalla ja ottaa kantaa ammattilaisuuden määritelmään siinä, että henkilöä

voidaan kutsua ammattilaiseksi ainakin niillä minimivaatimuksilla, että hän on opiskellut alaa ja saa toimeentulonsa siitä.

Asiantuntija, josta voidaan käyttää myös nimityksiä *ekspertti*, *spesialisti* tai *erikoistuntija* määritellään henkilöksi, jolla on asiantuntemusta tai henkilöksi, jolta voidaan asiantuntemuksensa perusteella pyytää lausunto jostakin (KS 2018 s.v. *asiantuntija*). Asiantuntija eroaa ammattilaisesta muun muassa erikoistumisalansa perusteella (Jääskeläinen 2010: 215). Jääskeläinen (2010: 217) on lisäksi todennut aiempaan tutkimukseen viitaten, että kyse on laaja-alaisen perehtymisen kautta saavutetuista tiedoista ja taidoista menetellä oikein. Jääskeläinen (ibid.) jatkaa vielä viitaten Chihin ja Kelloggiin, että useissa asiantuntijuuden määritelmässä esiintyy ns. kymmenen sääntö eli asiantuntijuuteen tarvitaan joko kymmenentuhatta tuntia työtä tai vastaavasti kymmenen vuoden kokemus. Asiantuntijuus on myös prosessien, työsaavutusten tai -suoritusten korkealaatuisuuden arviointia: asiantuntijan työskentelyä voivat luonnehtia mm. nopeus ja vaivattomuus (ibid.). Kuitenkin Jääskeläisen (2010: 220–221) tutkimusten mukaan myös asiantuntijat joutuivat pinnistelemään koetilanteessa ja käyttämään aikaa ongelmanratkaisuun. Asiantuntijuutta voitaisiin siis sujuvuuden ja automaattisuuden sijaan arvioida ongelmanratkaisukyvyyn perusteella. Ihmisellä voi olla auktoriteettia joko asemansa puolesta tai tietonsa perusteella, jolloin hän on asiantuntija jollain tietyllä tiedon osa-alueella. Lisäksi asiantuntijuuteen voidaan liittää vielä sellaisia piirteitä kuten itsenäisyys, arvostus sekä suurten kokonaisuuksien hahmottaminen. (Jääskeläinen 1996.)

2.2.3. Arkitiedon ja teoreettisen tiedon luonteesta

Arkisen ajattelun ajatellaan usein rakentuvan muun muassa jo edellä mainittujen uskomusten (2.1.4.) ja kokemuksellisuuden varaan. Engeström (1984: 102–105) erottaa opetusta ja sen laadun kehittämistä koskevassa esityksessään arkitiedon ja teoreettisen tiedon toisistaan. Olennaisin ero näiden kahden välillä nähdään tiedon luonteessa. Arkitiedon perustana ovat suorat huomiot ja kokemukset, jolloin tiedon myös nähdään olevan järjestäytymätöntä, erillisistä osasista koostuvaa. Vaikka arkitiedon mielletäänkin usein olevan spontaania, sattumanvaraisuutensa vuoksi se soveltuu kuitenkin lähinnä vain yksittäistilanteisiin: arkitieto on kuvailevaa ja pyrkii usein ryhmittelemään näkyviä piirteitä, jolloin siihen voi sisältyä esimerkiksi tiettyihin tapauksiin tai esineisiin liitettyjä suhteellisen vakiintuneita toimintamalleja. Arkitiedon avulla ei kuitenkaan tehdä ilmiöiden ristiriitaisuuksia

ymmärrettäviksi tai korkeintaan selvennetään niitä kapea-alaisesti. (ibid.) Maallikon ajattelun nähdään useimmiten perustuvan arkitietoon.

Engeströmin (1984) mukaan teoreettisen tiedon pohjana puolestaan on tietoinen opiskeleminen, asioiden jäsentely ja yleiset päätelmät, jolloin se on luonteeltaan järjestelmällistä. Tästä syystä voidaan esittää, että teoreettinen tieto soveltuu paremmin yleisten periaatteiden selittämiseen sekä myös luovan tiedon perustaksi ja välineeksi: teoreettinen tieto vaatii tietoista ja perusteellista pohdintaa, koska se nimenomaan pyrkii selittämään ilmiöiden syntyperää, sisäisiä yhteyksiä ja lainalaisuuksia ja tällöin myös ristiriitaisuuksien nähdään kuuluvan osaksi ilmiöitä. Teoreettisen tiedon luonteeseen kuuluu myös, että tosiasiat perustellaan todeksi osoittamalla. (ibid.) Asiantuntija nähdään teoreettisen tiedon tekijänä ja ajattelijana. Ammatilainen sijoittuu arkitiedon ja teoreettisen tiedon ääripäiden välimaastoon sen mukaan, kuinka paljon hän hyödyntää näitä molempia ajattelumalleja, sillä useimmissa tehtävissä voidaan erottaa ns. teoriaosuus ja käytännön työskentely.

Teoreettinen tieto on erotettava arkitiedosta, jota ei tunneperäisyytensä ja uskomuksellisuutensa vuoksi voida pitää kovin luotettavana (Engeström 1984). Teoreettisen tiedon ja arkitiedon välillä on kuitenkin olemassa yhteys: sellaiseen tietoon, "joka syntyy jokapäiväisestä kokemuksesta ja arkielämän toiminnasta, on monin tavoin kietoutunut myös tutkimuksen avulla tuotettu tieto" (Hirsjärvi ym. 2009: 20). Aikaisemmin uusi teoreettinen tieto voi muokkautua vuosikymmenten saatossa itsestään selväksi ja kaikkien tiedossa olevaksi. Arkikokemukset herättävät usein uusia ongelmia, joihin voidaan löytää vastauksia teoreettisin työkaluin.

2.3. Käännösten vaatimuksista ja merkityksistä

Tässä alaluvussa esitellään kääntämistä ohjaavia tekijöitä, jotka asettavat tai ovat asettaneet käännökselle erilaisia vaatimuksia. Näistä ohjaavista tekijöistä tarkasteluun on valittu uskollisuus, jonka yhteydessä käsitellään käännöksen vastaavuutta ja lojaaliutta, mukauttaminen, jonka läheisyydessä esiintyvät mm. interferenssi ja lähentämisperiaatteet sekä hyväksyttävyyys, jonka osatekijöinä tarkastellaan käännöksen miellyttävyyttä ja käytettävyyttä. Näiden jälkeen siirrytään tarkastelemaan käännöksen yhteiskunnallisia merkityksiä ja esitellään käännökset ympärillämme -tutkimuksia sekä pohditaan myös joitakin käännöstekstin sekä alkuperäistekstin valintaan vaikuttavia tekijöitä. Lopuksi audiovisuaalista kääntämistä käsitellään vielä omana erikoisalanaan.

2.3.1. Kääntämistä ohjaavia tekijöitä

Eri aikoina tai samanaikaisesti on esitetty erilaisia vaatimuksia siitä, millainen on hyvä käännös tai millainen sen tulisi olla (Nord 1997: 124). Usein kääntämistä koskevan ongelmanasettelun keskiössä ovat olleet alkuperäinen *lähtöteksti* ja sen pohjalta tuotettu *tuloteksti*, jotka eivät koskaan ole identtisiä keskenään; käännös on vastine, jolle ei ole yhtä oikeaa tuottamistapaa (esim. Saksa 2004: 158). Näkemyksiä on kuitenkin esitetty siitä, kuinka lähtö- ja tulokielen vaatimukseen tulisi suhtautua ja pyrkimykset kulloinkin ideaalina pidettyyn tekstiin ovat vaihdelleet eri aikoina: kääntämisen historiassa on nähty esimerkkejä niin pitäytymisestä tiukasti lähtötekstin luomissa raameissa kuin mielivaltaisesta kääntämisestä, jossa kääntäjä saattoi lyhennellä tekstiä tai tehdä omia lisäyksiään oman mielensä mukaan, mikä luonnollisesti aiheutti runsaasti vääristymiä ja suoranaisia virheitä (Saksa 2004: 159). Kääntämisen dikotomian eli kahtiajakautuneisuuden perustavanlaatuisina kysymyksiä voidaan pohtia esimerkiksi lähtö- ja tulotekstien välistä uskollisuutta ja uskottomuutta, vieraannuttamista ja kotouttamista sekä sanasanaista ja vapaata kääntämistä (Saksa 2004).

2.3.2. Uskollisuus

Saksan (2004: 158–159) mukaan tulotekstin on perinteisesti haluttu vastaavan lähtötekstiä mahdollisimman tarkoin. Niin kielitieteilijöiden, tavallisten lukijoiden kuin kirjallisuuskriitikoidenkin keskuudessa on ajateltu, että mitä lähempänä kääntäjä pysyttelee lähtötekstin sisältöä ja tyyliä, sitä onnistuneempi ja hyväksyttävämpi käännös on (Nord 1991: 22). Kaikki hyvänä pidetty ei kuitenkaan ole hyvää kaikkien tekstien kohdalla, vaan vaihtelua saattaa esiintyä runsaasti eri tekstilajien välillä. Vastaavuuden tavoittelu herättää myös kysymyksiä kääntäjän etiikasta ja uskollisuus-käsite liittyy lähes kaikkeen kääntämistä käsittelevään puheeseen (Koskinen 2001). Taustalla on näkemys käännöksistä "uskottomina kaunottarina" (Saksa 2004: 83), jonka mukaan käännös ei koskaan voi olla yhtä aikaa sekä miellyttävä lukijalleen että uskollinen lähtötekstilleen. Tämä aiheuttaa ristiriidan.

Ekvivalenssi syntyi teoreettisena vastineena uskollisuuden vaateelle ja oli käsitteenä suosittu kieliteoreetikoiden keskuudessa erityisesti 1960–70-luvuilla (Koskinen 2001: 375; Pym 2014: 7). Ekvivalenssilla viitataan samanarvoisuuteen tai vastaavuuteen, mutta ei samuuteen lähtö- ja tulotekstin kielten välillä, mikä voi koskea tekstin muoto- ja sisältöseikkoja kuin myös funktioita ja niiden toteutumista (Tieteen termipankki 2018). Nord (1991: 22) huomauttaa, että joidenkin näkemysten mukaan useiden vaatimusten on täytyttävä samanarvoisina kaikilla lähtö-

ja tulotekstin tasoilla: tähän voi liittyä esimerkiksi vaatimus siitä, että lähtö- ja tulotekstillä on oltava sama käyttötarkoitus tai että ne on kohdennettava samanlaiselle lukijakunnalle.

Eugene Nida oli kääntämisen teoreetikko, joka hahmotteli ekvivalenssin teoriaa alun perin raamatunkäännöstyön pohjalta ja jaotteli ekvivalenssin *formaalin* ja *dynaamisen ekvivalenssin* käsitteisiin (Pym 2014: 8). Formaalityyppisellä ekvivalenssilla eli muodollisella vastaavuudella voidaan tarkimmassa tapauksessa tarkoittaa sitä, että lähtökielen sana käännetään mahdollisimman vastaavalla tulokielen sanalla ja lähtökielen lause- tai virkerakenteelle pyritään löytämään samankaltainen rakenne käännöksessä. Vastaavuutta voidaan odottaa vähintään kielellisten elementtien ja tekstin rakenteellisten ominaisuuksien lisäksi myös viestinnällisen tehtävän suhteen (Koskinen 2001: 375). Kääntäjän on kuitenkin pysyttävä mahdollisimman lähellä lähtötekstiä, eikä esimerkiksi kulttuurieroja oteta tässä huomioon. Ainoastaan lukijalle mahdollisesti täysin vieraat, ns. avautumattomat termit voidaan selittää esimerkiksi alaviitteissä. (Vehmas-Lehto 1999: 55.) Kielten ja kulttuurien väliset erot tekevät tästä kuitenkin vaikeaa: samanlaisia käsitteitä ja ilmauksia ei kaikissa kielissä ole olemassa ja tällöin kääntäjä joutuu selittämään, lisäämään tai poistamaan jotakin ja tekemään rinnastuksia johonkin kulttuurissa tunnettuun ilmiöön tai käsitteeseen. Muodon ja sisällön suhteen mahdollisimman läheisen vastaavuuden tavoittelu asettaa kääntäjälle haasteita, sillä kääntämisessä joudutaan tekemään useita kompromisseja jo muutenkin. Tällaista käännoätapaa osin oletetaan silti käytettävän nykyäänkin joidenkin suurten käännoäyksiköiden teksteissä, esimerkiksi joissakin EU:n asiakirjoissa, joissa on toistettava kaikissa kieliversioissa esimerkiksi tietyt muodollisuudet niille tarkoin varatussa tilassa (Koskinen 2006: 9–11).

Dynaamisen ekvivalenssin eli funktionaalisen vastaavuuden erityispiirteenä on se, että tekstin synnyttämä *vaikutavuus* huomioidaan: käännoäksen on saatava aikaan lähes samoja vaikutelmia tai tunteita kuin lähtötekstinkin (Vehmas-Lehto 1999: 56). Käännoäessä voidaan kuitenkin poiketa paitsi lähtötekstin kielellisestä muodosta, myös sanasanasista merkityksistä luontevan tulotekstin aikaansaamiseksi, jolloin käännoästeksti on myös mahdollista tuoda lähemmäs vastaanottajan kulttuuria (ibid.). Dynaaminen ekvivalenssi on melko lähellä vapaan kääntämisen periaatetta ja ennen kaikkea kuvaannollisten ja uskonnollisten tekstien käännoäset puhuvat teorian puolesta – Vehmas-Lehto (1999: 58) huomauttaakin dynaamisen ekvivalenssin teorian toimineen esimerkiksi viimeisimmän raamatunsuomennoksen strategisena perustana.

Nord (1991: 22) esittää, että ekvivalenssi on yksi epätarkkarajaisimmista käsitteistä käännöstieteessä ja että käsitettä on kyseenalaistettu miltei siitä lähtien kun se ensimmäisen kerran esiteltiin 1960-luvulla. Toki erilaisista ekvivalensseista puhuminen on laajentanut käsitettä (Pym 2014: 8). Koskinen (2001: 375) lisää aiheeseen, että ekvivalenssi-käsitteen ongelmallisuutena on ollut jo pelkästään sen monimerkityksisyys eri kielissä. Vehmas-Lehdon (1999: 58) mukaan teoriaa on kuitenkin kritisoitu ennen kaikkea siitä, että vastaanottajien reaktioita on vaikea mitata ja osoittaa luotettavasti. Käyttäjäkeskeinen kääntäminen on tarjonnut 2000-luvulla vastauksen tähän ongelmaan (esim. Suojanen, Koskinen & Tuominen 2012). On myös huomautettava, että on olemassa paljon tekstejä, jotka osuvat johonkin formaalin ja dynaamisen vastaavuuden välimaastoon. Kuitenkin ajatus vastaavuudesta on sovellettavissa, joskin on helpompi olla Vehmas-Lehdon (1999: 58) kanssa samaa mieltä siitä, että dynaaminen ekvivalenssi soveltuu huomattavasti useampiin teksteihin kuin formaali ekvivalenssi.

Myöhemmin ekvivalenssi on korvattu *lojaalisuden* käsitteellä ja sitä on käsitelty mm. funktionaalisen skoposteorian yhteydessä (Nord 1997: 123–125). Nord esittääkin tekstien välisyyden sijaan, että kyseessä on ihmisten välinen vastuu: kääntäjän on ratkaisuisaan otettava huomioon sekä tekstin vastaanottaja että lähdetekstin tekijä. Kääntäjän on tehtävä tiliä tekemisistään ja informoitava lukijaa muutoksista. Vehmas-Lehdon (1999: 96) mukaan tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että käännöksen lukijan ei saa antaa luulla käännöksen vastaavan lähtötekstin kirjoittajan alkuperäisiä ajatuksia, jos näin ei todellisuudessa ole.

2.3.3. Mukauttaminen

Siitä syystä, että tulotekstin vastaanottajalla voi olla kokonaan erilaiset tiedot kuin lähtötekstin kirjoittajalla, vastaanottaja ei välttämättä ole perehtynyt sellaiseen viestintätilanteeseen tai terminologiaan, joita lähtötekstissä ilmenee. Tällöin kääntäjän on huomioitava käännöksensä vastaanottaja ja tehtävä muutoksia, joita kutsutaan *pragmaattisiksi adaptaatioiksi* eli mukautettava lähdekielisiä ilmauksia vastaanottajan lisäksi käännöstarkoitukseen ja muihin olosuhteisiin (Vehmas-Lehto 1999: 100; Pym 2014: 76). Tällaisia mukautuksia voivat olla *lisäykset, poistot, korvaukset* sekä *järjestyksen muutokset*, joista lisäykset ja korvaukset ovat tyypillisimpiä (Vehmas-Lehto 1999: 100).

Interferenssi-termillä viitataan siihen, että lähtötekstin piirteet heijastuvat kohdetekstin kieleen jollakin tavalla, esimerkiksi lauserakenteisiin, sanastoon, tyyliin tai jopa kulttuurisiin viittauksiin (Paulasto, Kolehmainen, Kumpulainen, Meriläinen & Riionheimo 2014: 423). Interferenssin määritelmässä on painottunut negatiivinen sävy ja sitä on pidetty ennen kaikkea vältettävänä ja haitallisena (Koskinen 2001: 382). Kyseessä on kuitenkin pääasiassa vain tekstien välinen vaikutus, ei piirteet, jotka leviäisivät käännöksistä kieleen (Paulasto ym. 2014: 422–423). Neutraalimpia näkemyksiä interferenssistä on esitetty jo 1970-luvulta lähtien Gideon Touryn edustamassa deskriptiivisessä käännöstieteessä, jossa kieltenväliset vaikutukset nähtiin luonnollisena osana kääntämistä (Paulasto ym. 2014).

Saksa (2004: 164) esittää Lawrence Venutin näkemyksen siitä, että käännöksessä on ehdottomasti näyttävä ja kuuluttava tekstin alkuperä ja korostettava *vieraannuttavaa kääntämistä*; siinä lähdetekstiin jätetään vieraita piirteitä muistuttamaan lukijaa tekstin alkuperästä, jonka kulttuuri on erilainen. Elementtien, jotka voivat olla lukijalleen hätkähdyttäviäkin, on tarkoitus herätellä lukijaansa pohtimaan suhdetta tekstien välillä – niiden kuuluukin olla erilaisia. Vieraannuttavan vastaparina on *kototuttava kääntäminen*, jossa tekstin piirteitä mukautetaan kohdekieleen sopiviksi ja jossa tavoitteena on ennen kaikkea sujuvuus (Koskinen 2001: 382).

2.3.4. Hyväksyttävyyys

Muun muassa deskriptiivisen käännöstutkimuksen yhtenä osana on käännöksen *hyväksyttävyyys* (*acceptability*), jonka vastaparina voidaan nähdä *adekvaattisuus* (*adequacy*) (Puurtinen 2001: 82). Puurtinen (ibid.) esittää Touryyn viitaten, että tällä käsiteparilla voidaan arvioida sitä, onko käännös hyväksyttävä kohdekielen ja -kirjallisuuden normien noudattamisen näkökulmasta ja toisaalta, kuinka paljon käännös noudattaa lähdetekstin ja -kirjallisuuden normeja. Hyväksyttävyyttä voidaan kuitenkin tarkastella monesta eri näkökulmasta.

Suojasen ym. (2012: 16–17) esittämässä kuvassa 1. on havainnollistettu alun perin Jakob Nielsenin kehittämää hyväksyttävyyden käsitejärjestelmää, jossa hyväksyttävyyys-termi on jaoteltu sosiaaliseen ja käytännölliseen hyväksyttävyyteen. Alun perin käsitteitä on käytetty osana käytettävyyden tutkimusta ihmisen ja tietokoneen vuorovaikutuksessa, mutta käsitteet ovat laajennettavissa myös käännöstieteeseen. Kuviossa käytännöllisen hyväksyttävyyden yhteyteen liitetään *hyödyllisyys*, eli se, onko käännöstä mahdollista käyttää jonkin tavoitteen

saavuttamiseen. (Suojanen ym. 2012: 16.) Hyödyllisyyden yhtenä osatekijänä nähdään *käytettävyys* sekä vielä sen alaosatekijänä esimerkiksi *miellyttävyyys*. Käsitteinä hyödyllisyys ja käytettävyys liittyvät funktionaaliseen käännosteoreettiseen ajatteluun. (Suojanen ym. 2012: 17.) Miellyttävyyden liittäminen käytettävyyden yhdeksi piirteeksi on kyseenalaista sanan tunneperäisyyden vuoksi ja siksi, että siihen vaikuttavat myös henkilökohtaiset mieltymykset. Suojanen ym. (2012: 19) huomauttavat kuitenkin käytettävyyden olevan myös paljolti käyttäjän oma arvio siitä, mikä missäkin tilanteessa ja ympäristössä määritellään käytettäväksi ja hyödylliseksi. Käytettävyyden näkökulma sallii lisäksi kääntäjän käyttää mahdollisimman luontevaa kieltä, koska käännoksen arvoa eivät määrittele ainoastaan kieli ja tekstin vastaavuus, vaan nimenomaan käytettävyys.

Millaisena kääntäminen sitten nähdään yhteiskunnassa? Kääntämistä ohjaavat esimerkiksi yhteiskunnalliset tavoitteet, joilla edistetään yleisesti tiedonvälitystä, kulttuurien välistä vuorovaikutusta, lainsäädäntöä, poliittisia ja ideologisia aatteita sekä kaupankäyntiä (Euroopan komissio 2010). Kääntämisellä voi olla suurempia tavoitteita kuin viestin välittäminen kielestä toiseen. Koskinen (2001: 378–380) esittää, että postmodernin ajattelun myötä heräsi tällaisia tavoitteita, joissa kääntäjä saattoi lisätä oman kädenjälkensä ja vaikuttaa tuomalla esiin esimerkiksi epäkohtia naisten asemassa, kolonialismin jäänteitä tai kulttuurivaihdon vinoumaa ja mainitsee, että tällöin kääntäjän työn onnistuminen ei rajoitu vain tekstien välisten suhteiden tarkasteluun; kääntäjä voidaan nähdä maailman muuttajana, ei vain toisintajana. Tämä herättää kuitenkin kysymyksiä siitä, onko kääntäjän toiminta epäilyttävää, jos hän haluaa välittää käännoksessa lukijoilleen omia ajatuksiaan ja tuoda tekstissä oman kädenjälkensä esiin? Onko tällainen toiminta hyväksyttävää? Olisiko tarpeen esittää moitteita siitä, että kääntäjällä ei ole enää uskollisuuden velvoitetta? Koskista (2001: 380) lainaten "hyväksyttävyyttä on arvioitava sekä sen ideologisen perustan hyväksyttävyyden kannalta että arvioimalla tilanteen oikeudenmukaisuutta käännoستapahtuman muiden osapuolten näkökulmasta."

2.3.5. Käännökset ympärillämme -tutkimukset

Käännökset ympärillämme -tutkimusten (Paloposki 2007; Vihonen & Salmi 2007; Salmi 2010 ja käsikirjoitus) sekä Mäkisalonen (2006) lukupäiväkirjatutkimuksen tavoitteena oli saada tietoa käännoستistä teksteistä, joita kohtaamme päivittäin. Näissä tutkimuksissa haluttiin muun muassa selvittää sitä, kuinka suuri osa päivittäin luetuista teksteistä oli käännoستiä sekä eritellä

eri tekstilajien ja kielten osuuksia ja lukemiseen käytettyä aikaa. Osaltaan nämä tutkimukset myös edistivät kääntäjän ammatin tunnettavuutta tuomalla näkyväksi kääntäjien tekemää työtä.

Mäkisaloon (2006) aineisto koostuu 19:stä kansainvälisen viestinnän opiskelijan pitämästä päiväkirjasta, johon he merkitsivät kaikki lukemansa tekstit viikon ajan. Lukijat kirjasivat myös, mikäli he olivat lukeneet tekstiä työ- tai vapaa-ajan tarkoitukseen, syventyneet tai vain silmäilleet tekstejä sekä lukemisen ajankohdan ja siihen käytetyn ajan. Tutkimuksessa vastaajia ei kuitenkaan pyydetty arvioimaan, ovatko tekstit käännöksiä vai ei, vaan heidät ohjattiin ainoastaan kirjaamaan muistiin kieli ja käännösten osuus pääteltiin aineistosta jälkepäin. Myös päiväkirjoissa esiintyneet tekstilajit luokiteltiin jälkepäin vastaajien ilmoittamien tietojen perusteella. (Mäkisalo 2006.)

Mäkisaloon (2006: 256–257) tulokset osoittivat, että suurin osa suomenkielellä luetuista teksteistä on käännösuomea: suomenkielisiä tekstejä, joiden alkuperä voitiin osoittaa, tilastoitiin luettavan lähes 66 prosenttia ajasta, josta käännösuomen osuudeksi arvioitiin miltei 44 prosenttiyksikköä ja alkuperäissuomen osuudeksi puolestaan 22 prosenttiyksikköä. Alkuperäissuomen tekstimateriaaliksi laskettiin esimerkiksi suurin osa maakuntien sanomalehdistä, käännöksiksi sen sijaan lähes kaikki ruututekstit. Niin sanotusti määrittelemättömäksi tekstimassaksi jäi reilu kolmasosa koko aineistosta, jolla tarkoitettiin sellaisia tekstejä, joissa oli mahdollisesti sekä käännöstä että alkuperäissuomea sekaisin. Kaikista luetuista teksteistä 25 prosenttia oli vieraskielisiä tekstejä, joita ei laskettu kokonaismäärään mukaan. Mäkisalo (2006) esittää, että verrattuaan lukupäiväkirjansa tuloksia Tilastokeskuksen teettämään tutkimukseen kävi ilmi, että opiskelijat lukivat päivittäin vähemmän lehtiä: mitattu aika oli keskimäärin 30 minuuttia, kun Tilastokeskuksen mukaan käytetty aika oli keskimäärin 62 minuuttia. He lukivat kuitenkin enemmän kirjallisuutta, johon mitattiin tutkimuksessa käytettävän 84 minuuttia, kun taas Tilastokeskuksen mukaan aikaa käytettiin keskimäärin 55 minuuttia. Kirjallisuuden runsas osuus selittyy sillä, että kirjoja luettiin sekä työn vuoksi että vapaa-ajalla. Eniten aikaa käytettiin kuitenkin ruututekstien lukemiseen, johon tutkimuksessa ilmoitettiin käytettävän 87 minuuttia ja Tilastokeskuksen mukaan keskimäärin 204 minuuttia. Ruututekstit olivat kaikista yleisimmin luettuja käännöksiä. Tässä on otettava huomioon, että vastaajat ilmoittivat ainoastaan ruututekstien lukemiseen käytetyn ajan, eivät television katseluun käytettyä kokonaisaikaa. Kansainvälisen viestinnän opiskelijoina vastaajien lukemien käännettyjen tekstien osuus oli hieman pienempi

kuin ei-opiskelijoiden. Selityksenä tälle on se, että kielten opiskelijat käyttävät paljon aikaa mm. opiskelumateriaalien lukemiseen vieraalla kielellä. On kuitenkin huomautettava, että kerätty aineisto on varsin pieni (19 päiväkirjaa) ja yleisesti kansainvälisen viestinnän opiskelijoiden lukemien vieraskielisten tekstien osuus on todennäköisesti keskivertolukijaa suurempi.

Paloposken (2007) keräämässä aineistossa oli yhteensä 82 päiväkirjaa, joihin Helsingin yliopiston kielten ja kääntämisen opiskelijat kirjasivat viikon ajan kaikki lukemansa, näkemänsä tai kuulemansa tekstit. Vastaajat merkitsivät tekstien nimet, kirjoittajat ja mahdolliset kääntäjät, tekstien määrät tai ohjelmien kestot, lyhyet kuvaukset teksteistä sekä arvionsa siitä, miksi tekstit olivat heidän arvioidensa mukaan käännöksiä. Opiskelijoiden piti myös kirjoittaa analyysi, jossa heidän piti arvioida käännösten osuutta luetuista teksteistä. Tämän jälkeen tekstit ryhmiteltiin tekstilajeittain. Paloposken tutkimuksessa kartoitettiin vain kuitenkin käännetyiksi arvioidut tekstit, joten se ei antanut kokonaiskuvaa kaikista arjessa kohdatuista teksteistä ja käännöstekstien osuudesta.

Vihonen ja Salmi (2007) käyttivät pohjana Paloposken (2007) ja Mäkisaloon (2006) tutkimuksia ja keräsivät yhteensä 54 tekstipäiväkirjasta koostuvan aineiston. Tutkimuksessa selvitettiin sekä kokonaislukemiseen käytettyä aikaa että käännösten osuutta luetuista tekstityypeistä, jotka oli luokiteltu valmiiksi. Tässä tutkimuksessa opiskelijat täyttivät päiväkirjaa vain yhden päivän ajan, koska viikon mittainen päiväkirja oli koettu aiemmissa tutkimuksissa melko työlääksi täyttää ja analysoida. Tutkimukseen osallistui 24 kääntämisen ja tulkauksen opiskelijaa ja 30 muuta ns. tavallista ihmistä. Näitä vastaajaryhmiä vertailtiin keskenään ja tutkimuksessa kävi ilmi, että päivän aikana luetuista teksteistä noin 40 prosenttia oli käännöksiä. Merkittäviä eroja käännösten kokonaismäärässä ei kahden ryhmän välillä löytynyt. Salmi (2010) teki näistä 2007–2010 toteutetuista tutkimuksista kokoavasti seurantatutkimusta ja on työstänyt aihetta edelleen keräämällä analysoitavaksi yhteensä 237 tekstipäiväkirjaa vuosina 2007–2013 (Salmi, käsikirjoitus). Tutkittavina olleet kieli- ja käännösalan opiskelijat kirjasivat ylös kaikki yhden päivän aikana lukemansa tekstit Vihosen ja Salmen (2007) tutkimuksen tapaan. Keskimäärin käännösten osuus kaikista luetuista teksteistä oli 28 prosenttia. Vastaajilta kysyttiin myös muun muassa sitä, millaisena kokemuksena tekstipäiväkirjan täyttämistä pidettiin, kuinka huolellisesti he arvioivat täyttäneensä päiväkirjaa ja miten he asennoituivat päiväkirjan

kirjoittamiseen, mutta muunlaista asennoitumista esimerkiksi käännöksiä tai käännöskieltä kohtaan ei selvitetty.

2.3.6. Valinta lähdekielisen ja kohdekielisen tekstin välillä

Usein lähdekielisten tekstien yhteydessä esitetään ajatus, että niiden lukeminen käännösten sijaan on jollain tavalla parempi vaihtoehto. On totta, että monet seikat puoltavat tätä näkemystä: kielitaidon kehittämisen tai ylläpitämisen lisäksi käsitteet säilyvät alkuperäisinä, tyyli on oikea, mitään ei ole poistettu tai muutettu ja vitsitkin ovat usein hauskempia (Tringham 2018). Lähdekielistä tekstiä ei kuitenkaan ole tarpeen pitää itseisarvona. Teva (2001: 26) esittää näkemyksensä siitä, että todellisuudessa hyvin harva pystyy ymmärtämään vierasta kieltä yhtä moniulotteisesti kuin äidinkieltään. Kielitaitoisuus näkyy Suomessa erityisesti englannin kielen kohdalla, jota suomalaiset osaavat keskimäärin erittäin hyvin (EF English Proficiency Index EF 2017). Muiden kielten kohdalla tämä ei ole itsestään selvää eikä kielitaito ei usein ole riittävä lukuisten kielten ymmärtämiseksi. Teva (2001: 27) huomauttaakin, että vieraskielisen tekstin syvällisten merkitysten ymmärtäminen vaatii prosessointia ja huomauttaa, että silloinkin saattaa joitain merkityksiä mennä ohi. Erityisen helposti vaikutelma kielitaidon sujuvuudesta ja käännösten tarpeettomuudesta voi syntyä audiovisuaalisia käännöksiä lukiessa (Vertanen 2007: 151; Lindström 2017: 59). Seuraavaksi tarkastelenkin audiovisuaalista kääntämistä sen erityispiirteiden ja sille asetettujen rajoitusten kannalta sekä alan arvostuksen näkökulmasta.

2.4. Audiovisuaalinen kääntäminen erikoisalana

Termi *audiovisuaalinen* viittaa kuulemisen (auditiivisen) ja näkemisen (visuaalisen) elementtien yhdistämiseen, johon liittyy symbolisten merkitysten tuottamista ja välittämistä (Lehtonen 2007: 30). Alan terminologiaa tutkinut Gambier (esim. 2007: 76) selventää, että kaikkein vanhimmasta nimityksestä eli elokuvien kääntämisestä, jota sittemmin kutsuttiin kieleltä toiselle siirtämiseksi (*language transfer*), on vähitellen siirrytty nykyisin yleisesti käytössä olevaan termiin *audiovisuaalinen kääntäminen* tai lyhyemmin *av-kääntäminen* (*audiovisual translation*), mikä kattaa elokuvien lisäksi mm. radion, television ja videot. Gambier (2007: 77) huomauttaa, että av-kääntämisen lisäksi on käytetty myös nimityksiä *multimediakääntäminen* tai pelkkä *mediakääntäminen*, mutta joissakin tapauksissa nämä saattavat aiheuttaa sekaannusta media-sanon monimerkityksisyyden vuoksi. Lisäksi englanninkielessä on käytetty joissakin tapauksissa versio-sanaa (*versioning*), koska

kääntäminen (*translation*) on viitannut ei-hyväksyttävänä pidettyyn sanasanaiseen kääntämiseen (ibid). Myös *ohjelmatekstitys (intralingual subtitling)* on osin harhaanjohtava, koska sillä viitataan ei-kuuleville tai heikosti kuuleville suunnattuihin tekstityksiin (Holopainen 2015: 79). Tästä syystä olen selvyyden vuoksi päättänyt käyttää omassa työssäni termiä audiovisuaalinen kääntäminen (av-kääntäminen) ja sen rinnalla termiä *ruututeksti*, jonka olen lainannut Vertaselta (2007: 149).

Erityispiirteenä audiovisuaaliselle kääntämiselle on viestintätilanne, jossa yhdistyvät mm. ääni, puhe, liike ja kuva, ja jonka keskiössä on tarkasteltavana ihmisten toiminta sekä keskinäinen vuorovaikutus (Lehtonen 2007: 31, 33–35). Näitä piirteitä olisi onnistuttava kiteyttämään tekstityksen muodossa ja se tekeekin audiovisuaalisesta kääntämisestä ennen kaikkea tiedon ja tunteiden tulkinnan lajin (Vertanen 2007: 149). Av-kääntämisen tyypit voidaan Nurmelan (2012: 20) jaottelun mukaan luokitella karkeasti kahteen pääluokkaan. Suullisen kääntämisen lajeihin lukeutuvat dubbaus eli huulisynkronisaatio, selostus- eli voice over -kääntäminen sekä kuvailutulkkaus (Holopainen 2015: 81) ja kirjallisen kääntämisen lajeihin kielen sisäinen ja kielten välinen tekstitys, johon myös teattereiden ja oopperoiden käyttämät tekstilaitekäännökset kuuluvat (Nurmela 2012: 21). Av-kääntäminen voi tapahtua lisäksi hyvin erilaisin menetelmin, sillä käytäntöjä eri tekstien, viestintävälineiden, tuotantotapojen kuin myös kohderyhmienkin perusteella on runsaasti (Holopainen 2015: 82). On kuitenkin huomautettava, että ei-kuuleville suunnattu materiaali, kuten kuvailutulkkaus ja audiovisuaalinen viittomatulkkaus, voidaan erottaa omaksi luokakseen, koska niissä ei ole kuulemisen elementtiä, mutta sellainen ikään kuin pyritään luomaan tekstin avulla. Tutkimuksessani keskityn kuitenkin pääasiassa tarkastelemaan kuuleville suunnattuja tekstityksiä.

2.4.1. Ruututekstin rajoitteet

Ruututekstin olisi tarjottava katselijalle hyvä katselukokemus. Tekstiä ohjaavia tekijöitä ovat ennen kaikkea tila, aika ja lukunopeus (Vertanen 2007: 150). Ruututekstin tulee sisältää riittävästi informaatiota, vaikka kahteen riviin pakotettu teksti asettaakin kääntäjälle melkoisia haasteita: tekstiä mahtuu ruutuun kerrallaan keskimäärin kaksi kertaa 33 lyöntiä, mutta yksittäisenkin ruututekstin tulee olla järkevä ja ennen kaikkea napakka kokonaisuus (Holopainen 2015: 87). Tämä voi vaatia tiivistämistä, jota katsojat voivat toisinaan kritisoida siitä, että se jättää pois jotakin olennaista. Uskollisuus ja vastaavuus ovat läsnä myös

tekstityksen vaatimuksissa ja ohjaavat ruututekstin konventioita, esimerkiksi pyrkimykseen ilmaista lähtötekstin tyyli ja tunnelma mahdollisimman hyvin (Vertanen 2007: 150). Holopainen (2015: 86) huomauttaa lisäksi, että ruututeksti on erittäin kontekstispesifinen kääntämisen laji, sillä kuva ja ääni yhdessä vaikuttavat vastaanottajaan, joka pystyy tekemään vertailua puhutun ja kirjoitetun välillä. Esimerkiksi slangin tai murteellisen puheen välittäminen asettaa omat haasteensa, sillä niiden sanoma ei välttämättä välity yhdellä vilkaisulla vaan vaatii tavaamista. Vertanen (2007: 153) lisää tähän kuitenkin, että esimerkiksi voimasanat kirjoitettuina ovat paljon voimakkaampia kuin puheessa. Tekstilajin tyyli olisi kuitenkin säilytettävä, oli kyseessä sitten tiukan asiapitoinen ohjelma tai viihteellinen, kielellisiä nyansseja sisältävä elokuva. Lisäksi Holopainen (2015: 87) korostaa ruututekstien olevan suurelle yleisölle välitettyjä tekstejä, jolloin oikeakielisyys ja idiomaattisuus ovat tärkeitä.

Tekstin oikea rytmitys on tärkeää sen takia, että ruututekstin on näytävä ruudulla riittävän kauan. Kaksirivisen tekstityksen kohdalla tämä tarkoittaa noin 4–5 sekuntia, jotta katselija ehtii lukea sen, sillä muutoin kokonaisuuden ymmärtäminen on mahdotonta (Vertanen 2007: 150–151). Tekstiä on myös suhteutettava muihin elementteihin, kuten musiikkiin, leikkauksiin ja liikkeeseen (Holopainen 2015: 87). Ruututeksti ei myöskään saa olla ristiriidassa esitetyn kuvan kanssa, vaan katselijan on oltava koko ajan perillä siitä, kenen suuhun repliikit osuvat; parhaimmillaan katsojalle syntyy ikään kuin vaikutelma siitä, että hän ymmärtää, mitä ihmiset sanovat (Vertanen 2007: 151).

2.4.2. Av-alasta ja kääntäjien asemasta

Av-kääntäjien työskentelyoloissa on tapahtunut viimeisten vuosikymmenten aikana runsaasti muutoksia. Holopainen (2015: 93, ks. myös viitteet s. 333) huomauttaa, että esimerkiksi vielä vuonna 2008 miltei 90 prosenttia kaikista alan palkansaajista kuului alalla noudatettavan työehtosopimuksen piiriin, mutta sittemmin työskentelyyn on vaikuttanut käännostöiden ulkoistamisen trendi, jonka myötä mm. suurten monikansallisten yhtiöiden mukaantulo ja alihankintasopimukset ovat johtaneet sopimuksettomaan työntekoon, polkeneet käännostöistä maksettavia hintoja ja samalla huonontaneet kääntäjien työehtoja ja asemaa. Sitä kautta on aiheutunut myös irtisanomisista sekä yleisiä suuria linjamuutoksia (Holopainen 2015: 93). Nämä seikat ovat erityisesti vaikuttaneet av-käännostöiden laatuun ja aihetta käsitteleviä pro gradu -tutkielmia on hiljattain ilmestynyt useampiakin (esim. Pentikäinen 2017).

Laajasti kääntäjien työoloja, palkkausta ja asemaa ovat tutkineet Dam ja Zethsen (2008–2012). Näistä yhteenvedoa ja omaa tutkimustaan on tehnyt suomalaisessa kontekstissa Ruokonen (esim. 2013, 2014 ja 2018 tulossa). Lisäksi esimerkiksi Lindström (2017) on tutkinut pro gradu -työssään sitä, miten av-kääntäjiä arvostetaan alan ulkopuolella ammattinsa puolesta. Hän huomauttaa kuitenkin, että enemmän on tutkimustietoa siitä, miten kääntäjät itse kokevat ammattinsa arvostuksen, mutta ei niinkään ulkopuolisten suhtautumisesta.

2.4.3. Harrastaja- eli fanikäntäminen

Viimeisenä av-kääntämisen erityispiirteenä esittelen lyhyesti vielä harrastajakääntämistä, koska sen merkitys on erityisesti internetin myötä kasvanut. Väisänen (2016: 4–5) mukaan harrastaja- eli fanikäntämisessä on kyse vapaaehtoisuudesta ja siinä motiivina on kiinnostus käännettävää aihepiiriä kohtaan. Usein käännettävä materiaali on audiovisuaalisessa muodossa, esimerkiksi jokin animaatio- tai elokuva. Aiemmin kääntämiselle tavanomaisempaa oli informaation yksisuuntainen kulku kääntäjältä lukijalle. Nykyinen teknologia on kuitenkin mahdollistanut tiedon kaksisuuntaisuuden, jossa käännoksen on oltava käyttäjän tarpeisiin mukautuva. Puhutaankin uudesta kääntämisen muodosta, jolle on tyypillistä, että lukijat tai käännosten kuluttajat tuottavat itse käännoksiä ja ovat tekstitysten aktiivisina käyttäjinä osana prosessia. (Väisänen 2016: 4–6.) Konttinen ja Salmi (2018) lisäävät tähän, että usein harrastajat kääntävät myös sellaista materiaalia, jota luultavasti ei muuten käännettäisi. Väisänen (2016: 5) viittaa Vanhataloon, jonka mukaan joissain yhteyksissä tähän liitetään kuitenkin myös piratismi. Käännösalan ulkopuolisten runsas osallistuminen voi haitata mielikuvia, joita käännoistyöstä syntyy ja suuri yleisö voi saada vääränlaisia kuvia käännoistoiminnan luonteesta. Fanikäntäminen eroaa joukkoistamisesta (*crowdsourcing*), johon Salmi ja Konttinen (2018) esittävät viitaten Jiménez-Crespoon, että kyse on jostakin määritellystä joukosta tai internet-yhteisöstä, joka tekee ennalta työn tilaajataholla tai vaihtoehtoisesti yhteisön omaan käyttöön. Kaupallisuus tai jonkinlainen maksettava korvaus saattavat myös liittyä joukkoistamiseen, mutta se ei ole välttämätöntä ja ne eivät ole osana joukkoistamisen määritelmää (Salmi & Konttinen 2018). Tämä voi herättää kysymyksiä mm. joukkoistamisen etiikasta (McDonough Dolmaya 2011: 97–99).

3. Aineisto ja metodi

Tämän luvun aluksi esitellään tutkimuskysymykset, joihin tutkimuksella pyritään löytämään vastauksia. Tämän jälkeen tarkastellaan kyselyä yleisesti aineistonkeruumenetelmänä ja erityisesti verkkokyselyn laatimiseen vaikuttavia tekijöitä. Aineistonkeruumenetelmän erittelyn jälkeen selostetaan tutkimusaineiston kerääminen: tämä käsittää vaiheet kyselyn rakentamisesta ja pilotoinnista lopulliseen kyselyyn ja tutkimusaineiston esittelyyn. Lopuksi selvitetään aineistoon sovelletut luokittelu- ja analyysimenetelmät.

3.1. Tutkimustehtävän rajaaminen

Tämän pro gradu -tutkielman ongelmanasettelussa on kyse käännöksiin ja käännöskieleen kohdistuvien asenteiden kartoittamisesta ja kuvaamisesta. Kuten edellä on mainittu, kieli- ja käännösalan ulkopuolisten henkilöiden asenteiden tarkastelussa tutkimuskohteeksi rajattiin ns. akateemisten maallikoiden käsitykset. Tutkittavana ovat maallikoiden tietoon ja tunteisiin pohjautuvat asenteet.

Tutkimuskysymykset, joihin halutaan löytää vastaus, ovat seuraavat:

1. Millaisia käsityksiä maallikoilla on käännöksistä, käännösten kielestä ja erityisesti av-käännöksistä?
2. Millaiset seikat vaikuttavat siihen, lukevatko maallikot tekstejä mieluummin käännöksenä vai alkuperäiskielellä, mikäli heillä on mahdollisuus valita?
3. Millaisia piirteitä maallikot pitävät käännöstekstin tärkeimpinä ominaisuuksina?

Kielellisten asenteiden tutkimuksessa on melko yleistä tutkia maallikkokäsityksiä, ja kieli- ja käännösalan ulkopuolisten näkökulma kiinnostaa minua erityisesti siksi, että käännösten ja käännöskielen tutkimuksessa käännöstekstien käyttäjien asenteita on hyödynnetty varsin vähän. Lisäksi olen kiinnostunut asiantuntijuuden ja asiaan perehtymättömyyden vastakkainasettelusta: suuren yleisön käännösten lukemista ja käännöksille asettamia kriteerejä voivat ohjata toisenlaiset käsitykset ja uskomukset kuin mitä alalla toimivien keskuudessa oletetaan.

3.2. Kysely aineistonkeruumenetelmänä

Tutkielma kuuluu empiirisen tutkimuksen piiriin ja noudattaa survey-tutkimuksen periaatteita, sillä aineisto koottiin kyselyn avulla. Kysely toteutettiin verkkolomakkeena, mutta siitä tehtiin ensin paperiversiona jaettu pilottikysely. Valmiin aineiston käyttämisen sijaan päätin kerätä tutkimukseni aineiston itse, koska yhdistin kielellisen käänösasennetutkimuksen sellaisiin osa-alueisiin kuten av-kääntäminen, kielen valinta ja käänöstekstin tärkeimmät ominaisuudet, joita ei olla aiemmin selvitetty yhdessä tutkimuksessa. Tuomi ja Sarajärvi (2009: 73) esittävät Eskolaan viitaten, että kysely määritellään sellaiseksi menetelmäksi, jossa tutkittavat täyttävät itse kyselylomakkeen joko valvotussa ryhmätilanteessa tai kotonaan. Tuomi ja Sarajärvi (2009: 72) tuovat myös esiin sen, että kyselyä voidaan pitää järkevänä tapana kysyä ihmisiltä suoraan, mitä he ajattelevat tai miksi he toimivat jollain tietyllä tavalla. Kysely aineistonkeruumenetelmänä tukee mielestäni tutkimusasetelmaa, jossa halutaan kartoittaa valitun, laajahkon ihmisjoukon asenteita ja pyrkiä kuvailemaan niitä (Hirsjärvi ym. 2009: 134, 195). Vaikka kyselyyn kohdistuukin paljon metodologista kritiikkiä niin tutkijan taitojen, tutkittavien vastauskyvykkyyden kuin mahdollisesti tutkimustulosten pinnallisuudenkin suhteen (ibid.), valitsin kyselyn tutkimukseni tiedonkeruumenetelmäksi erityisesti siitä syystä, että saisin sillä kartoitettua laajasti tietoa erilaisten sekä avointen että asteikkokysymysten muodossa sekä kerättyä aineiston valmiiksi kirjallisessa muodossa. Valitsin sen myös siitä syystä, että sen avulla on mahdollista syventyä tarkastelemaan asioita, joita ei esimerkiksi havainnoimalla voida selvittää.

3.2.1. Verkkokyselyn etuja

Internet on levittäytynyt lähes kaikkialle ja siksi se on myös hyvä apuväline tutkijalle tavoittaa suuri joukko ihmisiä suhteellisen helposti ja nopeasti maantieteellisestä sijainnista riippumatta (Laaksonen ym. 2013: 9). Verkko on tässä tutkimuksen teossa ennen kaikkea *väline*, jolloin sitä käytetään apuna tutkimusaineiston keräämisessä ja aineiston säilyttämisessä sekä analyysissä (Laaksonen ym. 2013: 18–19). Tilastokeskuksen (2015) mukaan vuonna 2015 internetiä oli viimeisen kolmen kuukauden aikana käyttänyt suomalaisista 16–89-vuotiaista 86 prosenttia ja 78 prosenttia käytti sitä päivittäin tai lähes päivittäin. Nuorten keskuudessa prosentiosuudet olivat vieläkin suurempia: heistä jopa yli 90 prosenttia käytti internetiä päivittäin tai useita kertoja päivässä (Tilastokeskus 2015). Mikäli siis halutaan tavoittaa erityisesti nuoria vastaajia, on verkkolomakkeen käyttö heidän keskuudessaan perusteltua. Av-käänösten ollessa yhtenä

tutkimukseni osa-alueena on myös järkevää pyrkiä tavoittamaan vastaajiksi internetiä käyttäviä henkilöitä, koska sen käyttäjistä huomattava osa katsoo esimerkiksi tekstitettyjä ohjelmia, elokuvia ja animaatioita verkossa.

Tiivistetysti verkkolomakkeen yleistymisen taustalla voidaan erottaa kolme tekijää, jotka Räsänen ja Sarpilan (2013: 69–70) mukaan ovat 1) tietotekniikan käytön yleistymisen, 2) kyselytutkimuksen yleiset muutokset sekä 3) kustannustehokkuus. Ensimmäisen tekijän eli tietotekniikan lisääntyneeseen käyttöön on erityisesti vaikuttanut teknologian kehittyminen. Tätä 2000-luvun alun kehitysvaihetta ja seurauksia on kutsuttu nimellä web 2.0, jossa uutena piirteenä oli vuorovaikutteisuus aiempaan yksisuuntaisen viestinnän vaiheeseen verrattuna. Vuorovaikutteisuus on näkynyt esimerkiksi siinä, että internetin käyttäjät pystyivät lukemisen sijaan myös itse muokkaamaan nettisivuja ja siten esimerkiksi vastaamaan kyselyihin. (O'Reilly 2005.) Toisen tekijän eli kyselytutkimuksen yleisten suuntamuutosten vuoksi verkkolomakkeen eduksi voidaan laskea se, että verkkolomake ei yleensä ole tiettyyn aikaan eikä paikkaan sidottu, jolloin vastaaja voi itselleen sopivana ajankohtana antaa vastauksensa (Räsänen & Sarpila 2013: 72; Laaksonen, Matikainen & Tikka 2013: 11). Sähköinen vastausvaihto on nykyään tarjolla niin kaupallisten kuin tieteellisten tutkimustenkin teon yhteydessä miltei aina ja perinteiset postikyselylomakkeet ovat vähentyneet (Räsänen & Sarpila 2013: 68). Kolmantena tekijänä verkkokyselyn yleistymiseen on perinteiseen postikyselyyn verrattuna edullisuus ja helppous (Räsänen & Sarpila 2013: 72). Kyselylomakkeita ei tarvitse tulostaa, vastaajajoukkoon kuuluvien osoitteita ei tarvitse etsiä eikä lomaketta postittaa erikseen jokaiselle vastaajalle, vaan kysely voidaan lähettää sähköpostilistan tai esimerkiksi jonkin sosiaalisen median kanavan kautta. Mahdollista vastauskatoakaan ei synny postissa kadonneiden tai kotiin unohdettujen vastauslomakkeiden vuoksi. Sähköisiä lomakkeita käyttämällä vähennetään lisäksi paperinkulutusta ja siten ympäristön kuormitusta.

Lisäksi verkkokyselylomakkeen eduksi voidaan vielä laskea tutkijan ajan säästö: mikäli verkkokyselyä vertaa esimerkiksi haastatteluun, on puhtaaksikirjoittamisen vaihe usein työläs, joten aineiston kerääminen valmiiksi kirjallisessa ja sähköisessä muodossa on perusteltua. Viimeisenä etuna on vielä huomioitava tiedonantajan eli vastaajan mahdollisuuden esiintyä verkkokyselyssä anonyymina. Räsänen ja Sarpila (2013: 68–69) esittävät, että erityisesti arkaluonteisia tai negatiivisia asioita voidaan helpommin ja rehellisemmin myöntää verkkolomakkeelle kuin esimerkiksi haastattelijan kanssa käytävässä keskustelussa, jossa voi

tulla häpeän tunteita. Toisaalta luottamuksellinen suhde tutkittavan ja haastattelijan välillä voi joskus rohkaista vastaajaa kertomaan myös vaietuista asioista. Vaikka omassa tutkimuksessa ei käsiteltykään erityisen arkaluonteisia kysymyksiä, voidaan silti olettaa, että vastaajat ilmaisevat lomakkeelle myös negatiivisia näkemyksiään helpommin.

Tässä tutkimuksessa tiedon verkkolomakkeesta ja kehotuksen vastaanemisesta valtaosa vastaajista sai sähköpostilla. Sähköpostia käytetäänkin erityisesti suurten organisaatioiden sisäisessä viestinnässä tai organisaatioiden ja esimerkiksi sen sidosryhmien välisessä viestinnässä (Aula & Jokinen 2007: 4). Siksi se on myös hyvä kanava jakaa sähköistä kyselylinkkiä sekä tavoittaa rajattu vastaajajoukko.

3.2.2. Verkkokyselyn haasteita

Muun muassa Laaksonen ym. (2013: 23) esittävät, että verkossa kerätyn kyselytutkimusaineiston laajuus voi olla suuri, mutta datan analysointi asiaan kuuluvalla tavalla voi olla hankalaa, sillä kerätyn aineiston sekä siihen liittyvien rajoitusten tajuaminen on toisinaan vaikeaa ja etenkin tutkimustulosten tulkinta on haasteellista. Tähän auttaa kuitenkin teoriataustaan tukeutuminen, aineistoon sopivien analyysimenetelmien tunteminen sekä huolellinen etukäteissuunnittelu (ibid.).

Koska kyselytutkimuksia tehdään usein "kasvottomana ja persoonattomana", eli tutkija ei välttämättä ole verkkokyselyä täytettäessä millään tavalla läsnä, on todennäköisempää, että kysymykset ymmärretään väärin, kun niitä tulkitaan kirjallisena eikä suullisesti (Räsänen & Sarpila 2013: 69). Tällöin myöskään tutkijalla ei usein ole mahdollisuutta esittää jälkeenpäin tarkentavia lisäkysymyksiä epätarkkuuksien välttämiseksi ja muistiin kirjatun asian tai mielipiteen varmistamiseksi. Aineistonkeruuseen, jossa tutkimushenkilöt täyttävät itse vastauksensa, sisältyy myös aina jonkinlainen oletus siitä, että kaikki vastaajat osaisivat tai pystyisivät ilmaisemaan itseään kirjallisesti ja siten kuin haluavat (Tuomi & Sarajärvi 2009: 73).

Räsänen ja Sarpila (2013: 71) esittävät, että kyselytutkimusten runsas määrä mitä vaihtelevimmissa konteksteissa on osaltaan aiheuttanut vastaajakatoa. Verkon myötä myös tilan ja paikan tuntu on muuttunut: verkko viestintämuotona on hyvin erilainen kuin mihin aikaisemmin on totuttu ja se on myös omaksuttu hyvin nopeasti (ibid.). Tämä saattaa aiheuttaa haasteita esimerkiksi sen suhteen, että kyselyyn vastataan välinpitämättömästi tai vain osaan

kysymyksistä, tahallisesti vastoin omia näkemyksiä tai muutoin asiattomasti (Hirsjärvi 2009: 195). Kokonaan eri ryhmän muodostavat tietenkin vielä verkkokyselyt, joissa vastaaja voi voittaa jonkinlaisen palkinnon.

Laaksonen ym. (2013: 23) kyseenalaistavat sen, missä määrin tietystä otoksesta saadut tulokset on mahdollista laajentaa koskemaan suurempaa joukkoa eli populaatiota. Hirsjärvi ym. (2009: 195) esittävät, että yleisesti kyselytutkimusta kohtaan on esitetty metodologista kritiikkiä siitä, että sen avulla saatuja tuloksia saatetaan pitää pinnallisina ja tutkimuksia teoreettisesti vaatimattomina. On myös pohdittu sitä, kuinka aitoja asennemittaukset ovat. Voidaan kysyä, mittaavatko kysymykset vastaajien todellisia asenteita, sillä ihmiset saattavat toisinaan vastata jotakin, vaikkei heillä olisikaan mielipidettä kysyttävästä asiasta (ibid.). Myös vastaajien valikoituminen on yksi haaste, jota käsitellen seuraavaksi.

3.2.3. Verkkokyselytutkimuksen otoksen valinnasta

Edustavuuden ongelmallisuus ja vastaajakato ovat olleet kyselytutkimuksen tekijöillä pitkään pohdittavana yleisesti. Räsänen ja Sarpila (2013: 71) huomauttavat vastausosuuksien vähentyneen huomattavasti erityisesti reilun kymmenen vuoden ajan Suomessa, mutta muualla tämä suunta on ollut jo pidempään nähtävissä. Aineiston laatuun vaikuttavia seikkoja ovat Miettisen ja Vehkalahten (2013: 90) mukaan "vastaajien tavoittamattomuus, osallistumisaktiivisuus, valikoituneisuus sekä vastausten rehellisyys ja täydellisyys". Verkkokyselyn vastauskatoa on pohdittu erityisesti niiden kohdalla, jotka ovat avanneet ja aloittaneet kyselyyn vastaamisen, mutta jättäneet sen syystä tai toisesta kesken (ks. Miettinen & Vehkalahti 2013: 94).

Perinteisen todennäköisyysotannon periaatteita noudattavan kyselytutkimuksen rinnalla on yleistynyt ns. *itsevalikoitunut verkkokyselytutkimus*, jolla viitataan sellaiseen kyselytutkimukseen, joka on suunnattu joko tietylle kohderyhmälle tai se on avoin kaikille, jolloin siihen voi vastata periaatteessa kuka tahansa (Miettinen & Vehkalahti 2013: 88). Kyselyä voidaan mainostaa esimerkiksi jonkin yrityksen sivuilla tai linkkiä voidaan jakaa yksityisille henkilöille, jolloin osa kohderyhmästä vastaa ja osa jättää vastaamatta. Tällöin ei kuitenkaan voida olla täysin varmoja siitä, mitä populaatiota aineisto edustaa (ibid.). Miettinen ja Vehkalahti (2013: 90) esittävät, että tällaisessa kyselyssä voidaan kyseenalaistaa, saadaanko osin vääristyneitä tuloksia, mikäli kysely koetaan itselle kiinnostavaksi tai mielekkääksi ja

vastaaja haluaa tästä syystä olla mukana vastaamassa siihen. Toisaalta harvoin esitetään kritiikkiä esimerkiksi haastattelun valikoituneisuudesta, johon saatetaan myös yhtälailla suostua, mikäli aihe koetaan itselle tärkeäksi.

Miettinen ja Vehkalahti (2013: 84) mainitsevat, että mikäli verkkokyselyn tavoiteperusjoukkona on pienehkö, tarkoin rajattu tietokonetta käyttävä ryhmä, jolloin edustavuutta ei etsitäkään koko väestötasolla vaan pienemmässä osajoukossa, on mahdollista välttää edustavuuden ongelmat, mutta tällöin pitäisi puhua näytteestä. Perustelen oman tutkimukseni valikoituneisuutta sillä, että olen tarkoituksellisesti rajannut tavoiteperusjoukokseni tietyn ryhmän, jonka oletan käyttävän tietokonetta ja johon ymmärrän sisältyvän muitakin rajoitteita (ks. tarkemmin 3.2.). Siten en myöskään pyri yleistämään tuloksia koko Suomen väestöön: kyseessä on harkinnanvarainen näyte.

3.2.4. Lomakevastaamisen psykologiaa

Vastaamiseen vaikuttaa muun muassa kysymysten ymmärrettävyys: virhetulkinnan mahdollisuuden on oltava pieni ja on käytettävä selviä, jäsenneiltyjä lauserakenteita (Hirsjärvi ym. 2009: 202). Myös visuaalinen ilme eli kuinka miellyttäväksi vastaaja kokee kyselyn, on tärkeässä osassa: vaikka kyselylomake onkin rakennettava huolellisesti, sen pituus ja kysymysten määrä eivät saa karkottaa ja uuvuttaa vastaajia (KvantiMOTV). Mikäli vastaaminen koetaan liian työlääksi, vastauksia jää saamatta.

Selkälä (2013) on tutkinut sitä, kuinka verkkolomakkeen käyttöliittymän rakenne vaikuttaa vastaajan havaintoihin ja sitä kautta vastauksiin. Selkälä korostaa, että tutkittavien ajatellaan vastaavan aina vain yhteen kysymykseen kerrallaan, vaikka todellisuudessa kysymysten tulkinta ei tapahdu erillään vaan jo esitettyjen tietojen ja kysymysten, alustan eli verkkokyselytyökalun sekä visuaalisen ulkoasun yhdessä muodostamana kokonaisuutena, jotka luovat vastauskontekstin. Kyselystä voidaan myös tehdä ns. poimintoja, eli kerätä tietoja, osin tiedostamattakin, jotka tallentuvat mieleen ja joita voidaan hyödyntää myöhemmissä vastauksissa (ibid.). Selkälä (2013) jatkaa vielä aiheesta ja huomauttaa, että lomakevastaajan on usein mahdollista halutessaan tarkastella useita kysymyksiä samanaikaisesti tai palata taaksepäin edellisiin kysymyksiin, ellei tätä ole kyselyssä rajoitettu.

Selkälä (2013: 106) on todennut, että mielipide- ja asennetutkimuksessa voidaan erottaa kaksi lähestymistapaa: ensimmäinen on ns. säiliö-malli (*file drawer model*), jossa vastausten

ajatellaan olevan henkilön mielessä valmiina ja jotka voidaan oikealla tavalla kysymällä saada esiin (Tourangeau, Rips & Rasinski 2005: 167). Toisen lähestymistavan mukaan vastaajat hyödyntävät samanaikaisesti sekä vastaamistilanteen vihjeitä ja tilannetekijöitä että muistiin tallentuneita tietoja vastaustensa muodostuksessa (Tourangeau ym. 2005: 17). Selkälän (2013) mukaan vastaamiseen vaikuttavat erityisesti kysymysten vaikutus toisiinsa nähden ja toisaalta lomakkeen kaikkien kysymysten yhteisvaikutus, vastaustilanne ja mahdollinen haastattelija tai vastaavasti käsitykset kyselyn laatijasta sekä myös vastaajan omat mielikuvat.

Selkälä (2013: 107) esittelee vielä representaation käsitteen, jolla hän viittaa edustumaan tai käsitykseen, joka vastaajalla on mielessään kysyttävästä asiasta. Representaatiot voidaan jakaa kahteen osaan: lomakkeen kysymysten ymmärtämisessä välttämättöminä pidettyihin representaatioihin, jotka muodostuvat mm. kysymysten loogisuudesta ja kieliopillisuudesta sekä valinnaisiin representaatioihin, jotka puolestaan edustavat kaikkia niitä tietoja ja päätelmiä, joita vastaajalla on saatavilla. Näin ollen lomakevastaamisen nähdään olevan altis muutoksille, sillä edustumat ovat monimutkaisesti rakentuvia ja monen tekijän yhteisvaikutuksesta syntyviä. (Selkälä 2013: 107.) Lisäksi Selkälä (2013) esittää viitaten Schwarziin ja Blessiin, että mielestä nousevia asioita ei välttämättä osata tai haluta aina hyödyntää tai tätä tapahtuu vain osittain.

3.3. Aineistonkeruu: kyselylomakkeen rakentaminen

Kyselyn aluksi testattavana olleen pilottikyselyn tein paperisena, mutta lopullisen verkkokyselylomakkeen tekemiseen käytin Webropol-ohjelmaa, jonka valitsin erityisesti siitä syystä, että sen käyttäminen oli ennestään tuttua ja koin ohjelman helppokäyttöiseksi sekä sen tarjoamat työkalut hyödyllisiksi apuvälineiksi myös analysoinnissa. Selkälän (2013: 118–119) mukaan Webropol sopii käyttöliittymäratkaisuna hyvin sellaisen kyselyyn, jossa kysymykset ovat vuorovaikutuksessa keskenään ja samaa teemaa kuljetetaan koko kyselyn ajan.

Kyselylomakkeen luomisessa käytin pohjana Minna Ruokosen ym. (2014) käyttämää kyselylomaketta, jolla selvitettiin käsityksiä käänöksistä ja kääntäjistä. Ruokonen (2014) puolestaan oli poiminut oman kyselynsä kysymykset Damin ja Zethsenin (2008–2012) tutkimuksissa käytetystä kyselylomakkeesta, jolla selvitettiin kääntäjien statusta. Esimerkkinä omalle työlleni toimivat myös Jantusen (2005) raportoimat kysymykset.

Kyselyn kieleksi päätettiin valita suomi, mikä rajasi vastaajajoukon suomen kieltä osaaviin henkilöihin. Kyselylomakkeen hahmottelusta asti oli huomioitava, että kun kohderyhmäksi valitaan maallikot, on sopivien sanamuotojen ja ilmausten löytäminen tärkeää kyselytutkimuksen onnistumisen kannalta (Mielikäinen & Palander 2002: 91). On ymmärrettävää, että kieli- ja käännöstieteilijöillä on käytössään erityisterminologia, jolla kieltä pystytään kuvailemaan ja erottelemaan paremmin. Tavallisella ihmisellä näitä työkaluja ei yleensä ole ja toisinaan käsitteet saattavat mennä sekaisin, esimerkiksi kääntämisestä ja tulkkaamisesta puhuttaessa, tai niiden merkitys on jopa vaihtunut. Maallikolle voi myös olla epäselvää se, mikä yleensäkin määritellään kääntämiseksi.

Pyrin ensisijaisesti välttämään vaikeiden käsitteiden käyttöä. Vaihtoehtoisesti esitin vastaajille lyhyen määritelmän mahdollisesti tuntemattomasta käsitteestä selittämällä, mitä kyseisellä käsitteellä juuri tässä kontekstissa tarkoitetaan. Tällaisia olivat audiovisuaalinen kääntäminen, fanikäntäminen sekä kääntäminen yleisesti kysymyksessä, jossa selvitettiin sitä, ovatko vastaajat tehneet itse joskus käännöksiä. Lisäksi havainnollistin joitakin kohtia esimerkkien avulla, muun muassa kuvaillessani erilaisia tekstilajeja. Kysymyksenasettelussa otin huomioon sen, että tutkimuskysymykset tulevat esitetyiksi lomakkeen kysymyksinä ja että joitakin kysymyksiä osataan tarvittaessa kysyä tarkoituksellisesti useaan otteeseen hieman eri tavalla. Näin toimin esimerkiksi kysymyksissä, joissa selvitettiin vastaajien näkemyksiä siitä, millaisia käännöstekstien ja tekstitysten tulisi heidän mielestään olla. Tällöin mahdolliset ristiriitaisuudet pystyttiin myös helpommin havaitsemaan. Ryhmittelin kysymykset muutamien alaotsikoiden alle, jotka ohjasivat vastaajia paremmin hahmottamaan yhteenkuuluvat osa-alueet sekä auttoivat siirtymistä näiden välillä.

Pyrin pienentämään vastauskatoa työssäni siten, että kiinnitin lomakkeen suunnittelussa huomiota yksinkertaiseen ja selkeään yleisilmeeseen (Hirsjärvi 2009: 202). Tein kyselyyn vastaamisesta mahdollisimman miellyttävää pitämällä kyselylomakkeen kohtuullisen pituisena. Kyselyä testattiin koevastaajilla ja sain heiltä myös korjaus- ja muutosehdotuksia. Pyysin koevastaajia lisäksi ilmoittamaan kyselyn täyttämiseen kuluneen ajan. Keskimäärin vastaamiseen meni noin 15 minuuttia. Kyselyn täyttämiseen ohjaavalla saatesivulla kerroin selvästi, mistä kyselyssäni on kyse ja selitin lyhyesti sen tarkoituksen pro gradu -tutkielmani aineistonkeruuta varten. Mainitsin esittelysivulla myös kyselyvastaajien anonymiteetin säilyttämisen ja vastausten luottamuksellisen käsittelyn. (Taanila 2018). Vastaushenkilöiden

tunnistamattomuus ja luottamuksellisuus ovat tärkeitä asioita myös tutkimuksen eettisestä näkökulmasta.

3.3.1. Pilottitutkimus

Pilottikyselyn paperinen kyselylomake oli esillä Suomen kääntäjien ja tulkkien liiton 60-vuotisjuhlanäyttelyssä Helsingissä kulttuurikeskus Caisassa 16.–26.11.2015. Näyttelyn tavoitteena oli esitellä tulkkien ja kääntäjien työtä ja lisätä tietoisuutta kääntämisestä, mutta kyselyni ei varsinaisesti liittynyt näyttelyyn. Valitsin paikan siitä syystä, että oletin näyttelykävijöiden olevan jollain tavalla tekemisissä kielten ja kääntämisen kanssa, jolloin saataisiin muodostettua vertailuasetelma kieli- ja käännösalan kanssa tekemisissä olevien sekä alan ulkopuolisten välille ja voitaisiin tarkastella molempien ryhmien asenteita. Työskentelyä oli tarkoitus jatkaa keräämällä ulkopuolisten vastaukset näyttelyn jälkeen muussa julkisessa ympäristössä ns. ovensuukyselyinä.

Näyttelykävijöille tarjottiin mahdollisuus vastata kyselyyn paperisella lomakkeella heti vierailunsa yhteydessä tai sähköisesti jaetun linkin kautta myöhemmin. Kysymyslomakkeessa oli yhteensä 29 kysymystä. Lomakkeen kysymyksillä 1–6 selvitettiin vastaajan taustatiedot. Lisäksi kysymyksissä 7 ja 8 kysyttiin, onko vastaaja ollut tekemisissä kääntämisen kanssa ja pyydettiin kuvailemaan millaista kääntämistä hän oli tehnyt. Varsinaiset kysymykset liittyivät lukutottumuksiin, kääntämiseen, kääntäjän näkyvyyteen ja audiovisuaaliseen kääntämiseen.

Paperisilla kyselylomakkeilla vastauksia saatiin kerättyä yhteensä 14 kappaletta. Sähköisesti vastauksia ei tullut yhtään. Ensimmäisen kyselykierroksen vastausten vähyyden ja niukkasanaisten avointen vastausten vuoksi kyselyä päätettiin muokata ja vastausten keräämistä jatkaa hieman toisella tavalla. Näitä paperilomakkeilla saatuja vastauksia ei hyödynnetty lopullisessa aineistossa.

Luovuin alun perin suunnitellusta vertailuasetelmasta kieli- ja käännösalan kanssa tekemisissä olevien ja alan ulkopuolisten kesken, koska jo kyselyyn vastanneiden näyttelykävijöiden muodostamasta näytteestä ei ollut varmuutta, mitä se edustaa ja koin sopivien vertailuryhmien löytämisen hankalaksi. Oli myös huomioitava pro gradu -tutkielman rajallisuus, sillä vertailuasetelman teko olisi saattanut tehdä työstä liian laajan. Tästä syystä päätin tutkia ainoastaan kieli- ja käännösalan ulkopuolisten eli maallikoiden käsityksiä käännöksistä ja käännösten kielestä. Rajasin maallikot vielä sellaisiin henkilöihin, joiden voidaan olettaa

lukevat paljon ja olevan tekstien kanssa tekemisissä, jolloin heillä olisi myös kykyä arvioida tekstejä monipuolisemmin. Lisäksi rajasin kääntäjien näkyvyyteen liittyvät kysymykset pois, jotta fokus saataisiin pidettyä kääntämiseen liittyvissä käsityksissä eikä kyselystä tulisi liian laaja. Säilytin ainoastaan yhden kysymyksen, jossa kääntäjiä piti luetella nimeltä, sillä tämä liittyi osaltaan käännösten havaitsemiseen. Paperisista kyselylomakkeista verkkokyselylomakkeen lisänä luovuin kokonaan niiden aikaa vievän käsittelyn vuoksi. Siirsin myös lomakkeen alussa olleet taustatietokysymykset kyselyn loppuun. Vaikka itseä koskeviin kysymyksiin onkin helppo vastata kyselyn aluksi, ne on parempi esittää lopussa, koska vastaajasta voi tuntua epämiellyttävältä antaa henkilökohtaisia tietoja itsestään (KvantiMOTV). Täsmensin joitakin sanavalintoja ja havaitsin, että erilaisten vastaajien tarpeet oli huomioitava paremmin. Esimerkiksi sanavalinnasta *suomenkielinen* huomautettiin pilottikyselyssä, koska sen koettiin syrjivän esimerkiksi ruotsinkielisiä ja tilalle vaihdettiin *äidinkielinen*. Ennen lopullisen kyselyn lähettämistä testasin sitä vielä kerran tutkielmaseminaariryhmässäni.

3.3.2. Lopullinen kyselylomake ja tutkimusaineiston esittely

Tutkimuksen perusjoukkona olivat Turun yliopiston luonnontieteellisen tiedekunnan kemian ja biokemian opiskelijat ja henkilökunta. Otantakehikkona toimi Turun yliopiston kemian laitoksen opiskelijoiden ja henkilökunnan sähköpostilista. Kutsu kyselyyn lähetettiin sähköpostitse kaikille postilistalla oleville listaa hallinnoivan yhteys henkilön kautta. Kaiken kaikkiaan sähköpostilistalla arvioitiin olevan noin tuhannen henkilön joukko, mutta täysin tarkkaa lukua oli mahdotonta arvioida, koska lista sisälsi joitakin päällekkäisyyksiä. Joukossa oli myös huomattava osa kansainvälisiä opiskelijoita, jotka eivät olisi voineet osallistua suomenkieliseen kyselyyn. Näin ollen tarkkaa vastausprosenttia ei voitu määrittää. Luonnontieteiden parissa opiskelevien ja työskentelevien valikoitumiseen tutkimushenkilöiksi vaikutti erityisesti se, että haluttiin tutkia muiden kuin kääntämisen parissa työskentelevien tai opiskelevien henkilöiden käsityksiä: harvoin matemaattis-luonnontieteellisiä aloja opiskellaan kieliaineiden parina tai toisinpäin, vaikka se ei täysin epätavanomaistakaan ole (Hinkula 2017). Muun muassa luonnontieteet ja kemiantekniikka ovat aloja, joilla Kääntäjä-lehden kyselyn mukaan tarvittiin vähiten käännöksiä (Aaltonen, Siponkoski & Abdallah 2015: 11).

Kysely oli avoinna vastaajille 18.–31.3.2016. Ensimmäisellä kyselykierroksella vastauksia saatiin 52 kappaletta. Kyselyn vastausaikaa päätettiin jatkaa vielä 15.4.2016 asti ja sähköpostilistan vastaajaehdokkaille lähetettiin tästä yksi muistutus. Toisen kerran jälkeen

vastauksia tuli 39 kappaletta. Kaiken kaikkiaan vastauksia saatiin siis kerättyä yhteensä 91 kappaletta.

Kysymyksiä oli yhteensä 26 taustatietokysymykset mukaan lukien (ks. kyselylomake kokonaisuudessaan liitteessä 1). Näistä vapaaehtoisia kysymyksiä oli 14 ja pakollisia kysymyksiä 12, jotka oli merkitty tähdellä. Kyselyn rakenne koostui seuraavista osioista: lukutottumukset ja kielen valintaa koskevat näkemykset (kysymykset 1–5), käännosten havaitseminen ja tunnistaminen (kysymykset 6–8 ja 16) sekä audiovisuaaliset käännökset (kysymykset 9–15). Kysymyksessä 17 vastaajat saivat esittää vapaita kommentteja kyselyyn ja aiheeseen liittyen, jonka jälkeen vastaajien taustatietoja kysyttiin kysymyksissä 18–26. Hirsjärven ym. (2009: 198–200) esimerkkiä seuraten valitsin kysymystyyppit: valintaani ohjasi erityisesti pyrkimys monipuolisuuteen, vaihtelevuuteen ja tasapainoisuuteen avointen, asteikko- ja monivalintakysymysten välillä. Koska kyseessä oli kuitenkin asenteiden kartoitus, vastauksia ei haluttu ehdottaa valmiina. Avoimia kysymyksiä oli kaiken kaikkiaan seitsemän, joissa vastaajat saivat mahdollisuuden esittää omin sanoin käsityksiään.

Rasti ruutuun -tyyppisillä monivalinta- ja asteikkokysymyksillä pyrittiin siihen, että vastauksia olisi analyysivaiheen alussa mahdollisuus vertailla nopeasti ja toisaalta tunnistaa myös, suhtautuvatko vastaajat kysyttävään asiaan myönteisesti vai kielteisesti. Hyödynsin Likert-asteikon sanallisia ilmauksia, jossa samanmielisyyks kasvaa tai vähenee (KvantiMOTV). Tämä tuotti vähemmän kirjavia toisaalta ja toisaalta -tyyppisiä vastauksia, kun taas avoimissa vastauksissa oli mahdollista kertoa asioiden ristiriitaisuudesta. Kysymyksenasettelussa huomioin kuitenkin sen, että riittävän usein oli tarjolla vaihtoehto *en osaa sanoa* tai *ei mielipidettä asiasta*. Esitystavaksi valitsin pääasiallisesti esittää kysymyksen kerrallaan mutta siten, että esimerkiksi edellä esitetyn monivalintakysymyksen jälkeen vastaajalla oli mahdollisuus halutessaan selventää näkemyksiään avoimen vastauksen muodossa. Vastaaja pystyi seuraamaan kyselysivuston alareunasta, kuinka paljon kyselystä oli vielä jäljellä.

Huomioin tutkimuksessani sen, että se on maantieteellisesti rajautunut Länsi-Suomeen ja Turun seudulle, jolloin sitä ei voida pitää Suomen kaikkia eri alueita edustavana. Myös yliopistokontekstin merkittävä vaikutus otettiin huomioon: vastaajat ovat opiskelijoita, tutkijoita tai yliopistolla työskenteleviä henkilöitä, eikä tällöin tule edustavaa otosta kaikista ikäryhmistä ja koulutustaustoista. Korkeakoulukontekstissa erittäin todennäköistä on, että kaikkein alimman koulutusasteen eli peruskoulun suorittaneet rajautuvat pois, ellei

henkilökunnassa ole kyseisen koulutusasteen henkilöitä esimerkiksi työhön oppijoina tai vastaajina esimerkiksi henkilökunnan ja opiskelijoiden lapsia. Tämä osattiin kuitenkin huomioida jo kyselyn tekovaiheessa ja kyselyvastaajien ikäkriteeriksi asetettiin 18-vuotiaat. Korkeakouluissa nuoria aikuisia ja keski-ikäisiä on paljon, sen sijaan ikääntyneet ovat aliedustettuna ja alaikäiset vastaajat rajautuvat tarkastelusta kokonaan pois. Kyselyn ikärakennetta verrattaessa koko Suomen väestön ikärakenteeseen (Tilastokeskus 2017) huomataan, että se ei edusta todellista väestön ikäjakauman tilaa. Kyseessä on siis vain tietyn joukon ikäjakauma. Kyselyaineiston analyysimenetelminä on käytetty luokittelua ja sisällönanalyysiä, joita käsitellen seuraavaksi.

3.4. Aineiston analysointi

3.4.1. Laadullinen ja määrällinen analyysi yhdessä

Tutkielma noudattaa pääasiassa laadullisen tutkimuksen strategiaa analysoinnin osalta. On myös huomautettava, että tutkimusongelmat ovat pääasiassa laadullisia ja pyrkivät vastaamaan kysymykseen *millainen*. Yhtenä laadullisen tutkimuksen merkinä voidaan pitää sitä, että aineiston keskiössä ovat ihmiset, jolloin hyödynnetään heidän antamia vastauksiaan, kirjoitelmiaan jne. (Hirsjärvi ym. 2009: 160). Tällöin analyysissä voidaan käyttää menetelmiä, joilla pyritään tuomaan esiin tutkittavien näkökulmien kirjo, mutta myös tiivistämään niitä. Hirsjärvi ym. (2009: 164) huomauttavat, että laadulliseen tutkimukseen kuuluu myös se, että siinä ei niinkään testata hypoteeseja ja pyritä löytämään näihin vastauksia, vaan tutkimussuunnitelma voi tarkentua työn edetessä. Kokonaisvaltainen, joskus jopa massiivinen aineisto on myös tyypillinen laadullisessa tutkimuksessa, mistä pyritään paikantamaan sekä yksityiskohtaista tietoa että laajempia kokonaisuuksia.

Vaikka kysely aineistonkeruumenetelmänä ja sen analyysimenetelmät painottuvatkin perinteisesti kvantitatiiviseen tutkimukseen, soveltuu se yhtä lailla laadullisesti analysoitavaksi: kvantitatiivista ja kvalitatiivista tutkimusta voidaan käyttää toisiaan täydentävinä (Hirsjärvi 2009: 136). Aineiston ns. esianalyysi eli luokittelu tehtiin määrällisesti: kyselylomakkeen asteikko- ja monivalintakysymysten vastauksia arvioitiin ensin numeerisesti, jonka jälkeen merkitykset sanallistettiin. Mukana oli myös joitakin muita määrälliseen havaintoaineiston tutkimukseen soveltuvia elementtejä: tällaisiksi voidaan ainakin katsoa tulosten kuvailu prosentuaalisesti sekä keskiarvojen ja taulukoinnin avulla (Hirsjärvi ym. 2009: 140).

3.4.2. Sisällönanalyysi ja teoriaohjaavuus

Sisällönanalyysi nähdään yleisesti laadullisen tutkimuksen perusanalyysimenetelmänä, jonka nähdään sopivan kirjoitettujen, suullisten ja visuaalisten aineistojen analysoimiseen (Salo 2015: 169). Sisällönanalyysi on tekstianalyysiä, jossa etsitään tekstin merkityksiä (Tuomi & Sarajärvi 2009: 104). Sisällönanalyysin perusidea on saada tutkittavasta kohteesta kuvaus tiiviissä ja yleisessä muodossa (Tuomi & Sarajärvi 2009: 103). Vastoin kuitenkin Tuomen ja Sarajärven (2009: 91) esittämää väitettä siitä, että sisällönanalyysi sopisi sekä metodiksi että jonkinlaiseksi teoreettiseksi kehykseksi, Salo (2015: 171) korostaa sisällönanalyysissä olevan kyse ensisijaisesti luokittelusta. Tästä syystä sisällönanalyysi ei yksinään sovellu analyysin perustaksi luokittelevan luonteensa vuoksi, minkä tuloksena saadaan ainoastaan uudelleen järjestetty aineisto, vaan avuksi tarvitaan teoretisointia, käsitteitä, aineiston koodaamista ja tutkijan refleksiivisyyttä (Salo 2015: 176). Refleksiivisyyden käsitteellä Salo (2015: 176) viittaa Elizabeth Adams St. Pierreen ja käsittää sen ymmärrykseksi siitä, miten ajattelemme.

Sisällönanalyysi on jaoteltu usein aineistolähtöiseen, teoriaohjaavaan ja teorialähtöiseen analyysiin (Tuomi & Sarajärvi 2009: 95). Aineistolähtöistä analyysiä Tuomi ja Sarajärvi (2009: 95) luonnehtivat siten, että kyseessä on aineiston analyysi, jossa tutkimuskohteesta ennalta tiedetty ja aikaisempi tutkimus suljetaan analyysivaiheessa pois eivätkä ne ohjaa millään tavoin prosessia. Käytännössä tällaisen tutkimuksen teko on erittäin vaikeaa, sillä tutkija ei voi kadottaa entisiä havaintojaan ja tietojaan asiasta (Salo 2015: 172). Teorialähtöinen analyysi sen sijaan nojaa johonkin tiettyyn teoriaan ja tutkittava ilmiö määritellään ennalta tiedetyn tai tunnetun mukaisesti ja on hyvin yleinen esimerkiksi luonnontieteissä (Tuomi & Sarajärvi 2009: 97). Näiden kahden väliin sijoittuu teoriaohjaava analyysi, josta voidaan käyttää myös nimitystä teoriasidonnainen sisällönanalyysi (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006). Teoriasidonnaisessa analyysissä Saaranen-Kauppisen ja Puusniekan (2006) näkemystä mukaillen teoria tukee aineistosta tehtyjä löytöjä sekä havainnointia ja aiempi perehtyneisyys taustakirjallisuuteen auttaa tutkijaa uusien ajatusten kypsyttelyssä. Tuomi ja Sarajärvi (2009: 96–97) esittävät, että teoreettisia kytköksiä on nähtävillä: vaikka analyysin alkuvaiheessa voidaan edetä aineistolähtöisesti, loppuvaiheessa apuna voidaan käyttää teorian tarjoamia käsitteitä tai jaotteluja.

Mielestäni teoriasidonnainen sisällönanalyysi asettui omaa tutkimustani viitoittavaksi, vaikka tutkimusaineistolla olikin keskeinen asema erityisesti analyysin aluksi ja mukana oli

aineistolähtöisyyttä. Tuomi ja Sarajärvi (2009: 108–109) ovat kuvanneet aineistolähtöisen sisällönanalyysin vaiheita, joista hyödynsin myös omassa työssäni aineiston redusointia eli pelkistämistä ja klusterointia eli ryhmittelyä. Kuitenkaan tutkimukseni ei ollut puhtaasti aineistolähtöinen siitä syystä, että havainnot ja aikaisempi tieto eivät olleet erillään ja analyysin loppuun saattamisessa sekä johtopäätösten teossa auttoi tutkimuksen teoreettinen osa.

Analyysin aluksi perehdyin kyselyaineistoon huolellisesti lukemalla vastaukset moneen kertaan läpi. Avointen vastausten käsittely vaikutti aluksi erityisen haastavalta, koska vastaajat tarjosivat niissä runsaasti esimerkkejä ja analysoitavaa materiaalia. Etsin ilmauksia ja ympyröin ja alleviivasin niitä eri värein, jolloin tein ensimmäistä luokittelua sen suhteen, olivatko näkemykset myönteisiä, kielteisiä vai kenties neutraaleja. Erityiseksi analyysiyksiköksi poimin yhden vastaajan virkkeen tai ajatuskokonaisuuden. Pidin tärkeänä sitä, että ajatus ei pääse pirstoutumaan. Aloin myös kirjata muistiin havaintojani asioista, jotka toistuivat, muodostivat jatkumojä tai toisaalta esiintyivät vain kerran. Pelkistin materiaalia jaotteleamalla aineistoani pienempiin osiin taulukoinnin avulla. Samaan aihepiiriin liittyvät ajatuskokonaisuudet yhdistin pääluokiksi, jotka nimesin jollakin yleisellä käsitteellä. Tämä auttoi erityisesti sisällön tiivistämisessä ja yhtäläisyyksien hahmottamisessa. Pääluokat, jotka liittyivät käännöksiin kohdistuviin kielteisiin näkemyksiin, on esitetty taulukossa 1.

1. Informaatiokato
2. Kulttuuristen viittausten ja aineksen kato
3. Kielellisen sävyn ja vivahteiden kato
4. Asiasisällön tai kontekstin muuttuminen
5. Kirjoittajan tarkoittamien ajatusten ja näkemysten muuttuminen
6. Mielekkyyden tai mielenkiintoisuuden häviäminen
7. Huumori ja muiden tuntemusten välittymättömyys

Taulukko 1. Aineistossa esitettyjä näkemyksiä luokiteltuna pääluokkiin

Tekemieni luokittelujen jälkeen palasin teoriaosuudessa esiteltyjen käsitteiden pariin, joiden avulla yhdistin havaintoni asenteista teoriaan. Tarkastelin ja jaottelin vastaajien näkemyksiä asenteen komponenttimallin mukaisesti affektiivisiin ja kognitiivisiin luokkiin tunne- ja tietoperäisinä. Tarkastelussa olivat sitten uskollisuuden, vieraannuttamisen ja kotouttamisen sekä hyväksyttävyyden elementit, joita vasten luin aineistosta esiin nousseita ajatuksia. Analyysin toteutuksessa ei pitäydytty erillään aiemmista tehdyistä havainnoista ja tiedoista, vaan analyysin edetessä tukeuduin teoriaan ja etsin sen avulla selityksiä havainnoilleni. Kuten Salo (2015) toteaa, on ajateltava teorian kanssa.

Halusin esittää analysoinnissa hyödynnettyjä aineistoesimerkkejä, koska mielestäni niiden käyttö asenteiden havainnollistamiseksi oli tärkeää. Numeroin vastaajat vastausjärjestyksessä ja sitaatin yhteydessä esitettiin henkilön elämäntilanne ja sukupuoli, mikäli vastaaja oli halunnut nämä molemmat tiedot ilmoittaa. Elämäntilanne valittiin erityisesti siitä syystä, että opiskelijat ja työssäkäyvät muodostivat kyselyn suurimmat luokat, mutta myös siksi, että näitä taustamuuttujia verrattiin toisiinsa. Elämäntilanne tarjosi lisäksi olennaista ja yleistä tietoa vastaajan taustasta ja elämäkokemuksesta, mutta yksittäistä vastaajaa ei voitu kuitenkaan tunnistaa tietojen perusteella.

Seuraavaksi esitellään aineiston analyysi ja tutkimustulokset.

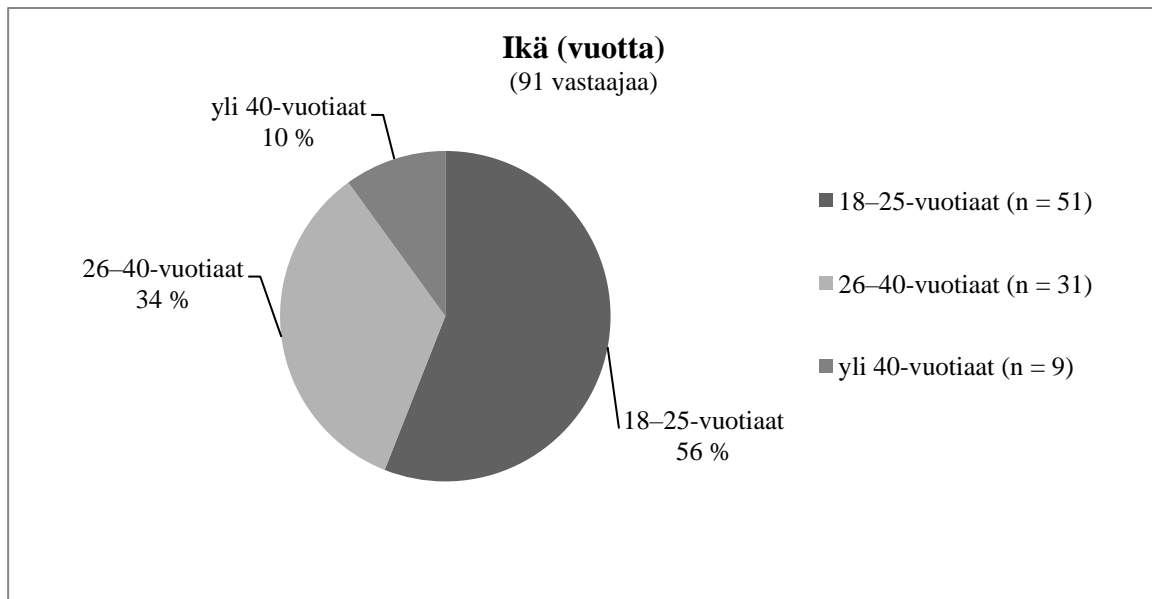
4. Käsitteitä kääntämisestä ja käänöksistä

Tämä luku jakautuu neljään osakokonaisuuteen. Analyysin aluksi esitellään kyselyvastaajien taustatiedot ja lukutottumukset. Tämän jälkeen käydään läpi käänösten havainnointiin, käänöksiin kohdistuviin kielellisiin asenteisiin sekä kielen valintaan ja av-käänöksiin liittyvät kysymykset.

4.1. Vastaajien taustatiedot ja lukutottumukset

Kyselyaineistossa oli yhteensä 91 vastaajaa. Analyysin perusteella tehtiin havainto, että naiset olivat tutkimusaineistossa yliedustettuina: tutkittavista 60,4 % (n = 55) oli naisia ja 37,4 % (n = 34) miehiä. Loput 2,2 % (n = 2) eivät halunneet ilmoittaa sukupuoltaan.

Kyselyvastaajien piti ilmoittaa oma ikänsä valitsemalla yksi valmiiksi esitetystä ikäluokista. Kuvio 1 havainnollistaa vastaajien ikäjakaumaa kolmeen ryhmään luokiteltuna.

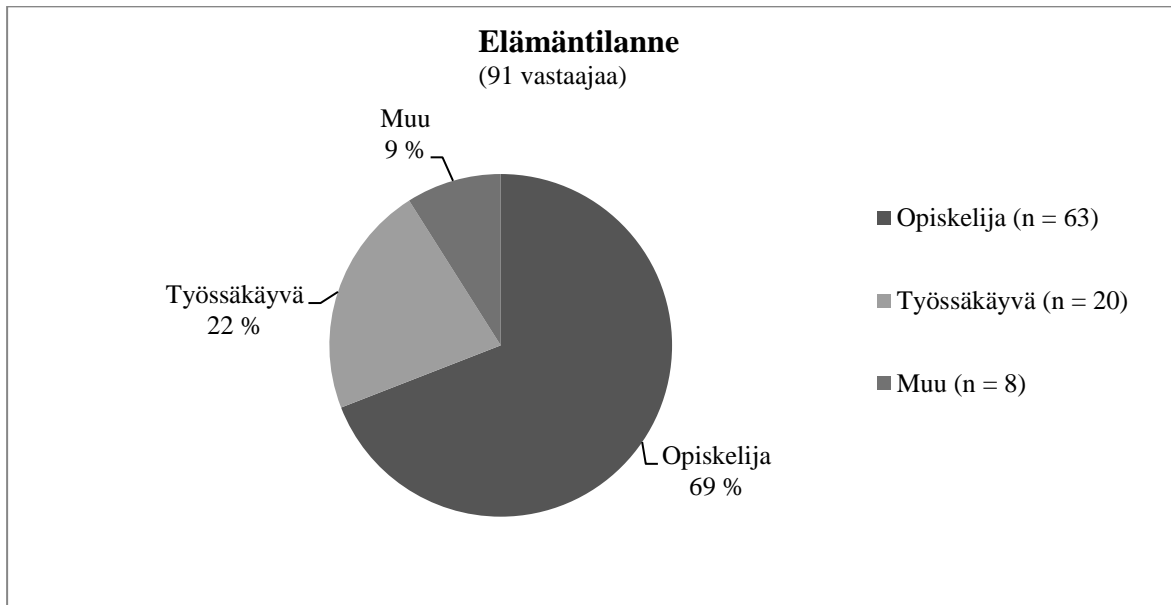

Kuvio 1. Kyselytutkimuksen vastaajien ikäjakauma

Kuviosta nähdään, että vastaajista yli puolet eli 56 % (n = 51) oli 18–25-vuotiaita, jotka muodostivat kyselyn suurimman ikäryhmän. 26–40-vuotiaita oli 34 % (n = 31) ja yli 40-vuotiaiden ikäluokkaan sijoittui 10 % (n = 9) vastaajista. Kyselyvaiheessa lomakkeessa oli yhteensä kuusi luokkaa, mutta yhdistin lomakkeessa mainitut ikäluokat 41–55-vuotiaat, 56–65-vuotiaat sekä yli 65-vuotiaat lopulta yhdeksi yli 40-vuotiaiden luokaksi, koska näissä kaikissa

ryhmissä vastaajia oli vähäisesti ja yksittäisen vastaajan tunnistaminen olisi tällöin ollut mahdollista.

Vastaajien elämäntilannetta selvitettiin myös valmiiksi tehtyjen luokkien avulla. Vastaajat jaoteltiin kolmeen ryhmään elämäntilanteensa perusteella ja jakauma on esitetty kuviossa 2.

Kuvio 2. Vastaajien elämäntilanne

Ylivoimaisesti suurin osa vastaajista eli 69 % (n = 63) ilmoitti olevansa opiskelijoita. Työssäkäyviä vastaajia oli 22 % (n = 20) ja muussa elämäntilanteessa olevia 9 % (n = 8) vastaajista. Kyselyvaiheessa lomakkeessa tarkemmin eriteltyinä olleet muussa elämäntilanteessa olevat ilmoittivat olevansa yrittäjiä, eläkeläisiä, työttömiä, jatkotutkinto-opiskelijoita tai äitiyslomalla. Yhdistin kuitenkin nämä kaikki analyysivaiheessa yhdeksi Muu-luokaksi vähäisen vastaajamäärän vuoksi.

Koulutustaustaa selvittäessä korkeimmaksi suorittamukseen tutkinnoksi ylioppilastutkinnon ilmoitti 35 % (n = 32) vastaajista. Alemman korkeakoulututkinnon puolestaan ilmoitti 32 % (n = 29) ja ylemmän korkeakoulututkinnon 24 % (n = 22) vastaajista. Tohtorin tai lisensiaatin tutkinnon suorittaneita oli 8 % (n = 7) vastaajista. Tilastokeskuksen (2009) mukaan yliopisto-opintoihin hakeudutaan yleisimmin ylioppilastutkinnolla ja noin kolmasosa uusista ylioppilaista hakeutuu yliopisto-opintoihin heti toisen asteen tutkinnon suoritettuaan. Tutkimuksessani tämä oli havaittavissa siten, että hyvin pieni osa vastaajista ilmoitti ammatillisen tutkinnon korkeimmaksi suorittamukseen tutkinnoksi – heitä oli alle 5 % (n < 4)

vastaajista. Ylioppilastutkinto yleisimpänä ja korkeimpana ilmoitettuna tutkintona selittyi myös siten, että ikäluokan 18–25-vuotiaat ollessa suurin vastaajaikäryhmä on tavanomaista, että korkeakoulututkintoon suuntaavat opinnot ovat monilla tässä ikäluokassa vielä kesken.

Vastaajat saivat halutessaan ilmoittaa asuinpaikkakuntansa ja 87 % (n = 79) vastasi tähän. Valtaosa heistä eli 97 % (n = 77) asui Turussa tai lähikunnissa. Ainoastaan kaksi vastaajaa ilmoitti asuvansa muualla kuin Länsi-Suomessa.

Kaikki vastaajat ilmoittivat äidinkielekseen suomen, mutta kieliä sai ilmoittaa useampia ja kolme vastaajaa ilmoitti suomen lisäksi joko ruotsin tai saksan. Vastaajat eivät olleet opiskelleet kääntämistä yliopistossa kahta poikkeusta lukuun ottamatta. Heistä molemmat ilmoittivat opiskelleensa muutaman perusopinnot kurssin saksan kääntämistä. Kukaan vastaajista ei ilmoittanut aikeekseen hakeutua kääntämisen opintoihin tulevaisuudessa. Tavoitteena oli löytää muita kuin kielten ja kääntämisen parissa työskenteleviä ja opiskelevia ja näiden tietojen perusteella tässä onnistuttiinkin.

Taustatiedoissa kuitenkin kysyttiin, olivatko vastaajat joskus tehneet itse käännöksiä. Tässä yhteydessä kääntämistä ei haluttu määrittää vain ammattilaisten tekemäksi viestinnäksi, vaan käännökset määriteltiin tarkoituksellisesti väljästi oppikirjan käännöslauseita laajemmaksi toiminnaksi. Esimerkkeinä annettiin laulun sanojen tai opiskelumateriaalin kääntäminen. Hieman yli puolet eli 52 % (n = 47) vastaajista ilmoitti joskus tehneensä jonkinlaisia käännöksiä ja 48 % (n = 44) ilmoitti, ettei ollut koskaan tehnyt käännöksiä tai vastaavaa toimintaa.

Vastaajia pyydettiin vielä tämän jälkeen kuvailemaan lyhyesti avoimessa vastauksessa, millaisia käännöksiä he olivat tehneet. Kysymys oli vapaaehtoinen ja siihen vastasi yhteensä 44 henkilöä. Vastauksista kävi ilmi, että käännöksiä oli tehty englanniksi (12 vastausta), suomeksi (11 vastausta) tai suomesta (8 vastausta) ja englannista (7 vastausta). Kuvailut käännetty teksti tai tekstilajit jakautuivat seuraavasti:

- 1) Opiskeluihin liittyvät opinnäytetöiden tiivistelmät, luento- ja tenttimateriaalit yms. itselle tai opiskelukavereille
- 2) Työhön liittyvät ohjeet ja tieteelliset tekstit itselle tai kollegoille

3) Vapaa-aikaan liittyvät laulunsanat, pelit ja materiaalit kielten opiskelua varten, joko huvin vuoksi tai yleiskuvan hahmottamiseksi itselle tai ystäville ja/tai perheenjäsenille, jotka eivät ymmärrä riittävästi vierasta kieltä

4) Tekstit viranomaiskäyttöön ja ns. todelliset käännöstyöt, esim. laitteiden käyttöohjeet tai tekniset dokumentit

Yhteenvedona voidaan vielä todeta, että vastaajaprofiililtaan tyypillinen kyselyvastaaja on 18–25-vuotias naispuolinen korkeakouluopiskelija, jonka korkein suorittama tutkinto on ylioppilastutkinto. Vastaaja asuu Turussa tai sen lähialueella, on yksikielinen ja puhuu äidinkielenään suomea. Vastaaja ei opiskele tai ole suorittanut kielen kääntämisen kursseja, mutta on kuitenkin joskus tehnyt itse jonkinlaista kääntämistä tai siihen rinnastettavaa toimintaa, joka yleisimmin liittyy opiskeluun.

4.1.1. Lukemisaktiivisuus

Kyselyn aluksi vastaajia pyydettiin arvioimaan omia lukutottumuksiaan eli sitä, kuinka usein he lukevat tai silmäilevät eri tekstejä tai tekstilajeja paperisena tai sähköisenä. Tekstejä tai tekstilajeja oli lomakkeessa mainittu yhteensä 17 kappaletta ja yhtenä vaihtoehtona oli lisäksi vielä itse täydennettävä vaihtoehto *muut tekstit*, mikäli vastaajalle olisi tullut mieleen jokin teksti, joka ei sopinut näihin luokkiin. Vastaajien piti arvioida kunkin tekstin tai tekstilajin kohdalla omaa lukemisaktiivisuuttaan asteikolla 1–5 (1 = Muutamia kertoja vuodessa tai en juuri koskaan – 5 = Monta kertaa päivässä). Tällä kysymyksellä haluttiin selvittää, mitä tekstejä vastaajat tyypillisesti lukivat ja kuinka usein. Kysymyksellä pyrittiin myös saamaan jonkinlaista arviota siitä, kuinka moni vastaajista omien arvioidensa mukaan luki usein, koska oltiin kiinnostuneita testaamaan sitä, kuinka suuri osa vastaajista lopulta osoittautui paljon lukeviksi. Tässä tutkimuksessa ei tarkasteltu sitä, miten syventyneitä vastaajat olivat lukemiseen, eli oliko kyseessä lukeminen vai pelkkä silmäily, tai lukutapaa, eli luettiinko tekstejä paperisena vaiko sähköisenä. Nämä asiat mainittiin kyselyssä lähinnä siksi, jotta vastaajalle ei olisi epäselvää, lasketaanko esimerkiksi sähköisen kirjan lukeminen tähän vai tarkoitetaanko kysymyksessä ainoastaan painettuja materiaaleja. Taulukossa 2 havainnollistetaan vastauksia.

	Vastaa jia yhteensä	Muutam ia kertoja vuodessa tai en juuri koskaan	Muutamia kertoja kuukaudess a	Muutam ia kertoja viikossa	Lähes päivittäi n	Monta kertaa päiväss ä	Keskiarv o
Artikkelit sanomalehdissä	91	8	20	19	28	16	3,26
Artikkelit aikakauslehdissä	91	12	25	41	13	0	2,6
Artikkelit tieteellisissä julkaisuissa	91	10	32	23	17	9	2,81
Tietokirjallisuus	89	18	41	14	15	1	2,33
Kaunokirjallisuus	91	22	30	24	12	3	2,38
Uutiset	91	0	3	16	35	37	4,16
Blogit	91	27	32	17	10	5	2,27
Tiedottavat www-sivustot (esim. Kela, oppilaitokset)	91	11	43	18	16	3	2,53
Laitteiden ja sovellusten käyttöliittymien tekstit (esim. tietokoneohjelmat, kännykkä)	90	13	15	18	11	33	3,4
Ohjetekstit (esim. tuoteselosteet, käyttöohjeet)	91	14	30	26	16	5	2,65
Mainokset (esim. mainoslehdet ja -esitteet, mainostaulut)	91	6	17	30	20	18	3,3
Tekstitykset (esim. TV, elokuvat)	91	3	16	18	33	21	3,58
Keskustelupalstat	90	17	29	21	16	7	2,63
Sosiaalisen median sovellukset (esim. Facebook, Twitter)	91	11	4	7	23	46	3,98
Sähköposti	91	0	1	5	17	68	4,67
Tekstiviestit	91	3	27	19	17	25	3,37
Pikaviestit (esim. WhatsApp)	90	14	2	3	9	62	4,14
Muut tekstit, mainitse mitkä	1	1	0	0	0	0	1

Taulukko 2. Vastausjakauma sen perusteella, kuinka usein eri tekstejä luetaan

Taulukon 2 viimeisestä sarakkeesta nähdään kaikkien vastaajien lukemisen keskiarvot: mitä lähempänä keskiarvo on viittä, sitä useammin tekstiä luettiin. Jokaisen vastaajan antamat sanalliset arvot pisteytettiin asteikolla 1–5 ja nämä pisteet laskettiin yhteen, joista laskettiin

keskiarvot kaikkien vastaajien kesken. Tämän jälkeen vastaajat jaettiin kolmeen ryhmään pisteytetyn lukemisaktiivisuuden perusteella. Pisteasteikon arvot sijoittuivat välille 18–90. Usein lukeviin (pistemäärä yli 60) sijoittui 22 % (n = 20) vastaajista, melko usein lukeviin (pistemäärä 47–59) 62 % (n = 56) ja harvoin lukeviin (pistemäärä alle 46) 16 % (n = 15) vastaajista. Jaottelua suhteutettiin todellisten vähimmäis- ja enimmäispistemäärien perusteella. Tällä jaottelulla valtaosa vastaajista lukeutui keskitasoisiiin eli melko usein lukeviin.

Kysytyistä teksteistä useimmiten eli *monta kertaa päivässä* arvioitiin luettavan sähköpostia: jopa 75 % (n = 68) vastaajista sijoittui tähän luokkaan ja vastaajien lukemisaktiivisuuden keskiarvo (4,67) oli erittäin suuri. Myös pikaviestejä (69 %, n = 62), sosiaalisen median sovellusten tekstejä (51 %, n = 46) ja uutisia (41 %, n = 37) arvioitiin enimmäkseen luettavan useasti päivän aikana. Pikaviestien ja uutisten keskiarvo ylitti 4:n ja sosiaalisen median tekstit jäivät vain hiukan sen alle. *Lähes päivittäin* arvioitiin luettavan tekstityksiä (tekstityksistä tarkemmin luvussa 4.4.), jonka ilmoitti 36 % (n = 33) vastaajista. Myös artikkeleita sanomalehdissä vastaajista 31 % (n = 28) arvioi lukevansa miltei päivittäin.

Muutamia kertoja viikossa arvioitiin yleisimmin luettavan esimerkiksi artikkeleita aikakauslehdessä, jonka vastaajista 45 % (n = 41) oli valinnut vaihtoehdokseen. Myös mainoksia arvioitiin luettavan enimmäkseen muutamia kertoja viikossa, sillä tämän vaihtoehdon valinnoita vastaajia oli 33 % (n = 30). Mainokset saattoivat olla vaikea tekstilaji arvioitavaksi, sillä niitä ei varsinaisesti usein tule lukeneeksi. Onkin hyvin todennäköistä, että todellisuudessa mainoksia luetaan jopa paljon useammin.

Muutamia kertoja kuukaudessa arvioitiin luettavan esimerkiksi tiedottavia www-sivustoja, jonka ilmoitti 47 % (n = 43) vastaajista. Myös tietokirjallisuus (46 %, n = 41) ja ohjetekstit (33 %, n = 30) sijoittuivat tähän luokkaan. Lisäksi taulukosta nähdään, että kaunokirjallisuutta, keskustelupalstoja ja artikkeleita tieteellisissä julkaisuissa luettiin pääasiassa muutamia kertoja kuukaudessa. Kaikkein harvimmoin luettiin blogeja, joita vastaajista 35 % (n = 32) ilmoitti lukevansa pääasiassa *muutamia kertoja kuukaudessa*. Blogien kohdalla näkyi myös suurin määrä vastaajia, jotka ilmoittivat lukevansa niitä *muutamia kertoja vuodessa tai ei juuri koskaan*. Keskiarvo 2,27 on yli puolet vähemmän kuin kaikkein eniten luettujen tekstien eli sähköpostien kohdalla. Muut tekstit -kohdassa keskiarvoksi saatiin 1, koska se oli valittu vastauksissa vain yhden kerran. Tälle tekstille vastaaja ei ollut kuitenkaan kirjannut mitään selvennystä.

Mikäli tarkastellaan luetuimpia tekstejä, on huomautettava, että sähköpostia käytetään erityisesti organisaatioiden sisäisessä viestinnässä (Aula & Jokinen 2007: 4). Tästä johtuen yliopisto-opiskelijoiden ja henkilökunnan ollessa vastaajina sähköpostin lukeminen useita kertoja päivässä oli ilmeistä. Yleisesti erilaisten laitteiden ja sovellusten käyttöliittymätekstien, tekstitysten, sosiaalisen median sovellusten, sähköpostin ja pikaviestien lukemistottumusten ero muihin luettuihin tekstityyppeihin oli huomattavasti suurempi: kyseisten tekstilajien parissa vietetään kerrallaan lyhyitä aikoja, mutta useita kertoja päivässä, sillä ne ovat usein lyhyitä tekstejä. Tekstin lukemisen yleisyyttä selittänee viestintävälineiden yleistyminen, mutta myös vastaajajoukon opiskelijoiden suuri osuus. Kun tarkastelin vielä kaikkein nuorimman ja suurimman ikäryhmän eli 18–25-vuotiaiden vastauksia, olivat prosenttiosuudet vieläkin suurempia, mikä on linjassa Tilastokeskuksen (2015) teettämän vapaa-ajan käytön tutkimuksen kanssa. Kuitenkin niiden osuus, jotka ilmoittivat lukevansa kyseisiä tekstityyppejä vain muutamia kertoja vuodessa tai ei käytännössä koskaan, oli huomattavan suuri yli 40-vuotiaiden vastaajien joukossa. Kaikki eivät tietenkään käytä sosiaalista mediaa ja pikaviestiohjelmia, mikä on myös tärkeää huomioida. Myös tekstiviestien lukemisen kohdalla havaittiin poikkeama: vastausten jakauman perusteella tekstiviestejä luettiin enimmäkseen joko vain muutamia kertoja kuukaudessa (30 %, n = 27) tai useita kertoja päivässä (27 %, n = 25). Mikäli vastaajia kuitenkin tarkastellaan iän perusteella, on tekstiviestien käyttö ja lukeminen vähäistä 18–25-vuotiaiden keskuudessa. Tämä voitaneen tulkita siten, että ilmaiset pikaviestiohjelmat ovat lähes korvanneet tekstiviestit ja tämä suuntaus on selvästi nähtävissä nuorten vastauksista. Sen sijaan yli 40-vuotiaat vastaajat suosivat edelleen tekstiviestejä.

4.1.2. Opiskelijat ja työssäkäyvät lukijoina

Taustatietojen perusteella päätettiin lyhyesti vertailla keskenään kahden suurimman ryhmän eli opiskelijoiden ja työssäkäyvien lukutottumuksia muutamien tekstien osalta. Vastauksia vertailtaessa havaittiin, että varsinkin työssäkäyvät lukevat sähköpostia ahkerasti: heistä 95 % (n = 19) ilmoitti lukevansa sähköpostia monta kertaa päivässä ja loput lähes päivittäin. Myös opiskelijoista hieman alle 70 % (n = 44) lukee sähköpostia monta kertaa päivässä, noin 20 % (n = 13) lähes päivittäin ja loput 10 % (n = 6) arvioivat lukevansa muutamia kertoja viikossa tai muutamia kertoja kuukaudessa. Opiskelijoista yli 56 % (n = 35) ilmoitti lukevansa sosiaalisen median sovellusten tekstejä monta kertaa päivässä. Työssäkäyvien joukossa vastaava luku oli 45 % (n = 9).

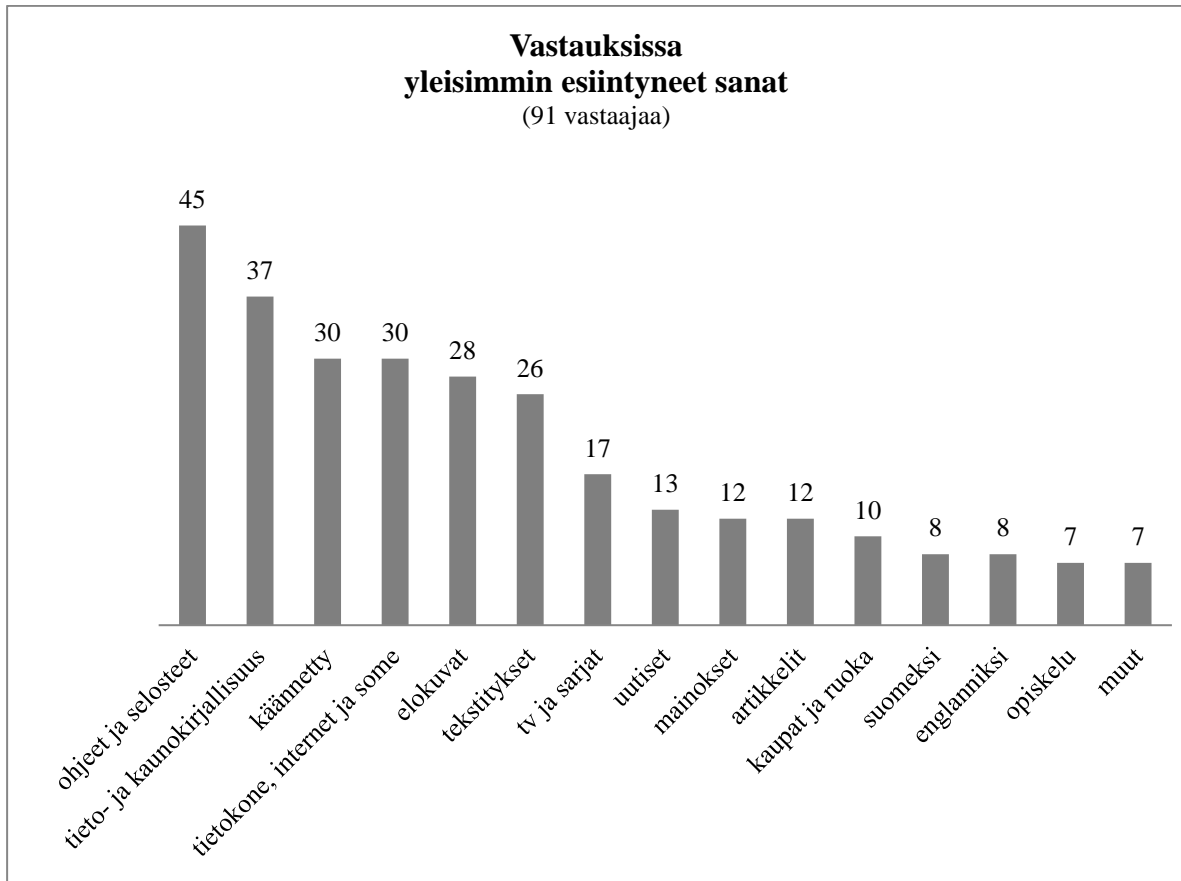
Erotuksena näiden kahden lukijaryhmän lukutottumusten välillä on se, että työssäkäyvät vastaajat lukivat hieman useammin sanomalehtiartikkeleita, uutisia ja artikkeleita tieteellisissä julkaisuissa kuin opiskelijat. Opiskelijat puolestaan lukivat työssäkäyviä enemmän sosiaalisen median sovellusten tekstien lisäksi keskustelupalstoja ja erilaisia ohjetekstejä. Molemmat ryhmät lukivat lähes yhtä paljon esimerkiksi tietokirjallisuutta.

4.2. Käännösten havainnointi

Käännösten havainnointiin liittyviä kysymyksiä oli neljä. Näissä vastaajia pyydettiin muun muassa miettimään ja kuvailemaan tilanteita, joissa he ovat kohdanneet käännettyjä tekstejä, arvioimaan tekstejä tai tekstilajeja, jotka he mieltävät useimmiten käännöksiksi sekä valitsemaan piirteitä, joita he pitivät käännöstekstin tärkeimpinä ominaisuuksina. Viimeisenä kysymyksenä vastaajia pyydettiin vielä mainitsemaan kääntäjiä nimeltä.

4.2.1. Eri tilanteissa kohdatut käännetyt tekstit

Vastaajia pyydettiin kertomaan, millaisissa eri tilanteissa he olivat kohdanneet käännettyjä tekstejä. Ohjeistuksena kehoitettiin miettimään mahdollisimman laajasti ja kuvailemaan vaikkapa tekstilajia tai ympäristöä. Tällä kysymyksellä haluttiin selvittää sitä, kuinka laajasti käännöksiä havainnoidaan omasta ympäristöstä ja mitkä tekstit tai ympäristöt yleisesti mielletään käännettyiksi. Kysymys oli pakollinen ja näin ollen kaikki 91 kyselyvastaajaa vastasivat siihen. Avoimista vastauksista poimittiin yleisimmin esiintyneitä sanoja Webropol-verkkosovelluksen tekstinlouhinta-työkalun avulla. Sanat jaoteltiin teemoittain luokkiin, joita lopulta muodostui yhteensä 15. Kuviossa 3 näkyvät vastauksissa yleisimmin esiintyneet sanat.

Kuvio 3. Vastaajien avoimissa vastauksissa yleisimmin esiintyneet ilmaukset, joista viimeinen muut-luokka sisälsi pääasiassa täytesanoja

Tekstilajien tai ympäristöjen joukossa ylivoimaisesti yleisimmin mainittiin erilaiset ohjeet ja selosteet, jotka esiintyivät yhteensä 45 vastauksessa. Tähän saattoivat kuitenkin osaltaan vaikuttaa myös kysymyksen asettelu ohjaavalla tavalla sekä annetut esimerkit ja ilmausten poiminta jo aiemmin esitetyistä kysymyksistä. Tieto- ja kaunokirjallisuus mainittiin heti toisena yhteensä 37 vastauksessa. Yleisesti sana *käännetty* esiintyi vastauksissa yhtä monta kertaa kuin tietokoneeseen, internetiin ja sosiaaliseen mediaan viittaavat ilmaukset eli 30 kertaa. Näitä seurasivat elokuvat ja tekstitykset, joista yhteensä oli 54 mainintaa. Lisäksi televisio ja erilaiset sarjat sekä uutiset, mainokset ja yleisesti määrittelemättömät artikkelit mainittiin nekin jokainen yli kymmenen kertaa.

Ympäristöinä mainittiin muun muassa opiskeluympäristö, jossa kohdatut tekstit olivat luento-, kirjallisuus- ja opetusmateriaaleja sekä opinnäytetöitä. Kaupassa vastaajat olivat havainneet erityisesti ruoka- ja kosmetiikkapakkauksia, joissa oli usein päälle liimattu suomenkielinen tuoteselostetarra. Katu- ja kaupunkiympäristöstä mainittiin muun muassa erilaiset kyltit ja

kadunvarsimainokset. Yleisesti kontekstina mainittiin myös erilaiset tekniset laitteet ja tietokoneiden käyttöliittymien käännökset. Tällaisissa tilanteissa kohdatut käännökset miellettiin hyvin usein huonolaatuisiksi. Internetin käännetyistä ympäristöistä mainittiin useitakin esimerkkejä, joita olivat mm. käännetyt hakukoneet ja niiden tarjoamat ilmaiset käännöspalvelut sekä vapaat tietosanakirjat. Televisiossa uutisten ja ohjelmien tekstitysten mainittiin olevan kaikkein näkyvimpiä käännöksiä.

Yleisesti muutamissa kommentteissa vastaajat olivat sitä mieltä, että käännöksiin törmää pääasiassa vapaa-ajalla: käännöksiä oli esimerkiksi havaittu lautapeleissä sekä tietokone- ja konsolipeleissä. Ruokalistojen ja ulkomaisten trendien parissa tavatuista käännöslainoista esimerkkeinä annettiin *nyhtöpossu* ja *kronitsi*. Musiikin parissa käännöksiä oli rekisteröity esimerkiksi vanhojen käännösiskelmien, suoratoistopalveluiden sekä laulunsanojen käännöksiä tarjoavien sivustojen muodossa. Toiset taas luonnehtivat kohtaavansa käännöksiä arjessa tai olevansa käännösten kanssa tekemisissä sekä työssä että kotona. Kirjallisuudessa ja lehdissä käännöksiä oli havaittu laidasta laitaan ja esimerkkeinä mainittiin sarjakuvat, kaunokirjallisuus sekä raamatunkäännös. Yhteensä 11 vastauksessa käännöksiä mainittiin olevan *lähes kaikkialla* tai kuten eräskin vastaaja totesi, "on miltei vaikeampaa olla löytämättä käännöksiä", mikä sinänsä pitääkin paikkansa ja on yhtenevä huomio, joka on esitetty aiemmassa tutkimuksessa (ks. Jantunen 2005: 214).

Vastausten perusteella käännöstekstien laajuus erilaisissa asiayhteyksissä oli hahmotettu varsin hyvin. Kysymyksen ohjeistuksessa vastaajia pyydettiin miettimään ympäristöjä ja tekstejä mahdollisimman laajasti. Pohdinnat useissa vastauksissa osoittivatkin, että tilanteita oli todellakin mietitty monipuolisesti. Kukaan vastaajista ei kommentoinut, että käännettyjen kontekstien keksiminen olisi vaikeaa tai että ei muistaisi yhtään tilannetta, mikä saattoi johtua osin kysymyksen alussa annetuista esimerkeistä. Sen sijaan tilanteiden täsmällinen erittely koettiin mahdollisesti hankalaksi.

Vastauksissa sanat *roskaposti*, *huijausviesti*, *massayhteydenotto* ja *matalan kustannuksen projektit* eivät esiintyneet usein, kuten nähdään kuvioista 3, mutta niistä voidaan todeta, että kun ne mainittiin, vastauksessa mielikuvat huonosta käännöslaadusta olivat aina läsnä. Tällainen viestintä miellettiin siis usein käännetyksi. On mahdollista, että erityisesti ulkomailta lähetetyt viestit on käännetty huolimattomasti esimerkiksi konekääntäjällä, mutta joukossa on varmasti myös huonosti kirjoitettuja viestejä, jotka eivät olleet käännöksiä.

4.2.2. Tekstien arviointi – käännöksiä vai ei?

Lukutottumusten ja kohdattujen käännösten selvittämisen jälkeen tarkasteltiin sitä, mitkä tekstit arvioidaan useimmin käännöksiä. Vastaajien piti valita kunkin tekstin kohdalla vastauksensa asteikolla 1–5 (1 = ei koskaan, 2 = harvoin, 3 = joskus, 4 = usein, 5 = aina tai 0 = en osaa sanoa). Osa teksteistä, jotka esiintyivät lukemistottumuksia käsittelevässä kysymyksessä (taulukko 2) jätettiin pois. Tällaisia tekstejä olivat mm. tekstitykset, koska tyypillisesti tekstitys on käännös. Osa teksteistä jätettiin pois myös siitä syystä, että käännöksiä tai alkuperäisiksi arvioituja tekstejä haluttiin tarkastella vain tiettyjen tekstilajien osalta. Arviot käännetyistä teksteistä ja keskiarvot vastaajamäärittäin näkyvät taulukossa 3.

	Ei koskaan (1)	Harvoin (2)	Joskus (3)	Usein (4)	Aina (5)	En osaa sanoa (0)	Keskiarvo
Artikkelit aikakauslehdissä	1	24	47	12	2	5	2,88
Artikkelit sanomalehdissä	2	40	31	16	0	2	2,68
Blogit	9	55	10	1	0	16	2,04
Kaunokirjallisuus	0	1	6	78	3	3	3,94
Laitteiden ja sovellusten käyttöliittymien tekstit (esim. tietokoneohjelmat, kännykkä)	1	2	1	50	35	2	4,30
Mainokset (esim. mainoslehdet ja -esitteet, mainostaulut)	0	8	46	34	0	3	3,29
Ohjetekstit (esim. tuoteselosteet, käyttöohjeet)	0	1	6	59	24	1	4,17
Tiedottavat www-sivustot (esim. Kela, oppilaitokset)	10	55	22	2	0	2	2,17
Tietokirjallisuus	0	6	22	53	9	1	3,72
Uutiset	2	16	49	22	1	1	3,04

Taulukko 3. Vastausten jakauma määrällisesti sen perusteella, kuinka usein tekstien tai tekstilajien arvioitiin olevan käännöksiä

Vastauksia tarkasteltaessa selvisi, että laitteiden ja sovellusten käyttöliittymien tekstit arvioitiin kaikkein useimmin käännetyiksi: keskiarvoksi saatiin 4,30 ja näiden tekstien arvioi 38 % (n = 35) vastaajista olevan *aina* käännöksiä ja *usein* 54 % vastaajista (n = 50). Myös ohjetekstien arveltiin *usein* olevan käännöksiä ja niiden keskiarvo 4,17 on toiseksi suurin. Kauno- ja

tietokirjallisuuden arvioitiin *usein* olevan käännettyä: ensin mainitut tekstit käännöksi arvioi 85 % vastaajista (n = 78, keskiarvo 3,94) ja jälkimmäisenä mainitut 58 % vastaajista (n = 53, keskiarvo 3,72). Uutisten, aikakauslehtiartikkeleiden ja mainosten arvioitiin enimmäkseen olevan *joskus* käännöksiä (keskiarvojen vaihteluväli 2,88–3,29). Sen sijaan sanomalehtiartikkeleiden, blogien ja tiedottavien www-sivustojen ajateltiin *harvoin* olevan käännöksiä.

Blogien kohdalla tehtiin hieman poikkeava havainto, sillä huomattava osa vastaajista eli lähes 18 % (n = 16) oli valinnut vaihtoehdon *En osaa sanoa*. Se on myös suurempi osa kuin mitä muiden tekstien kohdalla kyseistä vastausta on annettu. Mahdollisesti tämä saattaa johtua siitä, että blogeja ei tekstityyppinä tunneta yhtä hyvin kuin muita kysytyjä tekstityyppejä tai niitä on vaikea arvioida. Mikäli tätä verrataan luvussa 4.1.1. esitettyyn, kävi ilmi, että blogeja ei lueta paljoa eli siitäkään syystä niitä ei välttämättä tunnettu tekstilajina. Täysin tarkkaa tietoa ei ole siitä, kuinka suuri osuus blogeista on alun perin omalla kielellä tuotettuja tai käännettyjä, mutta useimmiten voidaan kuitenkin olettaa, että ne ovat henkilön itsensä kirjoittamia omalla tai vieraalla kielellä, eivätkä siis ole käännöksiä. Kuitenkin esimerkiksi Käännökset ympärillämme -päiväkirjojen (mm. Paloposki 2007; Vihonen & Salmi 2007) täyttämisen perusteella on ilmennyt, että monet vastaajat mieltävät myös vieraalla kielellä kirjoittamisen kääntämiseksi.

Yhteenvedon voidaan todeta, että kaunokirjallisuutta, ohjetekstejä, tietokirjallisuutta sekä laitteiden ja sovellusten käyttöliittymien tekstejä pidetään useimmiten käännöksinä. On huomioitavaa, että laitteiden ja sovellusten käyttöliittymien tekstien kohdalla havaitaan myös kysymyksen suurin osuus niitä, jotka arvioivat kyseisten tekstien olevan aina käännöksiä. Samansuuntaisia tuloksia on saanut myös esimerkiksi Jantunen (2005: 213). Kaunokirjallisuus oli lisäksi yksi kaikkein yleisimmin käännökseksi arvioituista ja toisaalta yksi tunnetuimmista tekstityypeistä: tämä kävi ilmi myös edeltävästä kysymyksestä (4.2.1.), joissa onnistunutta käännettyä kaunokirjallisuutta arvostettiin ja suosittiin sekä toisaalta myös halveksittiin tekstilajeista eniten. Aihetta käsitellään tarkemmin luvussa 5.

4.2.3. Käännöksen tärkeimpinä pidetyt ominaisuudet

Tutkittaville esitettiin kahdeksan väittämää, joita heidän piti omien näkemystensä perusteella arvioida asteikolla 1–5 (1 = Täysin eri mieltä – 5 = Täysin samaa mieltä). Kysymys oli pakollinen, joten siihen vastasivat kaikki 91 vastaajaa. Tällä kysymyksellä haluttiin selvittää

sitä, millaisia ovat käännostekstin tärkeimpinä pidetyt piirteet ja mitä ominaisuuksia vastaajat arvostavat käänöksissä eniten. Kysymykset liittyivät mm. käänöksen kieliopillisuuteen, luovuuteen, tyyliin sekä käänösstrategiaan. Vastausjakauma on esitetty taulukossa 3.

	Täysin eri mieltä (1)	Osittain eri mieltä (2)	Ei samaa eikä eri mieltä (3)	Osittain samaa mieltä (4)	Täysin samaa mieltä (5)	Keskiarvo
Käänöksen tulisi noudattaa mahdollisimman tarkasti alkuperäistekstin tyyliä	0	3	0	43	45	4,43
Käänöksen pitäisi olla kieliopillisesti oikeaa suomea	1	2	4	27	57	4,51
Käänöksen tulisi säilyttää alkuperäistekstin merkitykset mahdollisimman tarkasti	1	0	0	14	76	4,8
Käänöksen pitäisi olla helppolukuinen	2	4	11	36	38	4,14
Käänöksen kielen tulisi olla elävää	0	7	20	33	31	3,97
Käänöksen sisältöä tulisi muokata niin, että suomalaislukijan tiedot aiheesta on otettu huomioon	6	25	13	36	11	3,23
Käänöksessä tulisi näkyä kääntäjän luovuus	10	25	23	21	12	3
Käänöksessä tulisi näkyä alkuperäiskielen vaikutus	6	21	32	22	10	3,1

Taulukko 4. Vastausjakauma sen perusteella, millaisia käänösten tulisi olla

Taulukossa 4 esitettyjen tietojen perusteella havaitaan, että käännostekstin kaikkein tärkeimpinä ominaisuuksina pidettiin alkuperäistekstin merkitysten säilyttämistä mahdollisimman tarkasti, josta 84 % vastaajista (n = 76, keskiarvo 4,8) oli täysin samaa mieltä sekä käänöksen kieliopillisuuden oikeellisuutta, josta täysin samaa mieltä oli liki 63 % vastaajista (n = 57, keskiarvo 4,51). Hieman alle puolet eli 49 % vastaajista (n = 45, keskiarvo

4,43) oli yhtä mieltä siitä, että käännöksen tulisi noudattaa alkuperäistekstin tyyliä mahdollisimman tarkasti. Käännöksen helppolukuisuudesta ja kielen elävyydestä oltiin vähintään osittain samaa mieltä ja sen keskiarvot vaihtelivat hiukan neljän molemmin puolin. Sen sijaan alkuperäiskielen vaikutuksiin, kääntäjän luovuuteen ja suomalaislukijoiden tietojen huomioimiseen liittyvissä väittämissä vastaukset jakautuivat vaihtelevammin: hajontaa näkemyksissä esiintyi enemmän mm. sen suhteen, tulisiko käännöksen ottaa huomioon suomalaislukijan tiedot aiheesta: valtaosa eli lähes 40 % (n = 36) oli kylläkin asiasta osittain samaa mieltä (keskiarvo 3,23), mutta 27 % (n = 25) osittain eri mieltä. Kääntäjän luovuudesta (keskiarvo 3) oltiin myös osittain eri mieltä (27 %, n = 25), ei samaa eikä eri mieltä (25 %, n = 23) ja osittain samaakin mieltä (23 %, n = 21). Alkuperäiskielen vaikutuksesta (keskiarvo 3,1) ei osattu olla samaa eikä eri mieltä, sillä suurimmalla osalla vastaajista eli 35 % (n = 32) vastaus sijoittui keskelle. Kysymystä eivät välttämättä kaikki vastaajat olleet täysin ymmärtäneet.

Lopuksi vastaajilla oli mahdollisuus kirjoittaa avoin vastaus. Niissä esitettiin muutamia kommentteja edellä esitettyihin väittämiin liittyen. Vastaajat perustelivat valintojaan, joiden mukaan he olivat arvioineet väittämien tärkeyttä. Seuraavissa esimerkeissä kommentoitiin muun muassa käännösstrategiaa, kääntäjän luovuutta ja kieliopillisuutta:

- (1) En ihan ymmärtänyt mitä alkuperäiskielen vaikutuksen näkymisellä tarkoitettiin. Sitäkö, että jättää käännökseen sinne tänne alkuperäiskielen kielioppia tai tönkösti käännettyjä sanontoja? (vastaaja nro 71, naisopiskelija)
- (2) Laitin [sic] kääntäjän luovuuden ei tärkeäksi, vaikka se on tietenkin pakollista, kun vastaavaa suomenkielistä sanaa ei ole olemassa, kuten esim. Harry Pottereissa paikkojen nimet. Muunlainen luovuus vaikuttaa kyseenalaiselta. (vastaaja nro 32, työssäkäyvä mies)
- (3) [– –] väittämät olivat ristiriitaisia. Kieliopillisesti oikea käännös ei ole hyvä, jos käännetään slangia. Puhekielen voi mielestäni kääntää puhekielenä, eikä sitä tarvitse sovittaa kielioppiin. Eikä esimerkiksi sanontojen kohdalla ole mielekäästä käyttää sanatarkkaa käännöstä. (vastaaja nro 4, naisopiskelija)

Vastaajat olivat havainneet väitteiden ristiriitaisuuden ja kommentoivat esimerkiksi sitä, että joissakin tilanteissa ei-kieliopillinen käännös on tarpeen. Alkuperäiskielen vaikutuksia ei pidetty suotavana, vaan ajateltiin sen näkyvän suoraan epäsujuvana kielenä. Kaunokirjallisuutta lukuun ottamatta kääntäjän luovuutta pidettiin epäilyttävänä, missä lienee yhteyksiä siihen, että luova kääntäjä saattaa poiketa liikaa alkuperäistekstin merkityksistä.

4.2.4. Kääntäjien nimeäminen

Vastaajia pyydettiin luettelemaan kääntäjiä, jotka he tunsivat tai tiesivät nimeltä. Kysymys oli vapaaehtoinen ja siihen vastasi 39 henkilöä. Vaikka kysymys liittyikin kääntäjän näkyvyyteen, se tarjosi kuitenkin myös mahdollisuuden selvittää käännösten havaitsemista. Yleisin vastaus oli *en tiedä ketään*, joka ilmoitettiin 12 vastauksessa. Kaikkein tunnetuimmaksi kääntäjäksi nousi Jaana Kapari-Jatta, joka mainittiin kahdeksassa vastauksessa. Timo Porri ja Kersti Juva puolestaan mainittiin molemmat neljä kertaa. Lopuissa vastauksissa oli mainittu yksittäisten kääntäjien nimiä, joista useimmat olivat av-kääntäjiä tai tietokirjallisuuden kääntäjiä. Joukossa oli myös joitakin kääntäjiä vastaajien ystäväpiiristä.

Monen vastaajan kommenttien perusteella jo lapsuudesta tuttu *Harry Potter* on yksi aikansa suosituimmista kirjasarjoista, joiden suomentajana Jaana Kapari-Jatta on tullut tutuksi suurelle yleisölle ja saanut paljon positiivista huomiota suomalaisessa mediassa. Timo Porrin suosiota selittää se, että hän oli kyselyn vastausaikaan esillä mediassa *Star Wars* -episodin elokuvakääntäjänä ja erityisesti tuotuaan esiin kääntäjien työskentelyolosuhteiden epäkohtia. Kersti Juva puolestaan on tullut tunnetuksi palkittuna kirjallisuusklassikoiden kääntäjänä ja suuren yleisön voidaan olettaa tietävän hänet ainakin *Taru sormusten herrasta* -kirjasarjan suomentajana.

Yksittäisten av-kääntäjien nimet muistettiin televisiosarjojen yhteydessä, sillä niissä esiintyy toistuvuutta. Lisäksi eräs vastaaja huomautti, että hän tunnistaisi manga-kääntäjien nimiä, jos näkisi niitä, mutta huomautti, että useat niistä olivat jääneet mieleen erityisesti huonolaatuisuuden vuoksi. Muutamat vastaajat mainitsivat, etteivät nimet yleensäkaan jää mieleen ja eräät kommentoivat jopa olevansa nolostuneita siitä, etteivät osanneet nimetä ketään. Mikäli tarkastellaan taustatietoja, on huomionarvoista se, että ne, jotka olivat taustatiedoissa ilmoittaneet, että heillä on jonkinlaista kokemusta kääntämisestä, osasivat nimetä useampia kääntäjiä. Puolestaan ne, joilla ei ollut kokemusta, eivät osanneet mainita yhtä usein kääntäjiä nimeltä, vaan heidän yleisin vastauksensa oli *en tiedä ketään*.

Näistä vastauksista yhteenvetona voidaan esittää, että vastaajille tutuin tekstilaji oli kaunokirjallisuus ja kääntäjien näkyvyys oli tiedostettu erityisesti kaunokirjallisten teosten parissa. Voidaan olettaa, että mikäli teos on ollut lukijalleen jollain tapaa merkityksellinen, olkoon se sitten hyvällä tai huonolla tavalla, tämä on jäänyt mieleen. Usein kääntäjien työ jää

kuitenkin huomaamattomaksi kirjailijan rinnalla. Eräs kommenteista tiivistä sen, millaiseksi moni maallikko kääntämisen mieltää:

- (4) Ei kukaan niitä kääntäjiä muista. Niin se vain on. Hyvä kääntäjä muuttuu tarvittaessa kirjailijaksi; pitää ajatuksen täysin samana, mutta käyttää omia sanoja. (vastaaja nro 52, naisopiskelija)

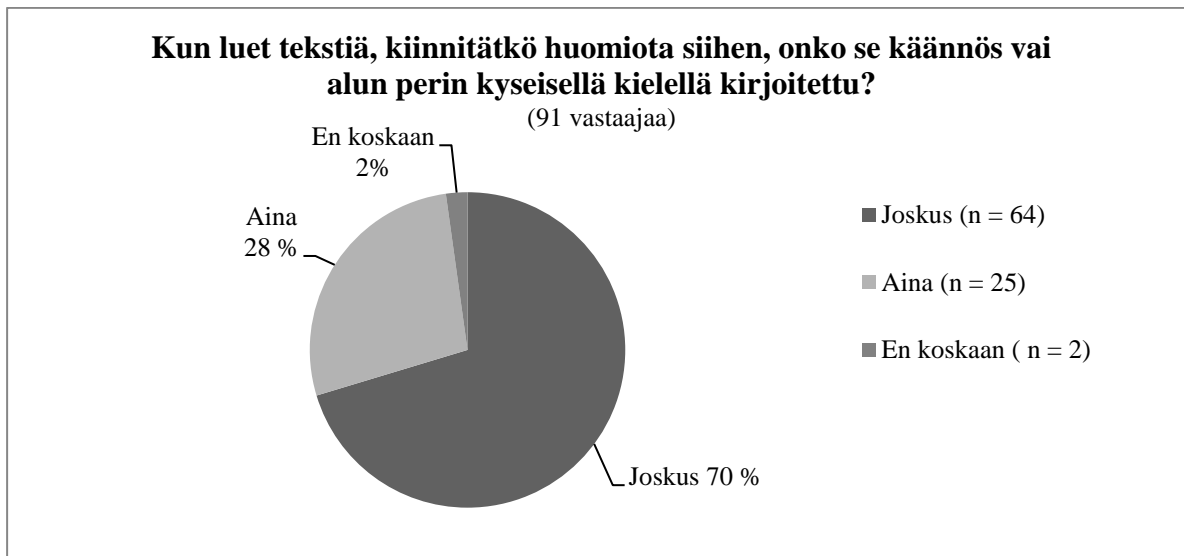
4.3. Käsitukset käännöksiä ja käännöskieltä kohtaan

Kielen valintaan liittyviä kysymyksiä selvitettiin kolmen pakollisen ja yhden vapaaehtoisen kysymyksen avulla. Teoriaosuudessa käytetyn lähtöteksti-termin tilalla käytettiin ilmausta *kyseisellä kielellä kirjoitettu*, jonka ajateltiin olevan helpommin käsitettävä maallikolle. Lähtökieleen viitattiin myös ilmauksella *alkuperäiskielinen*. Tuloteksti eli *käännös* ja *äidinkieli* ovat kuitenkin hieman ongelmallisia termejä, koska ne ovat osin päällekkäisiä ja ne saatetaan ymmärtää jossain yhteydessä väärin. Tässä yhteydessä alkuperäiskielisellä tekstillä viitattiin muihin kuin alun perin lukijan äidinkielellä kirjoitettuihin teksteihin tai lukijan äidinkielellä kirjoitettuihin käännöksiin.

Kysymyksissä edettiin yleisestä tarkempaan: ensin selvitettiin sitä, kiinnostävätkö vastaajat yleensä huomiota tekstin tuottamistapaan eli huomioivatko he lukiessaan sitä, onko teksti käännös vai alun perin kyseisellä kielellä kirjoitettu. Tämän jälkeen kysyttiin mieluisuudesta eli asettavatko vastaajat äidinkielisyyden aina ensisijaiseksi huolimatta siitä, että kyseessä olisikin käännös. Viimeisessä pakollisessa kysymyksessä kysyttiin kielitaidon vaikutuksista valittavaan kieleen ja selvitettiin sitä, kuinka usein vastaajat lukisivat alkuperäiskielellä, jos osaavat kyseistä kieltä. Monivalintakysymykset aktivoivat vastaajia kuvailemaan tämän jälkeen avoimessa kysymyksessä mm. sitä, pidetäänkö alkuperäiskieltä yleisesti parempana sekä sitä, millaisissa tilanteissa vastaajat valitsisivat mieluummin käännöksen tai alkuperäiskielisen tekstin.

4.3.1. Käännös vai alkuperäiskieli?

Vastaajia pyydettiin arvioimaan, kuinka usein he kiinnostävät huomiota tekstin tuottamistapaan. Vastaajille annettiin kolme vaihtoehtoa (*En koskaan – Joskus – Aina*). Kuviossa 4 on havainnollistettu sitä, miten usein vastaajat kiinnostivat lukiessaan huomiota tekstin alkuperäiseen kieleen.

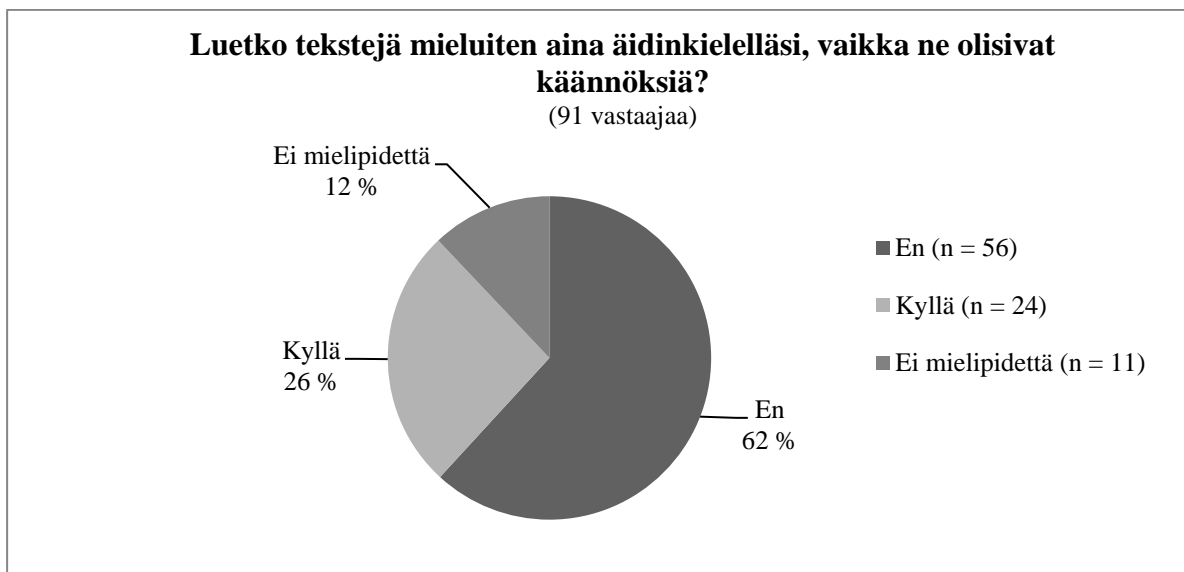

Kuvio 4. Vastaajien jakauma kysyttäessä kiinnittävätkö he huomiota tekstin tuottamistapaan

Vastaajista valtaosa eli 70 % (n = 64) ilmoitti kiinnittävänsä *joskus* huomiota siihen, oliko luettava teksti käänös vai alun perin kyseisellä kielellä kirjoitettu. Reilu neljäsosa eli 28 % vastaajista (n = 25) ilmoitti kiinnittävänsä *aina* huomiota siihen, oliko teksti käänös vai alkuperäisellä kielellä kirjoitettu. Loput vastaajista eli 2 % (n = 2) ilmoitti, että *ei koskaan* kiinnitä huomiota kyseiseen seikkaan.

Vastausten perusteella voidaan siis todeta, että tekstin syntyprosessi kiinnostaa useimpia vastaajia vähintäänkin joskus. Mikäli vastauksia verrataan aiempaan tutkimukseen, huomataan näiden tulosten olevan miltei päinvastaiset esimerkiksi Jantusen (2005: 213) saamien tulosten kanssa, joiden mukaan lähes puolet (46 %) vastaajista ilmoitti, ettei kiinnitä huomiota tekstin alkuperään, reilu kolmasosa (37 %) kiinnittää huomiota ja loput (17 %) huomioivat alkuperän joskus. Tähän osaltaan saattoi ainakin vaikuttaa se, että Jantusen (2005) tulokset saattavat antaa realistisemmän kuvan eri-ikäisten ja -taustaisten henkilöiden lukutottumuksista, kun taas oma tutkimukseni keskittyy korkeakoulutaustaan omaavien nuorten ja keski-ikäisten lukutottumuksiin.

Tämän jälkeen vastaajilta kysyttiin, suosivatko vastaajat aina äidinkielistä tekstiä, vaikka ne olisivatkin käänöksiä. Vaihtoehtoja annettiin kolme (*En–Kyllä–Ei mielipidettä*). Valintoja on havainnollistettu kuviossa 5.

Kuvio 5. Vastaajien jakauma kysyttäessä lukevatko he mieluiten aina tekstejä äidinkielellään. Valtaosa eli 62 % vastaajista (n = 56) ilmoitti, ettei mielellään lue tekstejä aina äidinkielellään. Reilu neljännes eli 26 % vastaajista (n = 24) oli kuitenkin sitä mieltä, että he lukevat mieluiten aina äidinkielellään, vaikka kyseessä olisikin käännösteksti. 12 % vastaajista (n = 11) ei ollut mielipidettä kysyttävästä asiasta.

Seuraavaksi kysyttiin kielitaidon vaikutuksista luettavan tekstin kieleen. Kysymyksellä haluttiin selvittää sitä, että mikäli lukija osaa tekstin alkuperäiskieltä, valitseeko hän tässä tapauksessa mieluummin kyseisen kielen vai kielitaidosta huolimatta käännöksen. Vastausvaihtoehtoja annettiin kolme (*Kyseisellä kielellä–Vaihtelee–Käännöksenä*) ja vastauksia havainnollistaa kuvio 6.

Kuvio 6. Vastaajien jakauma kysyttäessä millä kielellä vastaajat lukevat tekstin mieluummin, mikäli he osaavat tekstin alkuperäiskieltä

Kuviosta nähdään, että miltei puolet eli 49 % vastaajista (n = 45) ilmoitti mieluummin lukevansa tekstin kyseisellä kielellä. Kuitenkin lähes yhtä suuri osuus eli 45 % vastaajista (n = 41) koki vaihtoehtojen välillä ristiriitaa ja valitsi vaihtoehdoksi *Vaihtelee*. Alkuperäiskieltä osatessaan 6 % vastaajista (n = 5) lukisi tekstin silti mieluummin käännöksenä. Kysymys on kuitenkin osin tulkinnanvarainen, koska siinä mainittu *alkuperäiskieli* on saatettu ymmärtää myös siten, että se olisi lukijan äidinkieli, jolloin on luonnollista, että tekstiä halutaan lukea kyseisellä kielellä.

Selvitin vielä taustatietojen perusteella sitä, eroavatko joskus käännöksiä tehneiden käsitykset niistä, jotka ilmoittivat, etteivät koskaan olleet kääntäneet mitään tai kiinnostävätkö he lukemissaan teksteissä eri asioihin huomiota. Kävi ilmi, että jotakin joskus kääntäneet suosivat hieman useammin lähdekielisiä tekstejä eivätkä he mielellään lukeneet tekstejä aina äidinkielellään. Ne, joilla ei ollut kääntämisestä kokemusta, ilmoittivat puolestaan hieman useammin lukevansa mieluummin äidinkielisiä tekstejä. He eivät pohtineet aivan yhtä usein lukiessaan tekstin alkuperäiskieltä.

Kielen valintaan liittyviä kysymyksiä tarkennettiin lopuksi vielä avoimella kysymyksellä, johon vastaajat saivat halutessaan kommentoida omien näkemystensä ja kokemustensa perusteella omia valintojaan. Kysymys oli vapaaehtoinen ja kaiken kaikkiaan siihen vastasi 39 henkilöä. Näissä vastauksissa saatiin erityisesti lisätietoa vastaajien asennoitumisesta

käännöksiä ja käännöskieltä kohtaan. Vastauksissa korostuivat myös mm. vastaajien tietämys eri tekstilajeista, tunteet ja kokemuksellisuus. Jaottelin näkemykset kolmeen ryhmään ja esitän ne seuraavissa kolmessa alaluvussa. Havainnollistan jokaista ryhmää alaluvun alussa esimerkeillä, jotka on poimittu avoimista vastauksista.

4.3.2. Mieluummin alkuperäiskielellä

- (5) Käännöksessä häviää aina jotain informaatiota, vaikka se olisi kuinka hyvä. Toisaalta hyvää käännöstekstiä on aina kiva lukea. Kuitenkin valitsen alkuperäiskielen, jos osaan sitä edes välttävästi. (vastaaja nro 11, työssäkäyvä mies)

Ensimmäisen näkemyksen mukaan lähde- eli alkuperäiskielisten tekstien valintaa ohjaa ennen kaikkea täsmällisyys: vastaajat kuvailivat lukevansa ns. vaativampaa tai tieteellistä tekstiä useimmiten mielellään alkuperäiskielisenä, koska sen katsottiin olevan tarkempaa kuin käännöksen. Alkuperäiskieltä pidettiin siis näiden vastausten perusteella yleisesti parempana vaihtoehtona kuin käännöstä ja alkuperäiskielellä luettiin, mikäli sitä osattiin välttävästikin. Englantia ilmoitettiin suosittavan erityisesti, jos alkuperäiskieli ei ollut mikään lukijan äidinkielistä, mutta toisinaan sitä saatettiin suosia äidinkielen ylikin.

Myös vapaa-ajalla luettujen ns. helpompien tekstilajien kohdalla alkuperäiskieli oli usein mieluisampi valinta. Tällöin vastaajat ilmoittivat katselevansa muun muassa elokuvia ja tv-ohjelmia usein englanniksi joko valitsemalla englanninkieliset tekstitykset tai vain kuuntelemalla puhetta – eräässä vastaaja ilmoitti vastauksessaan, ettei halua yleensä nähdä suomennosta. Lisäksi muutamat vastaajat mainitsivat lukevansa kaunokirjallisuutta mieluummin aina alkuperäiskielellä, mikäli mahdollista. Tämänäyttöisissä kommentteissa henkilöt perustelivat kuitenkin englannin suosimista sillä, että he kokivat kielitaitonsa sen kohdalla vähintäänkin riittävän hyväksi.

Vastauksissa korostui se, että "tietyt tekstit" haluttiin lukea aina alkuperäisinä englanniksi, mutta näitä ei välttämättä ollut määritelty sen tarkemmin: mainintana saattoi olla vain yleisesti esimerkiksi internet-artikkelit. Toisaalta eräissä vastauksissa pohdittiin mm. sitä, että vierailta kielillä luettiin mielellään, koska kaikkea ei ensinnäkään löydy suomeksi kirjoitettuna ja toisekseen käännökset olivat heidän käsitystensä mukaan suppeampia tai huonosti tehtyjä. Eräs vastaaja esitti alkuperäistekstejä puoltavaksi syyksi, että vieraalla kielellä lukeminen on kokemus itsessään. Esimerkiksi ulkomaisten uutissivustojen haittapuolena nähtiin kuitenkin

olevan se, että uutiset ovat usein huonommin aseteltuja, jolloin varsinaisia artikkeleita on vaikea erottaa mainoksista ja lukeminen vaikeutuu.

Alkuperäiskieltä suosivien vastaajien kommentit kertoivat usein melko vahvasta negatiivisesta asennoitumisesta käännöksiä kohtaan. Jyrkimpien näkemysten mukaan käännöksessä häviää aina joitakin niin merkittäviä elementtejä, että he valitsevat tästä syystä mieluummin alkuperäisen tekstin. He suhtautuivat epäileväisesti käännösten laatuun ja esittivät, että laatumuutoksia voi tapahtua esimerkiksi asiasisällössä ja kontekstissa, minkä vuoksi käännösten ajateltiin sisältävän usein epätarkkuuksia tai jopa suoranaisia virheitä. Kielellisen aineksen kadosta huomautettiin esimerkiksi sanatasolla, koska eri kielissä tiedettiin olevan sanoja tai sanontoja, joille ei toisessa kielessä ole vastinetta. Lisäksi käännöksille nähtiin olevan ominaista vieraus ja kömpelyys. Näkemyksiä esitettiin myös tekstilajin suhteen: eräät olivat sitä mieltä, että käännetty tieteellinen teksti on epätarkkaa, toiset taas huomauttivat erityisesti käännetyn kaunokirjallisuuden olevan epätarkkaa. Alkuperäiskielen perusteltiin olevan muun muassa tietokoneen toimisto-ohjelmien käytössä helpompaa, sillä toimintojen ja komentojen nähtiin olevan intuitiivisesti selvempiä. Myös ohjelmien käytössä ilmenevissä ongelmatapauksissa avun löytyminen internetistä koettiin helpommaksi englannin kielellä. Erään näkemyksen mukaan asiasisältö saattaa helposti vääristyä käännöksessä, erityisesti sanomalehtikirjoituksia laadittaessa. Lisäksi tämän vastaajan mukaan alkuperäiskielen vitsit naurattivat häntä enemmän muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta. Tämäkin on kuitenkin melko yksilökohtaista. Ylipäätään huomautettiin kielen nyansseista ja leikittelyistä, jotka voivat käännöksessä mennä ohi. Tekstin sanoman, kirjoittajan tarkoittamien tunteiden ja näkemysten koettiin välittyvän alkuperäiskielestä paremmin ja oikein ymmärrettynä alkuperäisten ajatusten välittyvän ilman välikäsiä ja epätarkkuuksia. Tässä painottui kuitenkin nimenomaan oikea ymmärrys.

4.3.3. Mieluummin äidinkielellä, vaikka se olisikin käännös

- (6) Kyllä se tulee selkeämmin esille mitä kirjoittaja haluaa sanoa, kun käytössä on oma kieli, konteksti, sanonnat yms. Puhumattakaan sanaleikeistä. (vastaaja nro 34, miesopiskelija)

Toisen näkemyksen mukaan kielen valintaan vaikuttaa erityisesti se, että tekstin selkeys ja ymmärrettävyys ovat suurimpia etuja äidinkielellä luettaessa. Äidinkieltä pidettiin siis parempana vaihtoehtona, vaikka kyseessä olisikin käännös. Esimerkiksi kaunokirjallisuutta moni vastaajista halusi lukea suomeksi, koska opinnoissa ja tutkimustyössä artikkelit ja suurin

osa tutkimuskirjallisuudesta oli englanniksi. Moni ilmoitti lukevansa mielellään joko alun perin äidinkielellä kirjoitettua tai vain laadukkaasti käännettyä kaunokirjallisuutta. Yleensäkin äidinkielen tekstin etuina nähtiin kielen värikkyys, monipuolisuus, täydellinen ymmärrys, nopeus, helppous ja hauskuus. Äidinkielistä tekstiä suosittiin myös esimerkiksi sellaisissa tapauksissa, mikäli lukijan itse pitäisi toimia tarkoin tekstin ohjeiden mukaisesti. Mikäli vastaaja koki, ettei hänen kielitaitonsa yksinkertaisesti riittänyt muulla kuin äidinkielellä lukemiseen, kielen valintaa ei tarvinnut sen erityisemmin pohtia. Jos vieraan kielen taidoissa koettiin olevan puutteita erityisesti jollakin sen osa-alueella (esimerkiksi kuullun ymmärtämisessä), tekstin vaikeustaso koettiin liian hankalaksi (esimerkiksi tieteellisen tekstin lukeminen) tai luettavaa oli erityisen paljon, äidinkielistä tekstiä suosittiin todennäköisemmin. Äidinkielen tekstin havaittiin luonnollisesti vaikuttavan lukunopeuteen: vieraalla kielellä lukeminen ei kuitenkaan ollut vain hidasta, vaan vastaajat huomauttivat myös syvempien asiakokonaisuuksien ja merkitysten hahmottamisen olevan hankalaa ja kuormittavaa. Monissa vastauksissa korostui se, että tieteellisiä tekstejä pidettiin vaikeaselkoisina ja ymmärrettiin, että ne ovat myös vaikeimpia kääntää tarkasti. Vaikeaselkoiset tai erityissanaston tekstit haluttiin usein lukea äidinkielellä. Tietotekstien kohdalla suosittiin joko ns. hyvää käännoä tai mieluummin luettiin alkuperäinen teksti.

4.3.4. Käännös ja alkuperäisteksti rinnakkain

(7) – – Joskus jos on tarjolla alkuperäinen ja käännoä, vertailen käännoäratkaisuja ja mahdollisesti saan parempaa informaatiota toisesta. (vastaaja nro 27, naisopiskelija)

Kolmannessa näkemyksessä vastaajat valitsivat usein sekä alkuperäistekstin että käännoäksen, mikäli molemmat vaihtoehdot olivat tarjolla ja suosivat usein molempia tekstejä. Eräissä vastauksissa huomautettiin, että jos esimerkiksi tekstitykset koettiin laadultaan huonoiksi, turvaututtiin kuuntelemaan enemmän. Toisessa annetussa esimerkissä vastaajat ilmoittivat usein seuraavansa internetissä linkkiä alkuperäiseen uutiseen ja lukevansa myös sen, koska alkuperäisten uutisten ajateltiin olevan kattavampia. Internetin ansiosta alkuperäiset lähteet ovatkin usein saatavilla helposti ja myös uutisten kääntäjien käännoäratkaisut ovat tulleet läpinäkyvämmiksi. Vastaajat olivat yleensä kiinnostuneita myös käännoäksestä, mikäli alkuperäinen teksti oli vaikeaselkoinen tai tulisi helposti väärin tulkituksi. Tällaisena esimerkkinä mainittiin jälleen tieteelliset tekstit. Mikäli luettavan tekstin tiedettiin sisältävän runsaasti tuntematonta sanastoa, apua haettiin samaa aihepiiriä käsittelevistä äidinkielistä vertaisteksteistä ymmärtämisen helpottamiseksi. Vertailua tekevät huomauttivat usein

joutuvansa tarkistamaan alkuperäiskielestä joitakin ilmauksia, kuten sanontoja, humoristisia ilmauksia tai tieteellisiä käsitteitä. Alkuperäistä tekstiä silmäiltiin usein myös jonkin vastauksen tai avun löytämiseksi; vastaajat siis käyttivät toista kieltä ongelmanratkaisussa. Vertailulle voi olla useita selityksiä, sillä sen avulla haluttiin esimerkiksi saada monipuolisempaa tietoa kohteesta kuin mitä yksi lähde tarjoaa, oppia kielellisiä ilmauksia tai ammattisanastoa tai saada vain yksinkertaisesti lukukokemusta. Näiden kommentoijien kirjoittamissa ajatuksissa korostuikin, että useamman lähteen hyödyntäminen paransi usein asian kokonaisymmärrystä.

4.4. Av-käännökset

Tässä osiossa käsitellään kysymykset, jotka liittyivät av-käännöksiin. Kysymyksiä oli yhteensä seitsemän. Näistä pakollinen kysymys oli ainoastaan käännösten tärkeimpiin ominaisuuksiin liittyvä kysymys (ks. 4.4.2.).

4.4.1. Katselutottumukset

Av-käännösosion aluksi vastaajilta kyseltiin katselutottumuksista. Kaikista 91 vastaajasta valtaosa eli 97 % (n = 88) ilmoitti katsovansa tekstitettyjä ohjelmia ja loput 3 % (n = 3) ei katso tekstitettyjä ohjelmia. Tässä kohtaa ei kuitenkaan eritelty sitä, millä kielellä tekstityksiä katsotaan.

Seuraavaksi selvitettiin katselutapoja. Kysymykseen vastasi yhteensä 90 vastaajaa. Taulukossa 5 on esitetty vastaajien ilmoittamat katselutavat, joista he saivat valita useampia vaihtoehtoja ja tästä johtuen prosenttilukujen sijaan ilmoitetaan ainoastaan vastausten lukumäärä.

Miten yleensä katsot tekstitettyjä ohjelmia?	Vastausmäärä
Television välityksellä	77
Elokuvateatterissa	73
Internetin maksuttomien palveluiden välityksellä	50
Fanikäännöksinä	30
Internetin maksullisten palveluiden välityksellä	27
Muu (vastaajien ilmoittamat DVD & Blu-ray)	2
En katso tekstitettyjä ohjelmia	2

Taulukko 5. Vastaajajakauma tekstitysten yleisimpien katselutapojen mukaan

Taulukosta nähdään, että televisio on säilyttänyt suosionsa ruututekstitysten katselussa, sillä se mainittiin yleisimpänä katselumuotona yhteensä 77 vastauksessa. Kuitenkin lähes yhtä monessa vastauksessa ilmoitettiin tekstityksiä katseltavan elokuvateatterissa, jotka mainittiin 73 vastauksessa. Internetin maksuttomien palveluiden välityksellä tekstityksiä osoitettiin katseltavan 50 vastauksessa ja fanikäännöksiäkin 30 vastauksessa. Internetin maksulliset palvelut jäivät hieman fanikäännösten jälkeen ja ne esiintyivät 27 vastauksessa. Lisäksi vastaajille annettiin mahdollisuus ilmoittaa vielä jokin muu katselutapa. Tällaisiksi ilmoitettiin DVD ja Blu-ray. Kaksi vastaajaa ilmoitti, ettei katso tekstitettyjä ohjelmia. Tämän vaihtoehdon olisi voinut kuitenkin jättää pois, koska se saattoi hämmentää vastaajaa ja edeltävään kysymykseen kielteisesti vastanneet olisi voitu ohjata siirtymään automaattisesti tämän kysymyksen yli.

Kuten edellisessä kysymyksessä, tässäkin ei tarkennettu sitä, katsellaanko tekstityksiä äidinkielistä vai ohjelman kielellä tai esimerkiksi englanniksi. Kysymys olisi ollut hyödyllinen. Suomessa elokuvateattereissa tekstitysrivi on jaettu suomen ja ruotsin kesken, jolloin katsoja ei juurikaan voi vaikuttaa tekstitysten näkymiseen tai tekstityskieleen. Sen sijaan television sekä DVD- ja Blu-ray-tallenteiden katsojat voivat puolestaan valita joidenkin ohjelmien kohdalla tekstityskielen. Yhtenä mahdollisena, joskin harvinaisena katselutapana olisivat saattaneet olla myös esimerkiksi oopperan ja teatterin tekstityslaitteet.

4.4.2. Av-käännösten kieli ja tärkeimpinä pidetyt ominaisuudet

Tekstityksen tärkeimpinä pidettyjä piirteitä selvitettiin kahdeksan väittämän avulla. Nämä kysymykset oli muokattu käännöksen tärkeimpiä ominaisuuksia käsittelevästä osiosta ja kysymyksissä käytettiin tarkoituksella samantyyppistä jaottelua. Vastaajien piti arvioida väittämiä omien näkemystensä mukaan asteikolla 1–5 (1 = ei lainkaan tärkeä, 2 = Ei kovin tärkeä, 3 = Tärkeä, 4 = Melko tärkeä, 5 = Erittäin tärkeä). Väittämät pisteytettiin ja niille laskettiin keskiarvot. Väittämiä ja niille annettuja arvoja havainnollistetaan taulukossa 6.

	1	2	3	4	5	Keski- arvo
Tekstitys noudattaa sisällöltään ohjelmassa puhuttua mahdollisimman tarkasti	0	1	3	32	55	4,55
Tekstitys on kielipillisesti hyvää ja virheetöntä suomea	1	7	20	33	30	3,92
Tekstityksessä on säilytetty alkuperäiskielen merkitykset mahdollisimman tarkasti	0	1	10	31	49	4,41
Tekstitys on helppolukuinen	3	5	13	32	38	4,07
Tekstityksen kieli on elävää	1	11	26	36	17	3,63
Tekstityksen sisältöä on muokattu niin, että suomalaislukijan tiedot aiheesta on otettu huomioon	13	27	26	18	7	2,77
Tekstityksessä näkyy kääntäjän luovuus	7	28	36	11	9	2,86
Tekstityksessä näkyy alkuperäiskielen vaikutus	11	21	27	22	10	2,99

Taulukko 6. Vastausjakauma sen perusteella, mitä pidettiin tekstitysten tärkeimpinä piirteinä. Keskiarvoista ja vastaajamääristä nähdään, että vastaajat pitivät kaikkein tärkeimpänä tekstityksen piirteinä sitä, että tekstitys noudattaa sisällöltään ohjelmassa puhuttua mahdollisimman tarkasti: erittäin tärkeäksi tämän arvioi yhteensä 55 vastaajaa ja keskiarvoksi saatiin 4,55. Myös alkuperäiskielen merkitysten mahdollisimman tarkkaa säilyttämistä tekstityksessä arvostettiin, sillä 49 vastaajaa arvioi tämän erittäin tärkeäksi (keskiarvo 4,41). Lisäksi helppolukuisuutta ja kielipillisesti hyvää ja virheetöntä suomea pidettiin melko tärkeinä tekstityksen piirteinä, sillä molempien keskiarvo on lähellä neljää. Sen sijaan väittämät, jotka liittyivät tekstityksen elävyyteen, suomalaislukijan tietojen huomioimiseen, kääntäjän luovuuteen ja alkuperäiskielen vaikutukseen eivät saaneet niin paljoa kannatusta. Tähän syynä saattaa olla se, että alkuperäiskielen vaikutuksia ei välttämättä ollut ymmärretty täysin eikä myöskään sitä, että mikäli suomalaislukijan tietoja aiheesta ei otettaisi huomioon, joidenkin kulttuurisidonnaisten tekstien ymmärtäminen olisi erittäin vaikeaa. Kun tekstityksen tärkeimpiä ominaisuuksia verrataan käänöksen piirteisiin, huomataan, että tärkeimpinä pidetyt piirteet ovat yhteneviä. Tekstityksessä korostui kuitenkin vielä enemmän helppolukuisuus siitä syystä, että tekstitykset vaihtuvat ruudulla ja vaikuttavat siten koko katseltavan ohjelman ymmärtämiseen ratkaisevasti. Sen sijaan esimerkiksi kaunokirjallisuuden lukijalla on mahdollisuus lukea jokin vaikeaselkoinen kohta uudelleen.

Tämän kysymyksen jälkeen vastaajat saivat kertoa omia näkemyksiään av-käännösten kielestä avoimessa vastauksessa. Vastaajia tässä kysymyksessä oli yhteensä 89, joista neljä vastausta jätettiin ulkopuolelle, koska ne eivät liittyneet kysymykseen. Jaottelin vastauksissa esiintyneet ilmaukset aluksi viiteen kategoriaan sen perusteella, millaisia näkemyksiä vastauksista nousi esiin. Pääasiassa av-käännöksiä luonnehdittiin vastauksissa hyväksi, jonka 40 % vastaajista (n = 34) oli ilmoittanut. Melko hyväksi av-käännökset arvioi 28 % (n = 24) vastaajista, vaihteleviksi 15 % (n = 13), tyydyttäväiksi 7 % (n = 6) ja huonoiksi 10 % (n = 8) vastaajista.

Taustatietojen perusteella jotakin joskus kääntäneistä 46 vastaajasta hieman yli 30 % arvioi tekstitysten kieltä melko hyväksi. Ne 39 vastaajaa, jotka eivät olleet kääntäneet mitään, suhtautuivat tekstitysten kieleen hieman positiivisemmin: heistä yli puolet eli 53,9 % (n = 21) arvioi tekstitysten kielen pääasiassa hyväksi.

Vastauksista kävi ilmi, että esimerkiksi vitsien tai sanaleikkien kääntämistä ei useimmiten koettu sujuvaksi, sillä ne eivät vastaajien mielestä useinkaan toimineet toisessa kielessä. Useissa kommenteissa tätä pidettiin kuitenkin varsin ymmärrettävänä ja perusteltiinkin, että samoja merkityksiä on joskus hyvin vaikea löytää tai yksinkertaisesti niille ei ole olemassa ilmausta toisessa kielessä. Myös erikoisen sanaston tai ns. värikkäämmän kielen tai aksentin kääntämisen vaikeus ja tämän korostaminen av-käännöksessä oli tuotu joissakin vastauksissa esiin. Eräät vastaajat kommentoivat tekstitysten laatuun liittyviä seikkoja näin:

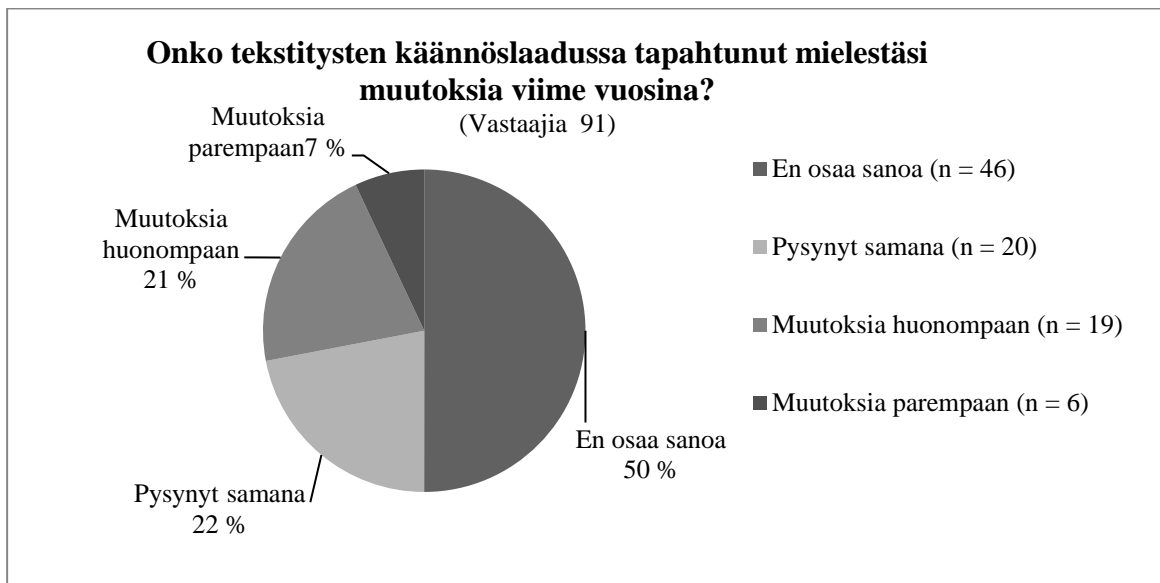
- (8) Hyvää, silloin tällöin huomaan virheitä, mutta en usein. Teksti on riittävän sujuvaa tekstitykseksi. (vastaaja nro 67, naisopiskelija)
- (9) Vaihtelevaa. Tekstitysten kieltä ei yleensä ajatella hyvänä, joten hyvän voisi määritellä siten, ettei se ainakaan häiritse katsojakokemusta. (vastaaja nro 34, naisopiskelija)
- (10) Riippuu todella paljon kääntäjästä. Välillä näkee todella kamalia käännöksiä [sic] – – Toisinaan taas näkee positiivisia yllätyksiä, jolloin kääntäjä on onnistunut jonkin hyvin vaikeasti käännettävän tilanteen (esim. vitsin) kääntämään jopa yllättävän nerokkaasti. (vastaaja nro 23, naisopiskelija)
- (11) Automaattikäännökset (ohjelman lopussa ei ole kenenkään oikean ihmisen nimeä kääntäjänä) ovat yleensä tönkköjä ja pölhöjä. Muutamasta repliikistä jo huomaa, ettei ole oikea kääntäjä ollut asialla, vaikka alkuperäiskieltä ei ymmärtäisikään. Välillä oikein ottaa päähän niin paljon että koko ohjelman katsominen on lopetettava. Toisaalta oikean ihmisen tekemät tekstitykset eroavat edukseen. (vastaaja nro 70, työtön nainen)

Kysymyksen asettelulla pyrittiin ensisijaisesti ohjaamaan kielen luonnehdintaan, mutta vastauksissa kommentoitiin myös muita asioita. Tällaisia olivat esimerkiksi sisältöön ja laatuun liittyvät tekijät. Laadullisia seikkoja käsitellään seuraavissa kysymyksissä.

4.4.3. Av-käännösten laatu

Av-käännösten laatua selvitettiin kysymyksessä, jossa vastaajien piti arvioida, kuinka usein he kiinnittävät huomiota käännösten laatuun. Vaihtoehtoja annettiin kolme (*En koskaan – Joskus – Aina*). Vastaajia kysymyksessä oli yhteensä 91. Vastaajista suurin osa ilmoitti kiinnittävänsä tekstitysten laatuun huomiota *joskus* (n = 47) ja erittäin suuri osa *aina* (n = 44). Kukaan vastaajista ei kuitenkaan valinnut vaihtoehtoa *en koskaan*. Tästä voidaan päätellä, että erityisesti tekstitysten laatu kiinnostaa vastaajia.

Tämän jälkeen selvitettiin tutkittavien näkemyksiä siitä, onko käännöslaadussa tapahtunut viime vuosina muutoksia. Sanallisia vastausvaihtoehtoja annettiin neljä (*Muutoksia parempaan – Muutoksia huonompaan – Pysynyt samana – En osaa sanoa*). Vastaajia kysymyksessä oli yhteensä 91. Kuviossa 7 on esitetty vastaajien näkemykset käännöslaadussa tapahtuneista muutoksista.

Kuvio 7. Vastausten jakauma käännöslaadun muutosten suhteen

Kuviosta 7 nähdään, että puolet vastaajista valitsi vaihtoehdon *en osaa sanoa*. 20 vastaajaa eli 22 % puolestaan arvioi, että laatu on *pysynyt samana*. Kuitenkin lähes saman verran eli 21 % vastaajista (n = 19) arvioi käännöslaadussa tapahtuneen *muutoksia huonompaan*. 7 % vastaajista (n = 6) arvioi tekstitysten laadussa tapahtuneen *muutoksia parempaan*.

Taustatietoja tarkasteltaessa havaittiin, että ne, joilla ei ollut minkäänlaista kokemusta kääntämisestä, eivät kiinnittäneet yhtä paljon huomiota tekstitysten laatuun kuin ne, jotka olivat

kääntäneet jotakin joskus, vaan suhtautuivat yleisesti hieman myönteisemmin ja olivat tyytyväisempiä tekstitysten laatuun. Jotakin joskus kääntäneet kiinnittivät enemmän huomiota lukemiinsa teksteihin ja olivat hiukan kriittisempiä tekstitysten laadun suhteen.

Asteikkokysymysten jälkeen vastaajat saivat kommentoida edellisiä kysymyksiä avoimessa vastauksessaan. Vastauksia saatiin yhteensä 23 kappaletta. Kuten jo aiemmin on todettu, av-käännökset ovat Suomessa yksi näkyvimmistä kääntämisen muodoista ja läsnä monen arjessa. Vastauksista kävi ilmi, että laatua oli vaikea arvioida, koska ohjelmia katsottiin joko paljon ilman tekstityksiä tai englanninkielisillä tekstityksillä. Moni myös ilmoitti, että katsoo paljon sekaisin eri aikoina tehtyjä ohjelmia. Eroja av-käännösten kielessä mainittiin olevan esimerkiksi televisiokanavien välillä. Yleisradion ohjelmien tekstityksiä luonnehdittiin muutamissa vastauksissa laadukkaiksi, mainoskanavien tai pääkanavien ulkopuolisten kanavien tekstityksiä puolestaan leimasi huono laatu. Elokvateattereiden tekstitysten laatuun suhtauduttiin kahdessa vastauksessa suopeasti. Toisaalta käännöksen tilanteen tahon lisäksi käännöksen onnistuneisuuden nähtiin riippuvan mm. kääntäjistä ja hänen ammattitaidostaan, kääntäjälle suodusta ajasta ja rahasta. Aihepiirilläänkin oli merkitystä: muutama vastaaja oli sitä mieltä, että asiaohjelmien käännöslaatu on yleensä parempaa, toisten mukaan niissä esiintyy usein asia- ja käännösvirheitä, koska kääntäjänä ollut oli selvästi asiaa tuntematon henkilö. Esimerkkeinä tällaisista annettiin tiedeohjelmat ja harvinaisia harrastuksia käsittelevät ohjelmat. Erityisen usein virheitä raportoitiin myös olevan pitkien viihdesarjojen ohjelmatekstityksissä, joissa kääntäjän vaihtuminen kesken kauden ja perehtyneisyys sarjan tapahtumista korostuvat erityisesti. Muutamissa vastauksissa koettiin, että ilmaisupalveluja lukuun ottamatta tekstitysten laatu on pysynyt samana. Esimerkkinä annettiin Netflixin kaltaiset palvelut: niiden laatu koettiin heikoksi, mutta tällaisten palvelujen tarjoamien tekstitysten laadun nähtiin olevan muusta erillään, ei yleissuuntauksena kaikille tekstityksille. Eräät vastaajat kommentoivat lisäksi mainoskanavien tekstitysten olevan huonolaatuisia.

Muutamissa kommentteissa viitattiin av-alan työoloihin, mm. tiukkoihin aikatauluihin ja alhaisiin korvauksiin. Myös irtisanomiset ja ammatin arvostukseen liittyvät seikat oli huomioitu. Tämä oli tärkeä tieto myös av-käännösten laadullisesta näkökulmasta. Alla on esitetty joitakin näkemyksiä aiheesta.

- (12) Olen nähnyt kuvakaappauksia TV-käännöksistä ja niissä on näkynyt melko hämmäntäviä tulintoja. Osa näistä johtunee av-kääntäjien armottomasta työtahdistista ja -määrästä. (vastaaja nro 57, työssäkäyvä nainen)

- (13) Tuntuu, että entistä useammin tulee vastaan kiireellä tai asiantuntemattomasti tehtyjä huonolaatuisia käännöksiä. (vastaaja nro 63, työssäkäyvä nainen)
- (14) Arvostan kääntäjien työtä. Se on vastuullinen ja arvokas ammatti, vaikka viime aikoina ylätasolla sen arvostus onkin mennyt alaspäin kaikkine MTV-skandaaleineen ja muine sellaisineen. (vastaaja nro 18, jatko-opiskelijamies)

Av-käännöksistä vastaajilla oli paljon kokemuksia ja tämä kävi ilmi useissa vastauksissa annetuista esimerkeistä. Usein vastaajat mainitsivat huomaavansa ruututekstityksissä käännösvirheet helposti, mikäli puhetta kuuntelee samalla. Toisaalta oli myös niitä, jotka sanoivat, etteivät erityisemmin tarkkaile tekstityksiä. Tekstitys ruudulla liikkuvana ja alati vaihtuvana osana on hyvin huomattava osa katselukokemusta, sillä ne peittävät myös osan kuvasta. Usein tekstitykset kiinnittävätkin katsojan huomion, toisinaan tahtomattakin. Virheet pistivät tarkkanäköisillä silmään ja häiritsivät katselunautintoa.

4.4.4. Lyhyesti fanikäännöksistä

Fanikäännöksiä ja -kääntäjiä kommentoitiin av-käännöksiä käsittelevissä avoimissa kysymyksissä useammassakin kohtaa, joten aiheeseen liittyvät havainnot ja kommentit koottiin yhteen. Edellä esitettyjen katselutottumusten (4.4.1.) perusteella voidaan todeta yleisesti, että suhteellisen moni vastaajista ilmoitti katselevansa fanikäännöksiä. Kun tarkastellaan taustakysymystä, jossa vastaajat saivat ilmoittaa itse joskus tekemiään käännöksiä, ei näiden joukossa näkynyt fanikäännöksiin viittaavia yhtä pelikäännöstä lukuun ottamatta – fanikäännöksiä siis katseltiin, mutta niiden tekoon ei ilmoitettujen tietojen perusteella osallistuttu.

Fanikäännösten nähtiin onnistuvan usein tunnelman ja kulttuurin välittämisessä paremmin kuin ammattilaisten tekemien käännösten ja erityisesti mainittiin anime- ja mangakäännökset. Fanikääntäjien suuri kiinnostus käännettävää asiaa kohtaan saattaa olla yksi onnistumista selittävä tekijä ja tämä saattaa välittyä myönteisesti myös ruudun toiselle puolelle. On kuitenkin huomautettava, että fanikäännöksiä ohjaavat erilaiset tavoitteet, ja niille asetetut rajoitteet ovat löyhempiä tavallisiin ruututekstityksiin verrattuna. Tällöin on mahdollista poiketa huomattavasti sisällön, muodon kuin informatiivisuudenkin suhteen. Alla on listattu joitakin näkemyksiä aiheesta.

- (15) Anime- ja mangakäännöksissä olen aina nauttinut fanikäännöksistä virallisia enemmän. – – japanialainen [sic] kulttuuri on säilytetty mahdollisimman tarkasti ja termejä mieluummin säilytetään ja selitetään kuin poistetaan tai käännetään tökerösti. On kivaa oppia kulttuurista – – ja se samalla

muistuttaa siitä, että hahmojen käytöstä ja tarinaa ei edes kuulu analysoida länsimaalaisin kriteerein. (vastaaja nro 25, opiskelija)

(16) Vaihtelee voimakkaasti, joskus fanikäännökset tuntuvat sopivammilta kuin oikeiden kääntäjien ja toisinpäin. (vastaaja nro 38, naisopiskelija)

(17) – – yleensä "fanikäännökset" tai amatöörikäännökset välittävät tunnelman paremmin. (vastaaja nro 75, miesopiskelija)

Vastaajat olivat havainneet, että vaihtelevuutta esiintyy fanikäännöksissä runsaasti ja niiden onnistuneisuuden taustalla saattoi olla se, että esimerkiksi hahmoista kerrotaan tarkoituksellisestikin enemmän ja tällöin saadaan myös tunnelma tai tietyn maan kulttuuri tuotua paremmin esiin. Näiden näkemysten mukaan interferenssiä tai vieraannuttavaa kääntämistä ei välttämättä pidetty haitallisena, vaan tärkeämpää oli saada mahdollisimman paljon informaatiota.

5. Käännöksiin kohdistuvat näkemykset kokoavasti

Tässä luvussa vastataan tutkimuksen alussa esitettyihin tutkimuskysymyksiin, tarkastellaan ennako-oletusten toteutumista ja verrataan saatuja tuloksia aiempien tutkimusten tuloksiin. Lopuksi eritellään vielä joitakin tutkimuksen rajoitteita.

Tutkimuskysymys 1. Millaisia käsityksiä maallikoilla on käänöksistä, käänösten kielestä ja erityisesti av-käänöksistä?

Käännöksiin kohdistuvat kielteiset näkemykset painottuivat tutkimuksessa: useimmiten käänösten kieltä pidettiin korkeintaan yhtä hyvänä, mutta ei kovinkaan helposti parempana kuin alkuperäiskieltä. Näitä huomioita tukevat aiempien tutkimusten tulokset siitä, että käänösten kieleen suhtautuminen myönteisesti tai arvostavasti nousee harvemmin esiin (Tirkkonen 2002; Jantunen 2004, 2005; Tommola 2005). Käänöksistä muodostettuihin käsityksiin vaikuttivat ennen kaikkea vastaajien oma tietämys, kokemus ja mielikuvat, joissa laadulliset, määrälliset tai taloudelliset seikat korostuivat. Kielteisiä mielikuvia lisäsivät erityisesti kiireellä tehdyiltä vaikuttavat käänökset sekä alhaisen hinnan ja heikon laadun automaatiokäänökset. Sen sijaan ihmisten tekemien käänösten mainittiin erottuvan edukseen.

Tutkittavina olleet henkilöt olivat tiedostaneet hyvin käänösten läsnäolon päivittäin luettujen tekstien joukossa. Vastauksissa mainittiin useimmin viisi tekstilajia: laitteiden ja sovellusten tekstit, ohjetekstit, kaunokirjallisuus, tieteelliset tekstit ja ruututekstitykset. Useimmin näistä teksteistä käänöksiksi miellettiin teknisten laitteiden tekstit, esimerkiksi sovellusten käyttöliittymätekstit. Erilaiset ohjetekstit ja niiden käänökset koettiin usein huonolaatuisiksi ja jopa vaikeaselkoisiksi. Kaunokirjallisuuden käänökset jakoivat näkemykset melko voimakkaasti kahtia: vastausten perusteella ne olivat joko todella onnistuneita tai erittäin huonoja. Tieteellisten tekstien käänöksiä ei yleisesti mielletty sujuviksi ja niiden koettiin sisältävän usein epätarkkuuksia ja suoranaisia virheitäkin. Niiden ymmärrettiin toisaalta myös olevan hankalia käännettäviä esimerkiksi erityisterminologian vuoksi. Ruututekstitykset olivat näkyvin käänöstekstilaji, joista tutkittavilla oli paljon esimerkkejä ja havaintoja. Pääasiassa ne miellettiin riittävän hyvää kieltä sisältäviksi, vaikka huomautettavaakin oli. Tekstityksiä pidettiin myös vastaajien keskuudessa yhtenä yleisimmistä käänösten lukemisen muodoista, mikä on yhtenevä aiempien tutkimusten tulosten kanssa (Mäkisalo 2006; Salmi 2010).

Kun tämän tutkimuksen tuloksia verrataan Jantusen (2005: 227) kyselyn tuloksiin, on yhteneväistä se, että tekstilajeilla on merkitystä sen suhteen, miten käännöksiin ja käännskieleen suhtaudutaan. Tekstilajit olivat tutkimuksissa kuitenkin hieman ristiriidassa: Jantusen (ibid.) tuloksissa erityisesti kaunokirjallisuus miellettiin kieliasultaan hyväksi, mutta omissa tuloksissani sen kohdalla näkemyksissä esiintyi enemmän hajontaa. Sen sijaan Jantusen (ibid.) aineistossa kieliasultaan huonoiksi mielletyt ruututekstitykset koettiin hieman myönteisemmin omassa tutkimuksessani, mutta käyttöohjeiden suhteen saatiin samansuuntaisia tuloksia molemmissa tutkimuksissa. Jantusen (ibid.) esittämä tärkeä havainto on kuitenkin se, että kyseisiä tekstejä arvioidaan hyvin erilaisista lähtökohdista: esimerkiksi ruututekstien vertailu kuuluun alkuperäiskieleen saa lukijan arvioimaan näiden kahden vastaavuussuhdetta, kun taas käyttöohjeiden kieltä arvioidaan käytettävyyden ja ymmärrettävyyden perusteella ja sitä verrataan kohdekielen sääntöihin.

Vastauksissa esitettiin kommentteja ruututekstityksistä ja etenkin niiden sisältämistä virheistä ja vastaajat kertoivatkin erityisesti ruudun äärellä kiinnittävänsä huomiota käännöksen laatuun, koska he pystyivät samalla tekemään vertailua suoraan kuulemaansa lähtökieleen. Tekstitetyn kielen laadun nähtiin pääasiassa olevan riittävän hyvää, mutta laadukkuuden nähtiin usein olevan riippuvainen jostakin tekijästä. Tällaisia tekijöitä mainittiin olevan kääntäjän ammattitaito, käännettävä tekstilaji, käännöksen tekoon käytettävissä oleva aika ja raha sekä käännöksen tarjonnut taho, esimerkiksi käännöstoimisto tai televisio-ohjelman lähetyskanava. Samansuuntaisia tuloksia kyseisistä kielenulkoisista seikoista, jotka vaikuttavat käännösten ja kotimaisten kielten laatuun, esitetään myös Jantusen (2005) tuloksissa. Lisäksi tutkimuksen aluksi pohdittavana ollut av-kääntäjien työolojen tiedostaminen oli vastausten perusteella välittynyt myös ruudun toiselle puolelle ja ainakin jotkut vastaajat olivat jossain määrin tietoisia av-käännösalan tilanteesta.

Näkemykset olivat moninaisesti rakentuneita: asenteisiin vaikuttavat tutkittavien kognitiiviset eli tietoon liittyvät käsitykset, joita vastaajilla oli esimerkiksi erilaisista kielimuodoista ja tekstilajeista. Affektiivisissa eli tunneperäisissä käsityksissä korostuivat mm. käännöksen mielenkiintoisuus, miellyttävyys ja esteettisyys. Näihin voidaan lukea myös ajatukset ja tunteet, joita käännösteksti herättää tai vastoin ei nimenomaan herättänyt. On myös huomautettava, että kenties muidenkin tunteiden, mutta erityisesti huumorin kohdalla tutkittavat odottivat samaa reaktiota: perusteluina tällaisille tunneperäisille näkemyksille

esitettiin yleisesti, että käännösten vitsit eivät välity tai ole yhtä hauskoja, sanaleikeissä ei ole samaa logiikkaa ja on olemassa sanoja tai sanontoja, joille ei ole toisessa kielessä vastinetta. Tällöin nähtiin, että kääntäjän pitäisi olla kirjailija keksiäkseen itse jotain yhtä osuvaa. Myös audiovisuaaliset käännökset yleisesti kirvoittivat monenlaisia tunnepitoisia näkemyksiä: esimerkiksi aineistositaatti, jossa vastaaja kertoi, että *ottaa päähän niin paljon että koko ohjelman katsominen on lopetettava* kertoo voimakkaasta turhautumisesta.

Analyysissä (alaluvut 4.3.2.–4.3.3.) esitetyn jaottelun perusteella nähdään, että käännöksiin suhtauduttiin kahdella tavalla. Ensimmäisen näkemyksen mukaan käännökset ovat aina epätäydellisiä: käännös ei juuri koskaan ole yhtä mielenkiintoista luettavaa kuin alkuperäinen teksti, käännöksessä väistämättä kadotetaan kielellistä sävyä, kulttuurisia viittauksia tai jotakin muuta informaatiota ja tämä tiivistää sen, miksi moni tutkittavista piti käännöksiä alkuperäistekstiä huonompana. Toisen näkemyksen mukaan äidinkielellä kirjoitetun käännöksen lukeminen on nopeaa ja vaivattomampaa kuin alkuperäiskielisen tekstin, jolloin vaativakin lukutehtävä helpottuu ja toisaalta lukemastaan saa myös enemmän irti. Äidinkielisen tekstin valintaa tukivat myös näkemykset siitä, että äidinkielellä lukiessa kieli on kaikkein rikkaimmillaan ja kaikki tekstin syvällisetkin merkitykset ymmärretään helposti.

Jyrkän negatiivinen suhtautuminen ohjasi käännöksistä tehtäviä yleistyksiä: käännökselle ja käännöskielelle asetettiin toisinaan melko kohtuuttomiakin vaatimuksia ja sellaisia oletuksia, joita ei välttämättä asetettu alkuperäiselle äidinkieliselle tekstille esimerkiksi kieliopillisuuden suhteen. Jonkinlaisia stereotyyppisiä oletuksia ja muutamaan tapaukseen perustuvia yleistyksiä voidaan havaita olevan myös taustalla. Tuloksista voi olla yhtä mieltä Jantusen kanssa (2005: 229), joka tarkastelee asiaa historiallisesta perspektiivistä ja toteaa, että käännöskieleen kohdistuvat asenteet voivat olla osin vanhaa perua ja voi myös pohtia sitä, ovatko lukijat sallivaisempia kieliopin tai muiden virheiden suhteen alun perin suomeksi kirjoitettujen kuin suomeksi käännettyjen tekstien kohdalla.

Engeströmin (1984) mukaan arkitiedon pohjana ovat havainnot ja kokemukset. Maallikkokäsityksiä tutkittaessa korostui se, että maallikoilla on aiheesta järjestäytymätöntä erillistietoa ja kenties toimintamalleja, joita voidaan soveltaa joihinkin yksittäistilanteisiin. Näkemykset olivat usein myös kuvauksia ja luokitteluja ilmiön yleisesti näkyvillä olevista piirteistä. On myös pidettävä mielessä, että kyselyn vastaajien luonnehdinnat ovat kansanlingvistisiä ja jaan Mielikäisen ja Palanderin (2002: 105–106) näkemyksen siitä, että

tutkijan on oltava varuillaan sen suhteen, minkä vastaajat mieltävät ja esittävät milloinkin kääntämiseksi tai käännökseksi. Yleisesti aiheeseen liittykin kysymys siitä, minkä vastaajat mielsivät kääntämiseksi – onko kääntäminen kyseessä silloin, kun henkilö lukiessaan vieraskielistä tekstiä kääntää sitä omassa mielessään, kun hän merkitsee muutamia sanoja muistiin vai vasta silloin, kun hän siirtää merkityksiä ehein virkkein yhdestä kielestä toiseen tekstikokonaisuutena? Oliko esimerkeissä mainittujen sähköpostien, ohjeiden tai muiden vastaavien "kääntäminen" todellisuudessa aina kääntämistä vai kenties lähempänä tulkkausta, jossa viesti välitetään toiselle henkilölle selittämällä sisältö? Pelkästään jo omassa lähipiirissä tehtyjen havaintojen perusteella tulkkaamisen ja kääntämisen käsitteet menevät jatkuvasti sekaisin. Lisäksi ongelmalliseksi muodostui se, mihin luokkaan vieraalla kielellä kirjoittaminen pitäisi sijoittaa – ovatko tällaiset kirjoitukset käännöksiä, alkuperäiskieltä vai jonkinlaista välikieltä? Tutkimusaineistossa asiaa oli kommentoitu siten, että esimerkiksi muiden ihmisten sosiaalisessa mediassa vieraalla kielellä kirjoitetuissa päivityksissä erottui toisinaan se, että kirjoittaja oli ajatellut ensin suomeksi ja kirjoittanut tekstin vasta sitten vieraalle kielelle. Voidaan todeta, että vastaajilla oli vaihtelevia näkemyksiä sen suhteen, mikä mielletään kääntämiseksi. Vieraalla kielellä kirjoittamista ja kääntämistä voidaan kuvata jatkumona, jonka toiseen päähän sijoittuva kielenoppija usein varmastikin kääntää äidinkielistä ajatuksiaan vieraalle kielelle, kun taas toisessa päässä oleva kokenut kielenkäyttäjä kykenee ajattelemaan suoraan vieraalla kielellä. Näin ollen oman jatkumolla sijaintinsa perusteella osa vastaajista näki vieraalla kielellä viestimisen joko enemmän käännoksenomaisena tai alkukielisenä.

Tutkimuskysymys 2. Millaiset seikat vaikuttavat siihen, lukevatko maallikot tekstejä mieluummin käännoksenä vai alkuperäiskielellä, mikäli heillä on mahdollisuus valita?

Tuloksista kävi ilmi, että tutkittavien henkilöiden vastauksissa korostui usein se, että tekstien kielen valintaa ja suhtautumista käännoksen ja alkuperäiskielen suhteeseen ohjaavat mm. luettava teksti, kielitaito ja käyttötarkoitus. Yleisesti äidinkielisten tekstien valinnan tueksi – erottelematta sitä, oliko kyseinen teksti käännoksen vai alun perin kyseisellä kielellä kirjoitettu, esitettiin se, että mieluiten luetaan hyvää ja onnistunutta tekstiä. Kirjoittajan näkemysten ja ajatusten koettiin tulevan paremmin esiin, kun käytössä on oma kieli, konteksti, sanonnat ja sanaleikit. Mikäli luettavaa oli paljon tai henkilön tulisi esimerkiksi toimia jotenkin tekstin ohjaamalla tavalla, valittaisiin mieluummin äidinkielen teksti.

Yleisesti vieraalla tai alkuperäiskielellä lukemista puolusteltiin sen tarjoamien kokemusten vuoksi. Alkuperäiskielen valintaa puoltaviksi tekijöiksi lueteltiin mm. kielen erilaisten vivahteiden tarjoama nautinto, toiseudesta ja erilaisuudesta kertovat kulttuuriset viittaukset sekä syvempi lukukokemus ja kokonaisvaltainen informaatio, josta ei puuttunut tai ollut muutettu mitään. Myös kirjoittajan tarkoittamien tarkkojen ajatusten ja tunteiden välittyminen, elämyksellisyys sekä aitous olivat syitä sille, että tutkittavat valitsivat mieluummin alkuperäiskielen käännöksen sijaan. Yleisesti käännökseen yhtä viihdyttävänä ja kiinnostavana kuin alkuperäinen teksti suhtauduttiin epäilevästi. Taustalla saattoi myös vaikuttaa ehdoton vastaavuus ja vaatimus siitä, että käännöstekstin olisi saatava aikaan samanlaisia tuntemuksia ja ajatuksia, mikä on yksi dynaamisen ekvivalenssin periaate; käännöstä lukiessa tulisi syntyä samanlaisia tunteita tai tiloja kuin alkuperäistekstin voidaan ajatella saaneen aikaan lukijoidensa keskuudessa (Vehmas-Lehto 1999: 56). Mikäli tässä ei onnistuttu, pidettiin tällaisessa tilanteessa parempana lukea alkuperäistekstiä.

Kielen valintaa tarkasteltiin erityisesti muutamien tekstilajien kohdalla, joista esimerkiksi valikoituivat useimmin tieteellinen teksti ja kaunokirjallisuus. Kuten jo edellisen tutkimuskysymyksen kohdalla mainittiin, kaunokirjallisten teosten vahvasti kahtiajakautunut mieltäminen joko todella onnistuneisiin tai erittäin surkeisiin käännöksiin vaikutti kielen valintaan seuraavasti: vastaajat suosivat usein alun perin omalla äidinkielellä kirjoitettua kaunokirjallisuutta, koska siinä kielen nähtiin olevan monipuolista ja eloisaa, mutta äidinkielistä tekstiä haluttiin myös lukea vastapainoksi opiskeluissa ja työssä käytetyille tieteellisille teksteille. Mikäli kaunokirjallisuutta kuitenkin luettiin käännöksenä, huomautettiin niistä valittavan vain laadukkaasti käännettyjä. On kuitenkin kyseenalaistettava, mikä tai kuka sitten määrittelee tämän laadukkuuden ja miten. Vastausten perusteella oli melko yleistä kuunnella muiden antamia suositteluja ja palautetta – suullisesti leviävä tieto onnistuneesta käännöksestä ja sen miellyttävyydestä korostui siis erityisesti ainakin käännetyn kaunokirjallisuuden kohdalla. Mikäli kyseessä oli tieteellinen teksti työ- tai opiskelutarkoituksiin, suosittiin mieluummin sen alkuperäisversiota. Perusteluiksi esitettiin, että tieteellisten tekstien kääntämisen nähtiin olevan hankalaa ja käännöksissä havaituista epätarkkuuksista ja virheistä raportoitiin usein. Käännettävän erityisalan tuntemus korostui näissä tapauksissa, mutta yhtäläillä myös kääntäjän ammattitaito: esimerkiksi lääketieteen erityissanastoissa havaittiin usein vajavuuksia ja biologian luennoilla oli törmätty suomennoksiin, joita ei löytynyt mistään.

Tiivistetysti voidaan todeta, että käännosten ei useinkaan ajateltu olevan sujuvia tieto- ja asiapitoisissa teksteissä, mutta viihdytykseksi vapaa-ajan fiktiivisiin teksteihin tai tilanteisiin, joissa oikealla merkityksellä ei ollut niin paljon merkitystä, ne kylläkin kelpasivat. Omiin kokemuksiini perustuen on huomautettava, että on olemassa erittäin hyvin käännettyjä tieto- ja asiatekstejä kuin myös epäselviä ja monitulkintaisia alkuperäiskielisiä tekstejä, joista ei käy ilmi, mitä kirjoittaja on tarkoittanut. Tällaisia eivät suinkaan ole monitulkintaiset tai mystiset runot ja kaunokirjallisuuden teokset, vaan niitä esiintyy myös organisaatioiden ja hallinnon yleisissä ohjeistuksissa ja laissa. Esimerkiksi EU-tekstit ovat monesti tarkoituksellisesti epämääräisiä ja tulkinnanvaraisia, jotta ne soveltuisivat eri tilanteisiin ja koska ne ovat neuvottelujen kompromisseja, joissa on pitänyt huomioida eri maiden näkökannat (Sajavaara 2006: 34). Kun tähän lisätään vielä se, että tekstien laatijat eivät ole syntyperäisiä kielenpuhujia, vaikeutuu myös kääntäjän työ. Tätä eivät kenties maallikot osaa aina huomioida.

On mahdollista, että vastaajat pyrkivät kielen kautta haastamaan itsensä ja selviytymään erilaisista tilanteista. Kielitaidon merkitys ja kielenoppimistarkoitukset saattoivat ainakin joillakin olla taustalla, mutta kukaan ei suoranaisesti sanonut, että valitsisi alkuperäiskielisen tekstin erityisesti kohentaakseen tai ylläpitääkseen kielitaitoaan. Joissakin tapauksissa kielivalintoihin ei välttämättä esitetty sen erityisempiä perusteluja, todettiin vain olevan parempi lukea alkuperäistä, jolloin taustalla saattoi olla alkuperäiskielen pitäminen itseisarvona. Samansuuntaisia havaintoja kielitaidosta ja alkuperäistekstin pitämisestä jollain tavalla parempana oli tehnyt myös Tringham (2018).

Tutkimuskysymys 3. Millaisia piirteitä maallikot pitävät käännostekstin tärkeimpinä ominaisuuksina?

Uskollisuutta lähtökielelle on perinteisesti pidetty käännostekstin tärkeimpänä ominaisuutena eivätkä tämän tutkimuksen tulokset tee tästä poikkeusta, sillä käännoksen kaikkein tärkeimpänä piirteenä pidettiin merkitysten mahdollisimman tarkkaa säilyttämistä. Havainto on tärkeä, sillä uskollisuus ohjaa asenteita käännoksiä kohtaan ja vaikuttaa myös käännostekstin hyväksyttävyyteen. Tämän lisäksi kieliopillisesti oikeaa kieltä arvostettiin, samoin kuin helppolukuisuutta. Kääntäjän luovuutta ja suomalaislukijan tietojen huomioimista sen sijaan ei niinkään arvostettu. On kuitenkin mahdollista, että tällaisten abstraktien käsitteiden hahmottaminen ja se, mihin kaikkeen esimerkiksi luovuutta voidaan tarvita kääntämisessä on vaikeaa maallikoille.

Vehmas-Lehdon (1999: 100) esittämien tekstin mukauttamiseen liittyvien yleisimpien piirteiden, mm. poistojen ja korvausten tekemistä ei usein katsottu hyvällä: tutkittavien näkemyksissä korostui se, että mitään informaatiota ei saisi poistaa, kääntäjä ei saisi tehdä tekstiin omia lisäyksiään, pelkistää kielikuvia tai toisaalta monimutkaistaa ajatuksia. Myös kirjoittajan tarkoittamat ajatukset ja tekstin herättämät tuntemukset sekä alkuperäinen tyyli olisi säilytettävä mahdollisimman tarkasti. Hyväksyttävyyteen vaikuttivat muun muassa laadukkuus, tarkoituksenmukaisuus ja sujuvuus. Käännösten oikeakielisyys oli lisäksi tärkeänä pidetty asia ja siihen kiinnitettiin kommenttien perusteella paljon huomiota. Tämä ei sinänsä ole yllättävä havainto, vaan yhtäpitävä Tevan (2001) havainnon kanssa siitä, että kieli kiinnostaa useimpia ihmisiä. Vierasperäisiä sanoja saatettiin pitää kielen uudistajina, jotka toisinaan nähtiin rikastuttavina, mutta joissakin kommentteissa esimerkiksi lainsanat ja anglismit herättivät vastustusta. On kuitenkin todettava, että kaikkia sanoja ei ehditä kääntää tai sopeuttaa riittävästi kieleen, jolloin käännösvastineet tulevat suoraan pääasiassa englannista ja ovat melko lähellä alkuperäistä sanaa.

Vieraan kielen piirteiden näkymistä eli interferenssiä käännöksessä pidettiin pääasiassa huonona asiana. Toisaalta alkuperäistekstin sisältämiä kulttuurisia viittauksia toivottiin säilytettävän. Vieraan kielen piirteet eivät tutkittavien näkemysten mukaan kuitenkaan edistäneet tekstin sujuvuutta: vastaajat huomauttivat kommentteissaan tökeröistä lauserakenteista ja oudoista sanavalinnoista. Poikkeuksen tästä muodostivat muutamat näkemykset anime- ja mangakäännöksistä, joissa esitettiin, että alkuperäiskulttuuria pystyy ymmärtämään kokonaisvaltaisemmin, kun tekstiä ei yritetäkään sovittaa länsimaisiin kehyksiin.

Se, että vastaajat pitivät myös ruututekstin kaikkein tärkeimpänä ominaisuutena sitä, että tekstitys noudattaa sisällöltään ohjelmassa puhuttua mahdollisimman tarkasti, kertoo siitä, että uskollisuus todella ohjaa kaikkea käännöstyötä. Lisäksi kieliopillisuutta ja helppolukuisuutta arvostettiin erityisesti av-käännösten ominaisuutena. On kuitenkin huomautettava, että ruututekstin hallinta on haastavaa, jossa täytyy huomioida monta asiaa yhtä aikaa, mitä kyselyn vastaajat eivät välttämättä osanneet ollenkaan huomioida. Lisäksi ehdoton ekvivalenssi ja alkuperäiskielen mahdollisimman tarkkojen merkitysten säilyttäminen on hieman ristiriidassa sen suhteen, miten av-kääntäjiä esimerkiksi ohjeistetaan ja minkä he kenties itse mieltävät tärkeäksi: esimerkiksi Holopainen (2015: 83) osoittaa, että ensisijaisesti av-kääntäjien työtä

ohjaa viestin välittäminen, vaikka siinä sanoilla operoidaankin. Jossain määrin yllättävänä tuloksena voidaan pitää sitä, että suurin osa vastaajista ei kokenut ruututekstien laadussa tapahtuneen muutoksia kielteiseen suuntaan, vaan yleisimpänä vastauksena ilmoitettiin *en osaa sanoa*. Laatumuutoksia oli ehkä havaittu joissakin asiayhteyksissä, kuten joillakin tv-kanavilla, mutta laatumuutosten arviointi kokonaisuutena oli vaikeaa ja tähän vaikuttivat pääasiassa tekstitysten käytön vähentäminen ja vaihtelevasti eri aikoina tehtyjen ohjelmien katseleminen.

5.1. Tutkimuksen rajoitteita

Valittu tutkimusmetodi vastasi jossain määrin odotuksia. Yleisesti tutkimuksen alkuasetelmasta on todettava, että vertaistutkimusten löytäminen oli haasteellista, koska kielellisten asenteiden kartoituksia käännöskieltä kohtaan on Suomessa tehty todella vähän kyselytutkimuksen avulla.

Joitakin tutkimuksellisia toimenpiteitä olisi kannattanut tehdä toisin. Koska tutkimushenkilöiksi haluttiin ensisijaisesti sellaisia, joiden oletettiin lukevan paljon, tätä lukemisaktiivisuutta olisi voitu mitata tai arvioida jollakin tavalla. Yhtenä vaihtoehtona olisi ollut esittää kyselylomakkeessa jaottelu, jossa vastaaja olisi ilmoittanut, lukeeko hän paljon, jonkin verran vai vähän – tässä olisi kuitenkin tarvittu jonkinlaisia määritelmiä, sillä on suhteellista, mikä kenenkin mielestä on paljon. Myös luetuista teksteistä olisi kannattanut jollakin tavalla erotella käännosten ja alkuperäiskielisten tekstien osuutta. Lisäksi kääntämisen määritelmää olisi kannattanut tarkentaa ja määritelmän pohjana olisi voinut käyttää esimerkiksi Jääskeläisen (2010: 214) näkemystä, jossa kääntäminen erotellaan joko 1) harjoitteeksi kielenoppimistarkoituksissa tai 2) ammattilaisten tekemäksi kulttuurien väliseksi viestinnäksi. Tämän jaottelun ongelmana on kuitenkin se, että ulkopuolelle jää paljon kääntämiseen rinnastettavaa toimintaa, joten se vaatisi kehittelyä.

Kyselylomakkeella valmiina annetuissa ikäluokissa vaihteluväli oli hieman liian suuri: valtaosa vastaajista oli 18–25-vuotiaita ja 26–40-vuotiaiden ryhmän olisi voinut jakaa puoliksi, jolloin ryhmistä olisi tullut tasaisempia. Keski-ään ylittäneissä ikäryhmissä oli erittäin vähän vastaajia, minkä takia yli 40-vuotiaiden ryhmiä ei olisi tarvinnut esittää lomakkeella montaa. Kyselyä tehdessä tätä ei kuitenkaan osattu täysin ennakoida, vaan oletettiin vastaajien joukossa olevan myös ikääntyneitä, koska opiskelijoiden lisäksi vastaajina oli henkilökuntaa. Lomakkeessa esitetyn viiden ikäryhmän sijaan yhdistin analyysivaiheessa kuitenkin nämä iäkkäiden vastaajien ryhmät yhdeksi, jolloin luokkia tuli kaiken kaikkiaan kolme ja jaottelu selkeytyi.

Taustatiedoissa olisi myös voinut mahdollisesti kysyä, minkä alan opiskelija vastaaja on tai millä alalla hän työskentelee – kysely lähetettiin Turun yliopiston luonnontieteellisen tiedekunnan sähköpostilistalle ja taustaa pidettiin ehkä itsestäänselvyysnä, mutta asiaan olisi voinut tarkistaa vielä kysymyksellä. Aineistoa analysoitaessa havaittiin, ettei sukupuolen perusteella löydetty vastauksissa merkittäviä eroavaisuuksia. Naiset olivat kuitenkin yliedustettuina, mikä on melko yleistä kyselytutkimuksissa (Räsänen & Sarpila 2013: 71). Sukupuolen sijaan iän ja elämäntilanteen perusteella eroavaisuuksia olisi voitu tarkastella vielä syvemmin.

Kysymyksessä, jossa kysyttiin, katsooko vastaaja tekstitettyjä ohjelmia, olisi kannattanut tarkentaa sitä, katsooko vastaaja ohjelmia äidinkielisillä vai vieraskielisillä tekstityksillä. Myös joitakin tutkimuksen raportointiin vaikuttavia seikkoja olisi kannattanut tehdä toisin: esimerkiksi kysymys, jossa vastaaja sai valita useampia tekstityksen katselumuotoja tai kysymys, jossa kartoitettiin käännettyjä tekstejä ja -ympäristöjä, osoittautuivat hankaliksi analyysin kannalta, koska yksi vastaaja pystyi antamaan monia vastauksia ja tällöin hänen painoarvonsa vastaajana kasvoi. Muutamissa kohdissa lomakkeen laadintavaiheessa oli tapahtunut joitakin teknisiä ongelmia, esimerkiksi äidinkieltä kysyttäessä vastausvaihtoehdoksi annettiin *muu kieli*, mutta tätä kohtaa ei pystynyt täydentämään ja vastaaja ilmoitti tämän tiedon lomakkeella myöhemmässä vaiheessa.

Motivaatio vastaamiseen oli monella korkea, sillä aihe koettiin ehkä jollain tavalla läheiseksi tai se kuului oman mielenkiinnon kohteisiin. Mielenkiinto saattoi aiheuttaa vinoumaa ja tästä syystä tutkimushenkilöt olisi kannattanut poimia mieluummin satunnaisotannalla. On huomautettava, että hyvin suunnitellulla, pienehkölläkin otannalla voidaan saada edustavia tuloksia (Miettinen & Vehkalahti 2013: 102). Nyt ei myöskään saatu täysin tarkkaa tietoa vastaajaprosentista, vaan vastaajajoukon todellista suuruutta jouduttiin arvioimaan ja vastaajakatoa sekä sen vaikutuksia koottuun aineistoon ei voitu täysin paikantaa. Tilastollista merkittävyyttä ei tässä katsottu tarpeelliseksi, sillä se ei välttämättä ole olennaista asenteiden kartoituksessa.

Alun perin pohdittu aineiston kerääminen ns. ovensuututkimuksena Jantusen (2005) toteuttamalla tavalla olisi ollut mielekästä ja siinä käsityksiä olisi kenties saatu kerättyä koko väestöä edustavasti. On kuitenkin muistutettava, että pro gradu -tutkielman laajuuden kannalta tähän ei ollut järkevää ryhtyä. Lisäksi vertaistutkimuksena käytetyssä Jantusen (2005)

tutkimuksessa huomioitavaa on se, että sen toteuttamisajankohtana esimerkiksi sähköisten kirjojen ja lehtien lukeminen ei ollut yleistä. Tutkimuksen julkaisemisen jälkeen älylaitteiden käyttö ja internetissä lukeminen ovat yleistyneet. Tämä on vaikuttanut käännöksiin ja käännöskieleen ainakin siten, että käännösten määrä on todennäköisesti lisääntynyt, käännösten tekeminen ilmaisten käännössovellusten avulla on helpottunut ja ne ovat käytännössä kaikkien internetin käyttäjien saatavilla. Lisäksi käännösten läpinäkyvyys ja alkuperäistekstien jäljitettävyys on helpottunut internetin ansiosta, jolloin linkki tai ainakin maininta alkuperäislähteestä löytyy helposti ja omassa tutkimuksessani vastaajat pystyivät tekemään vertailua entistä enemmän eri kielten välillä. Kuitenkaan tekstilajit ja ennen kaikkea ihmisten asenteet käännöksiä ja käännöskieltä kohtaan eivät ole kadonneet minnekään, joten Jantusen (2005) esittämät kysymykset ovat edelleen relevantteja ja mielenkiintoisia.

6. Johtopäätökset

Tutkielman päätavoitteena oli selvittää, millaisia käsityksiä maallikoilla on käänöksistä ja erityisesti av-käänöksistä. Samalla haluttiin saada vastauksia siihen, millaiset seikat vaikuttavat siihen, valitsevatko maallikot tekstejä mieluummin luettavaksi alkuperäiskielellä vai äidinkielellä. Kolmantena tavoitteena oli tuoda lisävaloa ominaisuuksiin, joita maallikot pitävät käänöstekstin tärkeimpinä piirteinä. Tutkimuskohteeksi rajattiin sellaisten akateemisten maallikoiden käsitykset, jotka eivät työskentele tai opiskele yliopistotasolla kielten ja kääntämisen parissa, mutta lukevat paljon erilaisia tekstejä työnsä ja opiskelujensa puolesta ja siten heillä on kykyä arvioida myös oman alansa tekstintuottamista. Näistä syistä perusjoukoksi valittiin Turun yliopiston kemian laitoksen opiskelijat ja henkilökunta. Tutkimusaineisto kerättiin kyselylomakkeen avulla ja vastauksia saatiin yhteensä 91. Asenteita analysoitiin teoriaohjaavan analyysin ja luokittelun keinoin.

Tutkimustulokset osoittivat, että maallikoiden näkemykset käänöksistä ja av-käänöksistä painottuivat negatiivisen puolelle. Vaikka av-käänökset arvioitiin pääasiassa riittävän hyviksi, huomautettiin niiden laadun olevan vaihtelevaa ja riippuvan esimerkiksi kääntäjän ammattitaidosta tai muista kielenulkoisista tekijöistä. Av-käänösten kohdalla lisäksi korostui se, että lukija vertaa tekstiä kuulemaansa puheeseen ja odottaa tekstitykseltä usein mahdollisimman tarkkaa vastaavuutta. Yleisesti maallikoiden kielen valintaa ohjasivat luettava tekstilaji ja käyttötarkoitus: tekstilajeista korostuivat erityisesti tieteelliset tekstit ja kaunokirjallisuus, joista ensimmäisiä luettiin mieluiten alkuperäiskielellä mahdollisten käänöksessä esiintyvien epätarkkuuksien välttämiseksi ja jälkimmäisiä äidinkielellä tai käänöksiä valittaessa pääasiassa vain teoksia, jotka miellettiin laadukkaasti käännettyiksi. Käänösten ja alkuperäistekstin valintaan vaikutti mm. se, että käänösten ei nähty olevan yhtä mielenkiintoista luettavaa, tarjoavan yhtä paljon informaatiota tai herättävän samoja tunteita kuin alkuperäistekstien. Maallikot pitivät käänöstekstin kaikkein tärkeimpinä ominaisuuksina mahdollisimman tarkkaa merkitysten säilyttämistä. Myös kieliopillisuutta ja huolellista tyylin säilyttämistä arvostettiin.

Tulosten yleistettävyyttä arvioitaessa on painotettava sitä, että kyseessä oli näyteperusteinen tutkimus, joka oli osin valikoitunut ja keskittyi selvittämään asenteita tietyn joukon sisällä. Tuloksia voidaan kuitenkin yleistää ainakin jossain määrin suomalaisiin korkeaopiskelijoihin ja yliopistossa työskentelevien henkilöiden eli akateemisten maallikoiden kielellisiin

käsityksiin. Saadut tulokset olivat myös jossain määrin yhteneviä aikaisempien tutkimustulosten kanssa, joissa esitettiin, että käännösten kieltä ei arvostettu kovin helposti ja siihen saatettiin suhtautua epäillen (Jantunen 2005). Pysin tutkimuksellani tarkastelemaan niitä valintoja, joita lukija tekee alkuperäiskielisen tekstin ja käännöksen välillä, mikäli tähän tarjoutuu mahdollisuus. Lisätietoa tutkimus antoi mm. siitä, että erilaiset tekstilajit, kielitaito ja kielen herättämät tuntemukset vaikuttivat kielivalintojen tekemiseen luettavan tekstin osalta. Valitseminen osoittautui kuitenkin toisaalta ja toisaalta -tasapainotteluksi, sillä on normaalia, että ihmiset haluavat lukea eri tilanteissa ja tarkoituksissa erilaisia tekstejä. Aihetta on toistaiseksi tutkittu vähän, mikä sinänsä on yllättävää, koska kieli ja sen hyväksyttävyyden nousevat voimakkaasti esiin käytännössä aina, kun käännöksiä arvioidaan. Tästä tarvittaisiin lisätietoa esimerkiksi tekstilajien näkökulmasta ja siitä, kuinka paljon niillä on merkitystä alkuperäiskielisen tai käännöksen valinnassa. Samalla esitin kysymyksen itsellenikin: miksi lukisin tekstin käännöksenä tai alkuperäiskielellä? Kielten ja kääntämisen opiskelijana vieraalla kielellä lukemista suosii erityisesti kielenoppimista silmällä pitäen, mutta havaintojeni perusteella juuri kukaan ei vastauksissaan suoranaisesti maininnut sitä motivaatioksi vieraalla kielellä lukemiseen.

Kysely menetelmänä tuki tutkimusasetelmaa siinä, että asenteita onnistuttiin kartoittamaan monipuolisesti. Aineiston kerääminen kyselylomakkeella ei ollut kuitenkaan aivan ongelmaton, sillä lomakkeen laatiminen oli työlästä ja vastaajien tavoittaminen haasteellista. Lopulta analysoitavaa aineistoa kertyi melko runsaasti, mutta kirjoitetuista, osin ristiriitaisista ja piilevistäkin näkemyksistä oli joissain tapauksissa haastavaa saada selvää. Toisaalta tämän tutkimuksen yhtenä tavoitteena oli myös osoittaa asenteiden kirjo. Kansanlingvistiikan viitekehityksessä esiteltyä monimenetelmäistä aineistonkeruuta, jossa hyödynnetään esimerkiksi haastatteluja tai ryhmäkeskusteluja, voisi jatkossa käyttää täydentävänä aineistonkeruumenetelmänä. Jatkotutkimuksessa voisi myös tarkastella eri vastaajaryhmien välisiä eroja tilastollisesti. Lisäksi maallikoiden käännöksiin kohdistuvien asenteiden vastakohtana olisi mielenkiintoista tutkia ammattikäytäntäjien asenteita ja vertailla näitä keskenään.

Tietokirjallisuuden ja asiatekstien kohdalla korostettiin sitä, että ne ovat liian usein huonosti käännettyjä, joten siksi on parempi lukea alkuperäistä – voikin pohtia, kuka on ne kääntänyt. Varsinaisesti tutkimukseni ei pyrkinyt kartoittamaan kemian alan käännöstarvetta, vaan valitsin

alan siitä syystä, että luonnontieteitä ja kieliä ei useimmiten opiskella toisiaan täydentävinä aineina yliopistossa. Oli mielekästä pohtia maallikon ja ammattilaisuuden suhdetta, sillä useimmilla vastaajilla oli opiskelun, tutkimuksen tai harrastusten takia jonkin erikoisalan tuntemusta ja heillä oli tästä syystä näkemyksiä käännöksistä. Havaitsin kuitenkin, että jonkinlaista yhteistyötä olisi hyödyllistä tehdä eri tiedekuntien välillä: luonnontieteilijöillä on oman alansa erityisosaamista, mutta ei välttämättä käännöstaitoa. Kääntäjien taas olisi hyvä erikoistua johonkin. Yhtenä esimerkkinä aineistossa mainittiin olevan puutetta kemian alan oppikirjojen suomennoksista ja opiskelun huomautettiin olevan raskasta vieraalla kielellä. Mielestäni tämä oli uutta tietoa sen kannalta, että Kääntäjä-lehden mukaan kemian alalla tarvittiin kaikkein vähiten käännöksiä (Aaltonen ym. 2015: 11).

Mikäli käsityksiä tarkastellaan aiemman tutkimuksen perusteella, nähdään, että asenteet käännöksiä ja käännöskieltä ovat pysyneet melko samanlaisina ja niissä painottuu kielteinen näkemys. Tällä on merkitystä myös laadullisesta näkökulmasta: kääntäminen on asiantuntijatyötä, mutta käännösten käyttäjien asenteilla on merkitystä. Yleisesti vastaukset tukivat käsitystä siitä, että useimmilla tieteen aloilla kielenä on englanti. Myös suuri osa vapaa-ajan teksteistä haluttiin lukea joko vieraan kielen tekstityksillä tai ilman. Ruututekstitykset ovat silti edelleen yksi tunnetuimmista käännöstekstilajeista, mutta aiheesta olisi kenties hyödyllistä jatkaa kysymyksellä, tarvitaanko suomenkielisiä ruututekstityksiä pian mihinkään enää?

7. LÄHDELUETTELO

- Aaltonen, S., Siponkoski, N. & Abdallah, K. 2015. *Käännetyt maailmat: Johdatus käännösviestintään*. Helsinki: Gaudeamus.
- Ajzen, I. 2005. *Attitudes, personality and behavior*. Berkshire: McGraw-Hill Education.
- Aula, P. & Jokinen, K. 2007. *Organisaatioiden verkkoelämä: viestintäteknologianäkemykset ja organisaatioviestintä*. Helsingin yliopisto: Koulutus- ja kehittämiskeskus Palmenia. Saatavissa: http://www.mv.helsinki.fi/home/aula/Organisaatioiden_verkkoelama.pdf [viitattu 13.3.2018].
- Dam, H. & Zethsen, K. 2008. Translator Status. A Study of Danish Company Translators. *The Translator* 14:1, 71–96.
- Dam, H. & Zethsen, K. 2009. Who Said Low Status? A Study on Factors Affecting the Perception of Translator Status. *Journal of Specialized Translation* 12, 2–36. Saatavissa: http://www.jostrans.org/issue12/art_dam_zethsen.php [viitattu 20.5.2018].
- Dam, H. & Zethsen, K. 2010. Translator Status. Helpers and Opponents in the Ongoing Battle of an Emerging Profession. *Target* 22:2, 194–211.
- Dam, H. & Zethsen, K. 2011. The Status of Professional Business Translators on the Danish Market. A Comparative Study of Company, Agency and Freelance Translators. *Meta* 56:4, 976–997.
- Dam, H. & Zethsen, K. 2012. Translators in International Organizations. A Special Breed of High-Status Professionals? Danish EU Translators as a Case in Point. *Translation and Interpreting Studies* 7:2, 211–232.
- EF English Proficiency Index 2017. EF Education First.
- Engeström, Y. 1984. *Perustietoa opetuksesta*. 2. painos. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Eskola, S. 2002. *Syntetisoivat rakenteet käännösuomessa: Suomennetun kaunokirjallisuuden ominaispiirteiden tarkastelua korpusmenetelmillä*. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- Euroopan komissio. 2010. Contribution of translation to the multilingual society in the EU. Euréval report for the European Commission Directorate-General for Translation, 2/2010. Saatavissa: http://graspe.eu/document/EU_multilingual.pdf [viitattu 16.5.2018].
- Fazio, R. & Olson, M. 2007. Attitudes: Foundations, functions, and consequences. Teoksessa: Hogg, M. & Cooper, J. (toim.) *The SAGE handbook of social psychology: Concise student edition*. London: Sage Publications Ltd. DOI:10.4135/9781848608221.n6. 123–145.
- Fishbein, M. & Ajzen, I. 1975. *Belief, attitude, intention and behavior: An introduction to theory and research*. Reading (MA): Addison-Wesley.

- Gambier, Y. 2007. Audiovisuaalisen kääntämisen tutkimuksen suuntaviivoja. Teoksessa: Oittinen, R. & Tuominen, T. (toim.) *Olellaisen äärellä: Johdatus audiovisuaaliseen kääntämiseen*. Tampere: Tampere University Press, 73–115.
- Garrett, P. 2010. *Attitudes to language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Garrett, P., Coupland, N. & Williams, A. 2003. *Investigating language attitudes: Social meanings of dialect, ethnicity and performance*. Cardiff: University of Wales Press.
- Hinkula, E. 2017. Onko sinulla matikka- vai kielipää? Harjoittelemalla voit saada molemmat. Yle Uutiset 2.5.2017. Saatavissa: <https://yle.fi/uutiset/3-9584415> [viitattu 20.6.2017].
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2009. *Tutki ja kirjoita*. 15. painos. Helsinki: Tammi.
- Holopainen, T. 2015. Audiovisuaalisen kääntämisen asiantuntijuus. Nuoren alan kasvukipuja. Teoksessa: Aaltonen, S., Siponkoski, N. & Abdallah, K. (toim.) *Käännetyt maailmat: Johdatus käännösviestintään*. Helsinki: Gaudeamus.
- Jantunen, J. 2004. *Synonymia ja käännösuomi. Korpusnäkökulma samamerkityksisyyden kontekstuaalisuuteen ja käännöskielen leksikaalisiin erityispiirteisiin*. Joensuun yliopiston humanistisia julkaisuja n:o 35. Joensuu: Joensuun yliopistopaino.
- Jantunen, J. 2005. Käännös on aina käännös! – mielikuvia käännösuomesta. Teoksessa: Kuure, L., Kärkkäinen E. & Saarenkunnas, M. (toim.) *Kieli ja sosiaalinen toiminta – Language and Social Action*. AFinLA:n vuosikirja. Suomen soveltavan kielitieteen yhdistyksen (AFinLA) julkaisuja, 63, 209–230.
- Jomppanen, K. 2016. *Käännösuomen 20 vuotta - Katsaus tutkimusparadigmaan*. Pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto, kieli- ja käännöstieteiden laitos, saksan kieli, saksan kääntäminen ja tulkkaus.
- Jääskeläinen, R. 1993. Investigating Translation Strategies. Teoksessa: Tirkkonen-Condit, S. & Laffling, J. (toim.) *Recent Trends in Empirical Translation Research (Studies in Languages. University of Joensuu, Faculty of Arts n° 28)*. Joensuu, 99-120.
- Jääskeläinen, R. 1996. Hard Work Will Bear Beautiful Fruit. A Comparison of Two Think-Aloud Protocol Studies. *Meta* 41:1, s. 60–74.
- Jääskeläinen, R. 2010. Are All Professionals Experts? Definitions of Expertise and Reinterpretation of Research Evidence in Process Studies. Teoksessa: Shreve, G. & Angelone, E. (toim.) *Translation and Cognition*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 213–227.
- Kalaja, P. & Hyrkstedt, I. 2000. "Heikot sortuu elon tiellä": asenteista englannin kieleen. Teoksessa: Kalaja, P. & Nieminen, L. (toim.) *Kielikoulussa - kieli koulussa*. Suomen soveltavan kielitieteen yhdistys (AFinLA). Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino, 369–386.

- Kantoluoto, A. 2007. *Lahtelaisnuorten puhekieleen liittyviä asenteita*. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto, kielten laitos, suomen kieli.
- Kemppanen, H. 2004. Keywords and Ideology in Translated History Texts: A Corpus-based Analysis. *Across Languages and Cultures* 5(1), 89–106.
- Keränen, M. 2012. *Urheilupiireissä kielenkäyttö muuttuu totaalisti – kyselytutkimus naisjäjäkiekkailijoiden kielenkäytöstä ja kielellisistä asenteista*. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto, kielten laitos, suomen kieli.
- KS = *Kielitoimiston sanakirja* 2018. Saatavissa:
<https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/netmot.exe?motportal=80>
- Konttinen, K. & Salmi, L. 2018. Lokalisoinnin ekosysteemi. Luento Lokalisointi-kurssilla, Turun yliopisto, 18.4.2018.
- Koskinen, K. 2001. Ekvivalenssista erojen leikkiin – käänntiede ja kääntäjän etiikka. Teoksessa: Oittinen, R. & Mäkinen, P. (toim.) *Alussa oli käänntös*. 4. painos. Tampere: Tampere University Press, 374–387.
- Koskinen, K. 2006. Kymmenen vuotta eikä suotta? Teoksessa: Piehl, A. & Vihonen, I. (toim.) *Vuosikymmen EU-suomea*. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, 8–14.
- KvantiMOTV – Menetelmäopetuksen tietovaranto 2016. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarasto. Saatavissa: <<http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/>>. [Viitattu 21.5.2018].
- Kyllönen, T. 2015. *Ryhmäkesustelua valtakielestä: maahanmuuttajien käsityksiä suomesta muuton jälkeen*. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto, kielten laitos, suomen kieli.
- Laaksonen, S., Matikainen, J. & Tikka, M. 2013. Tutkimusotteita verkosta. Teoksessa: Laaksonen, S., Matikainen, J. & Tikka, M. (toim.) *Otteita verkosta: verkon ja sosiaalisen median tutkimusmenetelmät*. Tampere: Vastapaino, 9–33.
- Lehtonen, M. 2007. Ruumis, kieli ja toiminta. Teoksessa: Oittinen, R., & Tuominen, T. (toim.) *Olellaisen äärellä: Johdatus audiovisuaaliseen kääntämiseen*. Tampere: Tampere University Press, 30–43.
- Leppänen, S., Pitkänen-Huhta, A., Nikula, T., Kytölä, S., Törmäkangas, T., Nissinen, K., Kääntä, L., Virkkula, T., Laitinen, M., Pahta, P., Koskela, H., Lähdesmäki, S. & Jousmäki, H. 2009. *Kansallinen kyselytutkimus englannin kielestä suomessa: Käyttö, merkitys ja asenteet*. Jyväskylä: University Printing House.
- Lindström, S. 2017. *Av-kääntäjän arvostus katsojan näkökulmasta: ”Tärkeä ja arvokas työ” vai turhaa puurtamista, koska ”tekstityksiä ei enää tarvita”?* Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto, viestintätieteiden tiedekunta, monikielisen viestinnän ja käännöstieteen maisteriohjelma, englannin kääntämisen ja tulkkauksen opintosuunta. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:NBN:fi:uta-201705241689> [viitattu 27.3.2018].

- Maio, G. & Haddock, G. 2010. *The Psychology of Attitudes and Attitude Change*. SAGE Publications Ltd. London: SAGE. DOI: <http://dx.doi.org.ezproxy.utu.fi/10.4135/9781446214299>, 3–23.
- Mauranen, A. & Tiittula, L. 2002. *Kieli yhteiskunnassa: Yhteiskunta kielessä*. Jyväskylä: Suomen soveltavan kielitieteen yhdistys.
- McDonough Dolmaya, J. 2011. *The ethics of crowdsourcing*. *Linguistica Antverpiensia* No 10(2011), 97–110.
- Mielikäinen, A. & Palander, M. 2002. Suomalaisten murreasenteista. *Sananjalka*, 44, 86–109. Turku: Suomen kielen seura.
- Miettinen, J. & Vehkalahti, K. 2013. Verkkokyselytutkimuksen otoksen valinta. Teoksessa: Laaksonen, S., Matikainen, J. & Tikka, M. (toim.) *Otteita verkosta: Verkon ja sosiaalisen median tutkimusmenetelmät*. Tampere: Vastapaino, 84–104.
- Mikkola, L. 2011. *Murteellisuus, maalaisuus ja miellyttävyys helsinkiläisten kuulemana: monimenetelmäinen tutkimus lukiolaisten kieliasteista*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto: suomen kielen, suomalais-ugrilaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos.
- Mäkisalo, J. 2006. Kuinka paljon käännöksiä luetaan? Lukupäiväkirjan esitutkimus. *Virittäjä*, 110(2). Helsinki: Kotikielen seura, 250–259. Saatavissa: <https://journal.fi/virittaja/article/view/40483> [viitattu 27.3.2018].
- Nord, C. 1991. *Text analysis in translation: Theory, Methodology, and Didactic Application of a Model for Translation-Oriented Text Analysis*. Amsterdam: Rodopi.
- Nord, C. 1997. *Translating as a Purposeful Activity: Functionalist Approaches Explained*. Manchester: St. Jerome.
- Nurmela, S. 2012. *Kielitaidon ja interlingvistisen tekstityksen vaikutus elokuvan ymmärtämisessä*. Pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto, kieli- ja käännöstieteiden laitos, ranskan kääntäminen ja tulkkauk.
- O'Reilly, T. 2005. *What is Web 2.0: Design Patterns and Business Models for the Next Generation of Software*. Saatavissa: <http://www.oreillynet.com/pub/a/oreilly/tim/news/2005/09/30/what-is-web-20.html> [Viitattu 21.5.2018].
- Oskamp, S. & Schultz, P. 2005. *Attitudes and opinions*. 3. painos. Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Paulasto, H., Kolehmainen, L., Kumpulainen, M., Meriläinen, L. & Riionheimo, H. 2014. Interferenssi: termi tutkimussuuntausten törmäyksessä. – *Virittäjä* 3/2014, 408–434.

- Paloposki, O. 2005. Käännösuomen synty. Teoksessa: Mauranen A. & Jantunen, J. (toim.) *Käännösuomeksi: Tutkimuksia suomennosten kielestä*. Tampere: Tampere University Press, 15–31.
- Paloposki, Outi 2007. Käännökset ympärillämme. Tutkittua tietoa tarvitaan. *Kääntäjä* 4, 3.
- Pentikäinen, L. 2017. *Ruututekstien kielellinen ja sisällöllinen laatu audiovisuaalisen kääntämisen muuttuvassa työehtotilanteessa*. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto, viestintätieteiden tiedekunta.
- Piehl, A. & Vihonen, I. 2006. *Vuosikymmen EU-suomea*. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.
- Puurtinen, T. 2001. Käännösten hyväksyttävyyys. Teoksessa: Oittinen, R. & Mäkinen, P. (toim.) *Alussa oli käännös*. Tampere: Tampere University Press, 82–94.
- Pym, A. 2014. *Exploring translation theories*. 2. painos. London: Routledge.
- Pym A., Grin, F., Sfreddo, C. & Chan, A. 2012. The status of the translation profession in the European Union. *Studies on translation and multilingualism*, 7/2012. Saatavissa: http://www.termcoord.eu/wp-content/uploads/2013/08/The_status_of_the_translation_profession_in_the_European_Union.pdf [viitattu 30.5.2018].
- Ruokonen, M. 2013. Studying Translator Status: Three Points of View. Teoksessa: Eronen M. & Rodi-Risberg, M. (toim.) *Haasteena näkökulma. VAKKI-symposiumi XXXIII 7.–8.2.2013*. Vaasa: VAKKI Publications, 327–338.
- Ruokonen, M. 2014. Kääntäjän ammatin arvostuksen myytit: Fakta vai fiktiota? *MikaEL, Kääntämisen ja tulkkauksen tutkimuksen symposiumin verkkojulkaisu*, 8(2014), 38–54.
- Ruokonen, M. (tulossa 2018). To protect or not to protect: Finnish translators' perceptions on translator status and authorisation. Hyväksytty julkaistavaksi *Hermes*-lehdessä.
- Räsänen, P. & Sarpila, O. 2013. Internet-lomake vai ei? Verkkokyselylomake postikyselyitä täydentävänä tiedonkeruun menetelmänä. Teoksessa: Laaksonen, S., Matikainen, J. & Tikka, M. (toim.) *Otteita verkosta: Verkon ja sosiaalisen median tutkimusmenetelmät*. Tampere: Vastapaino, 68–83.
- Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. 2006. KvaliMOTV – Menetelmäopetuksen tietovaranto [verkkojulkaisu]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Saatavissa: <http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/>. [Viitattu 23.5.2018].
- Sajavaara, A. 2006. Selkeyttä eurokieleen – hälveneekö sanasumu? EU matkalla parempaan sääntelyyn 1990–2004. Teoksessa: Piehl, A. & Vihonen, I. (toim.) *Vuosikymmen EU-suomea*. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, 33–43.
- Saksa, S. 2004. *Babelin perilliset: Kääntäjien ja kääntämisen historiaa*. Jyväskylä: Atena.

- Salmi, L. 2010. 'Translations around us' – the amount of translated text in everyday life. *MikaEL – Kääntämisen ja tulkkauksen tutkimuksen symposiumin verkkojulkaisu*, 4(2010). Saatavissa: <http://www.sktl.fi/toiminta/seminaarit/mikaelverkkojulkaisu/arkisto-archive/vol-4-2010/> [viitattu 20.5.2018].
- Salmi, L. (käsikirjoitus). Translations around us – the presence of translated text in the life of a university student.
- Salo, U-M. 2015. Simsalabim, sisällönanalyysi ja koodaamisen haasteet. Teoksessa: Aaltonen, S. & Högbacka, R. (toim.) *Umpikujasta oivallukseen: Refleksiivisyys empiirisessä tutkimuksessa*. Tampere: Tampere University Press.
- Selkälä, A. 2013. Verkkolomakkeella on väliä: Webropolin ja ZEF:in käyttöliittymien vastaajapsykologinen arviointi. Teoksessa: Laaksonen, S., Matikainen, J. & Tikka, M. (toim.) *Otteita verkosta: Verkon ja sosiaalisen median tutkimusmenetelmät*. Tampere: Vastapaino, 105–122.
- Suojanen, T., Koskinen, K. & Tuominen, T. 2012. *Käyttäjäkeskeinen kääntäminen*. Tampere: Studies in Language, Translation and Literature Series B1.
- Taanila, A. 2018. Akin menetelmäblogi. Saatavissa: <https://tilastoapu.wordpress.com/2012/03/13/kato/> [Viitattu 20.5.2018].
- Teva, T. 2001. Kääntäjä yhteiskunnan ytimessä. Teoksessa: Oittinen, R. & Mäkinen, P. (toim.) *Alussa oli käännös*. 4. painos. Tampere: Tampere University Press, 23–34.
- Tieteen termipankki 2018. Käännöstiede: ekvivalenssi. Saatavissa: <http://www.tieteentermipankki.fi/wiki/Käännöstiede:ekvivalenssi>. [viitattu 22.5.2018].
- Tilastokeskus, Suomen virallinen tilasto (SVT) 2009. Valtaosa uusista ylioppilaista viettää väli vuoden opinnoista. *Hyvinvointikatsaus, maaliskuu 1/2009 – Nuoret*. Helsinki: Tilastokeskus.
- Tilastokeskus, Suomen virallinen tilasto (SVT) 2015. Väestön tieto- ja viestintätekniiikan käyttö [verkkojulkaisu]. Liitetaulukko 9. Internetin käyttö ja käytön useus iän, toiminnan, koulutusasteen, asuinpaikan kaupunkimaisuuden ja sukupuolen mukaan 2015, %-osuus väestöstä. Helsinki: Tilastokeskus. Saatavissa: http://www.stat.fi/til/sutivi/2015/13/sutivi_2015_13_2016-12-14_tau_001_fi.html DOI: ISSN=2341-8699. 13 2015 [viitattu 23.1.2017].
- Tilastokeskus, Suomen virallinen tilasto (SVT) 2017. Väestörakenne [verkkojulkaisu]. ISSN=1797-5379. Helsinki: Tilastokeskus. Saatavissa: <http://www.stat.fi/til/vaerak/index.html> [viitattu: 22.5.2018].
- Tirkkonen-Condit, S. 2002. Translationese – a Myth or an Empirical Fact? A Study into the Linguistic Identifiability of Translated Language. *Target: International Journal on Translation Studies*, 14(2), 207–220. DOI: <https://doi.org/10.1075/target.14.2.02tir>.

- Tirkkonen-Condit, S. 2005. Häviävätkö uniikkiaineokset käännössuomesta? Teoksessa: Mauranen, A. & Jantunen, J. (toim.) *Käännössuomeksi: Tutkimuksia suomennosten kielestä*. Tampere: Tampere University Press, 123–137.
- Tommola, H. 2005. Empiirisiä havaintoja ja kriittisiä huomioita käännössuomesta. Teoksessa: Mauranen, A. & Jantunen, J. (toim.) *Käännössuomeksi: Tutkimuksia suomennosten kielestä*. Tampere: Tampere University Press, 103–119.
- Tourangeau, R., Rips, L. & Rasinski, K. 2000. *The psychology of survey response*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. 11. painos. Helsinki: Tammi.
- Tringham, D. 2018. I read it in the original. Esitelmä. *XVI Kääntämisen ja tulkkauksen tutkimuksen symposiumi*, Turku 13.–14.4.2018.
- Vehmas-Lehto, I. 1999. *Kopiointia vai kommunikointia: Johdatus käännösteoriaan*. Helsinki: Finn lectura.
- Vertanen, E. 2007. Ruututeksti tiedon ja tunteiden tulkkina. Teoksessa: Oittinen, R. & Tuominen, T. (toim.) *Olellaisen äärellä: Johdatus audiovisuaaliseen kääntämiseen*. Tampere: Tampere University Press, 149–170.
- Vihonen, I. & Salmi, L. 2007. Arjen käännöstekstien jäljillä. Käännökset ympärillämme -hankkeen jatkoa. *MikaEL Kääntämisen ja tulkkauksen tutkimuksen symposiumin verkkojulkaisu*, 1(2007).
- Väisänen, E. 2016. *Harrastajat lainsäädännön harmaalla alueella: Fanikäntäminen ja tekijänoikeudet*. Pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto, kieli- ja käännöstieteiden laitos, ranska, kääntäminen ja tulkkauk.

LIITE 1: Kyselylomakkeen kysymykset

Kysely kääntämisestä ja käännöksistä

Tervetuloa vastaamaan kyselyyn, jonka tavoitteena on selvittää suomalaisten käsityksiä kääntämiseen ja käännöksiin liittyen. Kysely on laadittu osana opiskelijan pro gradu - tutkielmaa ja tarkoitettu ensisijaisesti vastaajille, jotka eivät ole opiskelleet kääntämistä yliopistotasolla. Muu kokemus kääntämisestä ei haittaa. On kuitenkin toivottavaa, että myös kääntämistä opiskelleet vastaisivat kyselyyn.

Vastaa kyselyyn itsenäisesti omien kokemustesi ja näkemystesi pohjalta. Vältä "poliittisesti korrekteja" vastauksia.

Kysymyksiä on kaikkiaan 26, joten vastaamiseen kannattaa varata noin 10–15 minuuttia. Tähdellä (*) merkityt kysymykset ovat pakollisia. Taustatietokysymykset ovat kyselyn lopussa, vastaathan myös niihin.

Vastaukset käsitellään nimettöminä ja ehdottoman luottamuksellisesti siten, ettei niitä voi missään vaiheessa yhdistää yksittäiseen vastaajaan.

Vastausaika päättyy 15.4.2016.

Mikäli sinulla on kysyttävää kyselyyn liittyen, otathan yhteyttä likama@utu.fi.

Kiitos vastauksistasi!

Lukutottumukset ja käännökset

1. Kuinka usein luet tai silmäilet seuraavia tekstejä tai tekstilajeja? (paperisena tai sähköisenä)

	Muutamia kertoja vuodessa tai en juuri koskaan	Muutamia kertoja kuukaudessa	Muuta- mia kertoja viikossa	Lähes päivittäin	Monta kertaa päivässä
Artikkelit sanomalehdissä	☐	☐	☐	☐	☐
Artikkelit aikakauslehdissä	☐	☐	☐	☐	☐
Artikkelit tieteellisissä julkaisuissa	☐	☐	☐	☐	☐
Tietokirjallisuus	☐	☐	☐	☐	☐
Kaunokirjallisuus	☐	☐	☐	☐	☐
Uutiset	☐	☐	☐	☐	☐
Blogit	☐	☐	☐	☐	☐
Tiedottavat www-sivustot (esim. Kela, oppilaitokset)	☐	☐	☐	☐	☐
Laitteiden ja sovellusten käyttöliittymien tekstit (esim. tietokoneohjelmat, kännykkä)	☐	☐	☐	☐	☐
Ohjetekstit (esim. tuoteselosteet, käyttöohjeet)	☐	☐	☐	☐	☐
Mainokset (esim. mainoslehdet ja -esitteet, mainostaulut)	☐	☐	☐	☐	☐
Tekstitykset (esim. TV, elokuvat)	☐	☐	☐	☐	☐
Keskustelupalstat	☐	☐	☐	☐	☐
Sosiaalisen median sovellukset (esim. Facebook, Twitter)	☐	☐	☐	☐	☐
Sähköposti	☐	☐	☐	☐	☐
Tekstiviestit	☐	☐	☐	☐	☐
Pikaviestit (esim. WhatsApp)	☐	☐	☐	☐	☐
Muut tekstit,mainitse mitkä _____	☐	☐	☐	☐	☐

Tiedottavat www-sivustot (esim. Kela, oppilaitokset)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tietokirjallisuus	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Uutiset	☐	☐	☐	☐	☐	☐

8. Alla on esitetty käännöksiin liittyviä väittämiä. Arvioi, millaisia käännösten tulisi olla omien näkemystesi perusteella asteikolla 1–5 (1=Täysin eri mieltä 5=Täysin samaa mieltä) *

	Täysin eri mieltä	Osittain eri mieltä	Ei samaa eikä eri mieltä	Osittain sama mieltä	Täysin sama mieltä
Käännöksen tulisi noudattaa mahdollisimman tarkasti alkuperäistekstin tyyliä	☐	☐	☐	☐	☐
Käännöksen pitäisi olla kieliopillisesti oikeaa suomea	☐	☐	☐	☐	☐
Käännöksen tulisi säilyttää alkuperäistekstin merkitykset mahdollisimman tarkasti	☐	☐	☐	☐	☐
Käännöksen pitäisi olla helppolukuinen	☐	☐	☐	☐	☐
Käännöksen kielen tulisi olla elävää	☐	☐	☐	☐	☐
Käännöksen sisältöä tulisi muokata niin, että suomalaislukijan tiedot aiheesta on otettu huomioon	☐	☐	☐	☐	☐
Käännöksessä tulisi näkyä kääntäjän luovuus	☐	☐	☐	☐	☐
Käännöksessä tulisi näkyä alkuperäiskielen vaikutus	☐	☐	☐	☐	☐

Audiovisuaaliset käännökset

Audiovisuaalisilla käännöksillä tarkoitetaan tässä lähinnä televisio- ja elokuvatekstityksiä kuuleville henkilöille.

9. Katsotko tekstitettyjä ohjelmia?

- Kyllä
 En

10. Jos vastasit edelliseen myöntävästi, miten yleensä katsot tekstitettyjä ohjelmia? Voit halutessasi valita useamman vaihtoehdon.

- Television välityksellä
- Internetin maksuttomien palveluiden välityksellä
- Internetin maksullisten palveluiden välityksellä
- Elokuvateatterissa
- Fanikäännöksinä (harrastajien tekemät vapaaehtoiset ilmaiskäännökset)
- Muu, mikä
- _____
- En katso tekstitettyjä ohjelmia

11. Millaiseksi luonnehtisit Suomessa esitettävien ohjelmatekstitysten kieltä? (sujuvaa, huonoa jne.)

12. Kun luet tekstityksiä, kiinnitätkö huomiota niiden laatuun?

- En koskaan
- Joskus
- Aina

13. Onko tekstitysten käänöslaadussa tapahtunut mielestäsi muutoksia viime vuosina?

- Muutoksia huonompaan
- Pysynyt samana
- Muutoksia parempaan
- En osaa sanoa

14. Kommentoi halutessasi edellistä kysymystä tarkemmin

15. Seuraavassa on lueteltu erilaisia tekstityksen piirteitä. Mitkä näistä ominaisuuksista ovat mielestäsi tekstityksessä kaikkein tärkeimpiä? Arvioi omien näkemystesi perusteella näitä väittämiä asteikolla 1–5 (1=Ei lainkaan tärkeä 2=Ei kovin tärkeä 3=Tärkeä 4=Melko tärkeä 5=Erittäin tärkeä) *

	1	2	3	4	5
Tekstitys noudattaa sisällöltään ohjelmassa puhuttua mahdollisimman tarkasti	☐	☐	☐	☐	☐
Tekstitys on kieliopillisesti hyvää ja virheetöntä suomea	☐	☐	☐	☐	☐
Tekstityksessä on säilytetty alkuperäiskielen merkitykset mahdollisimman tarkasti	☐	☐	☐	☐	☐
Tekstitys on helppolukuinen	☐	☐	☐	☐	☐
Tekstityksen kieli on elävää	☐	☐	☐	☐	☐
Tekstityksen sisältöä on muokattu niin, että suomalaislukijan tiedot aiheesta on otettu huomioon	☐	☐	☐	☐	☐
Tekstityksessä näkyy kääntäjän luovuus	☐	☐	☐	☐	☐
Tekstityksessä näkyy alkuperäiskielen vaikutus	☐	☐	☐	☐	☐

16. Luettele nimeltä kääntäjiä, jotka tiedät tai tunnet

17. Vapaa sana: voit esittää kommentteja, näkemyksiä tai kysymyksiä aiheeseen tai tähän kyselyyn liittyen

Vastaaajan taustatiedot

18. Sukupuoli *

- Nainen
- Mies
- En halua ilmoittaa

19. Ikä (vuotta) *

- 18–25
- 26–40
- 41–55
- 56–65
- yli 65

20. Äidinkieli

- suomi
 ruotsi
 muu, mikä

21. Asuinpaikkakunta

22. Elämäntilanne *

- Opiskelija
 Työssäkäyvä
 Yrittäjä
 Eläkeläinen
 Työtön

Muu, mikä

23. Koulutus. Valitse korkein suorittamasi tutkinto

- Peruskoulu
 Lukio/ylioppilastutkinto
 Ammattikoulututkinto
 Alempi korkeakoulututkinto
 Ylempi korkeakoulututkinto
 Tohtorin tai lisensiaatin tutkinto

Muu, mikä

24. Oletko opiskellut tai opiskeletko tällä hetkellä yliopistossa jonkin kielen kääntämistä pää- tai sivuaineena? *

- En
 En, mutta aion jatkaa kääntämisen opintoihin myöhemmin

Kyllä, minkä kiel(t)en

25. Oletko itse tehnyt joskus käännöksiä? *

Tässä käännöksillä tarkoitetaan kaikkea oppikirjatehtävien käännöslauseita laajempaa toimintaa, esimerkiksi laulun sanoitusten tai opiskelumateriaalin kääntämistä.

Kyllä

En

26. Jos olet joskus tehnyt käännöksiä, kuvaile lyhyesti, mitä

Introduction et objectifs de la recherche

Souvent, on ne se rend pas compte combien de textes ont été écrits originairement dans une autre langue que sa propre langue maternelle. Les traductions sont partout : selon les estimations des études faites en Finlande, environ un tiers de tous les textes quotidiennement lus sont des traductions, et dans certains cas, même la moitié des textes le sont (Mäkisalo 2006 ; Salmi 2010). L'une des plus importantes formes de lecture quotidienne pour les finlandais concerne les traductions audiovisuelles, c'est-à-dire, généralement, les sous-titrages dans les films et les séries.

De la même manière, un grand nombre de matériels pour la recherche et l'activité professionnelle a été produit et lu en langue étrangère – aujourd'hui, souvent en anglais. Plusieurs parmi les finlandais ont l'expérience de situations où il faut traduire un texte pour nous-mêmes ou pour les autres. Comment les traductions sont-elles alors vues dans les domaines où la langue n'est pas un sujet d'étude ou de travail, mais plutôt un instrument ?

Le but de ce mémoire est d'examiner quelles sont les attitudes des non-linguistes envers les traductions et la langue des traductions, et plus précisément, envers les traductions audiovisuelles. Nous voulons également savoir, si les non-linguistes trouvent préférable de lire un texte en langue originale, même si c'est une langue étrangère, ou bien en langue maternelle, même si c'est une traduction et si un tel choix est possible. Nous posons aussi la question pour savoir quelles sont les caractéristiques les plus appréciées du texte traduit.

Dans cette étude, les non-linguistes sont des étudiants et du personnel du département de chimie de l'université de Turku. Les perceptions de non-linguistes reposent sur les connaissances familières, car les participants ne travaillent pas sur le domaine de la traduction ni étudient les langues au niveau universitaire – leurs connaissances sont fondées donc principalement sur leurs expériences scolaires (cours de langue) et font partie du domaine de la *folk linguistique* (Mielikäinen & Palander 2002). Cependant, ces participants ont au moins un certain degré d'expertise dans leur propre domaine (la chimie), ainsi que la capacité d'évaluer les textes de leur propre domaine. Il est probable qu'ils lisent beaucoup de différents textes suite à leurs études et à leur activité professionnelle et il est donc probable qu'ils fassent attention à la langue en général.

Notre recherche fait partie de l'étude des attitudes, et plus particulièrement, des attitudes linguistiques. Jusqu'à présent, la recherche faite sur les perceptions de non-linguistes concernant les traductions et la langue de traduction est relativement réduite en Finlande. Selon nos renseignements, les facteurs influençant le choix entre le texte original et la traduction n'ont pas été analysés systématiquement dans le domaine de la traduction. Notre étude vise à donner plus d'information sur ces thèmes et combine donc l'expérience de la lecture, des attitudes linguistiques des non-linguistes à la traduction et notamment, à la traduction audiovisuelle.

Cadre théorique

L'attitude est un concept important, originellement étudié dans le domaine de la sociologie et la psychologie sociale, depuis les années 1960 (Mielikäinen & Palander 2002 :86 ; Kalaja & Hyrkstedt 2000 :371). Plus tard, l'importance des attitudes est reconnue dans plusieurs autres domaines aussi. Les attitudes sont difficiles à définir à cause de leur caractère latent et parce qu'elles sont psychologiquement complexes (Garrett, Coupland & Williams 2003 :2 ; Garrett 2010 :20). L'une des définitions la plus traditionnelle est qu'il s'agit d'une *disposition apprise pour réagir d'une manière cohérente, positive ou négative, face à un sujet particulier* (Fishbein & Ajzen 1975 :6, notre traduction). Normalement, l'attitude est focalisée sur un objet (ou plusieurs) et cela peut être, par exemple, les gens, la situation ou l'activité. L'objet est un sujet pour les sentiments. En outre, il s'agit d'être ou de se comporter d'une manière évaluative à l'égard de cet objet (Garrett et al. 2003 :3).

Selon Jantunen (2005 :221), il est possible de distinguer trois composantes des attitudes qui sont :

- 1) la composante affective : sentiments et états d'humeurs que l'objet produit,
- 2) la composant cognitive : connaissances que l'on possède sur l'objet de l'attitude,
- et 3) la composant comportementale ou conative : disposition à agir de façon positive ou négative envers l'objet. Il est possible de décrire les attitudes avec les trois composantes ou de traiter seulement quelques composantes.

Le concept *d'attitude linguistique* se situe dans le domaine de la sociolinguistique où les attitudes ont été considérées comme une partie importante de l'utilisation de la langue

(Mielikäinen & Palander 2002). Traditionnellement, les attitudes linguistiques ont été étudiées envers une langue étrangère, ou envers un différent dialecte, ou dialectes, de la même langue et ses utilisateurs (Leppänen, Pitkänen-Huhta, Nikula, Kytölä, Törmäkangas, Nissinen, Kääntä, Virkkula, Laitinen, Pahta, Koskela, Lähdesmäki & Jousmäki 2009). Jantunen (2005 :209) fait remarquer que les attitudes linguistiques ont été étudiées dans les domaines de la culture et la langue, par exemple, du point de vue de la variation sociale ou situationnelle. Dans les études qui traitent les attitudes linguistiques, la langue parlée est très souvent étudiée. Par contre, la langue de traduction est une variante de la langue écrite (Tommola 2005). Pourtant les attitudes envers la langue de traduction ont été étudiées dans le cadre d'études critiques de la littérature traduite (Jantunen 2005 :210).

Exigences de traduction

Les exigences concernent surtout la relation entre la langue source et la langue cible : la problématique qui concerne pratiquement toutes les traductions s'est formée autour du concept de *fidélité*. L'idée que la traduction doit suivre le contenu et le genre de la langue source aussi précisément que possible a été partagée souvent. Plus tard, les concepts liés à la fidélité ont été mis sous les notions d'*équivalence* et de *loyauté* (Pym 2014 :7 ; Nord 1997 :123–125).

A côté du concept de fidélité, il y a plusieurs facteurs qui contrôlent la traduction. Dans notre étude, nous traitons des concepts suivants :

- L'adaptation et les stratégies de traduction : les ajouts, les suppressions, les substitutions et changements de l'ordre (Vehmas-Lehto 1999 :100) ; la domestication et le dépaysement ou *foreignization* (Koskinen 2001 :382)

- Acceptabilité : utilité, utilisabilité et agrément (Puurtinen 2001 :82 ; Suojanen, Koskinen & Tuominen 2012 :16–17).

Traductions audiovisuelles

Selon Lehtonen (2007 :30), le terme *audiovisuel* réfère à la combinaison des éléments auditifs et visuels. La traduction audiovisuelle est un genre de traduction qui est très liée au contexte surtout parce que, ensemble, l'image, la voix et l'action ont une influence et le téléspectateur peut faire une comparaison entre la parole et le texte (Holopainen 2015 :87). Les restrictions les plus importantes pour les traductions audiovisuelles (ou les

sous-titres) sont le temps, l'espace et la vitesse de lecture (Vertanen 2007 :150). Les sous-titres doivent garantir une bonne expérience pour les téléspectateurs et ne peuvent pas trop cacher l'image. La fidélité est présente dans ce genre de traduction concernant le style et l'ambiance, mais tout aussi important est de produire un texte grammaticalement correct et exact parce qu'il s'agit de textes destinés au grand public (Holopainen 2015 :87).

Sélection entre la langue source et la langue cible

Quant à la langue source, l'idée que la langue source est la meilleure option est souvent présentée. Il y a plusieurs faits qui supportent ce point de vue : en plus du développement ou de la possibilité de maintenir des compétences langagières, on considère que les concepts doivent rester originaux, le style correct, que rien n'a été supprimé ou changé, et que, par exemple, les blagues sont plus amusantes (Tringham 2018). La langue source ne doit pas être, néanmoins, le but : une lecture profonde est nécessaire pour mieux comprendre et traiter toutes les significations des textes en langue étrangère (Teva 2001 :27). Malgré une bonne maîtrise d'une langue étrangère, certaines significations peuvent rester sans observation.

Méthode

Notre étude fait partie de la recherche empirique et est faite en suivant les principes de sondage d'opinion. Il s'agit d'une étude empirique qualitative, mais il y a des éléments quantitatifs inclus aussi. Au lieu d'utiliser une documentation collectée, nous avons décidé de collecter des données de la recherche nous-même, car il y avait plusieurs sujets à traiter – les traductions audiovisuelles, les attitudes linguistiques de non-linguistes et les caractères des traductions les plus appréciés – et il y a peu d'études dans lesquelles des sujets similaires ont été examinés.

Les données de la recherche ont été collectées au moyen d'un questionnaire. Nous avons choisi l'enquête comme méthode de collecte de données, en particulier parce qu'à l'aide d'un questionnaire, il est possible de collecter des informations sous forme de questions ouvertes et de questions à choix multiples. Grâce au questionnaire, il est possible de collecter des informations sous forme écrite, et cela a facilité notre travail. Nous avons également choisi l'enquête parce qu'elle permet de se focaliser sur des problèmes qui ne peuvent être résolus seulement que par l'observation, par exemple.

Puisque la traduction audiovisuelle est l'un des thèmes de ce travail, il est justifié d'essayer d'atteindre les personnes qui utilisent Internet – un grand nombre d'utilisateurs, par exemple, regardent, en ligne, des programmes, des films et des animations avec les sous-titres.

Le questionnaire a été réalisé sur la plate-forme *Webropol* et les répondants ont reçu l'information relative au questionnaire par courriel. Le questionnaire a été ouvert du 18 au 31 mars 2016. Après avoir envoyé la première invitation, 52 réponses ont été reçues. Le délai de réponses a été décalé jusqu'au 15 avril 2016 et un rappel a été envoyé aux répondants. Après ce rappel, 39 nouvelles réponses ont été reçues. Au total, notre matériel comprend donc 91 réponses.

Dans le questionnaire, il y a au total 26 questions, comprenant aussi les questions d'information générale. 14 questions sont optionnelles et 12 questions obligatoires. La structure du questionnaire est constituée des parties suivantes : habitudes de lecture et sélection de langue(s) (questions 1–5), traduction et identification des traductions (questions 6–8 et 16) et traductions audiovisuelles (questions 9–15). A la question 17, les répondants ont pu commenter librement le questionnaire et le sujet de la recherche. Après cela, des informations générales ont été demandées (questions 18–26). Les données ont été quantitativement analysées, à l'aide de classifications.

Résultats et conclusions

Les résultats ont montré que les attitudes des non-linguistes envers les traductions étaient plutôt négatives. Même si les traductions audiovisuelles ont été positivement évaluées la plupart de temps, les répondants ont décrit que la qualité des sous-titres varie beaucoup et dépend souvent, par exemple, des compétences du traducteur, ou d'autres facteurs qui ne sont pas liés à la langue. Il faut souligner le fait que dans les attitudes envers les traductions audiovisuelles, le téléspectateur compare le texte écrit à une langue parlée et attend surtout une correspondance maximale. En général, les non-linguistes ont considéré que la caractéristique la plus importante du texte traduit est de garder les significations aussi précisément que possible. Ce résultat est parallèle avec les études réalisées antérieurement (Jantunen 2005 :227). Les traits concernant la grammaire et le même style ont été également appréciés.

Il est possible de constater que le choix d'une langue par des non-linguistes est dépendant du genre textuel et de l'utilisation du texte : en particulier, parmi tous les genres textuels, les textes scientifiques et littéraires ont été mentionnés souvent et ce sont les genres que des non-linguistes connaissent bien. Les textes scientifiques ont été lus surtout en langue originale parce qu'ils ont considéré que ces textes seraient les plus difficiles à traduire et qu'ils contiendraient souvent des imprécisions. Les non-linguistes ont voulu lire les textes littéraires dans leur langue maternelle (finnois) ou, s'ils ont choisi les traductions, ils ont sélectionné seulement des œuvres de haute qualité. Le choix entre la traduction et le texte original a été influencé, entre autres, par le fait que la traduction n'a pas été considérée comme une lecture tout aussi intéressante, fournissant suffisamment d'informations qui puisse provoquer les mêmes sentiments que les originaux.

Nous montrons qu'il y a besoin de continuer la recherche sur ce domaine. Nous proposons que l'entretien ou la discussion de groupe puisse servir comme une méthode supplémentaire. Il serait aussi nécessaire d'avoir plus d'informations sur les facteurs qui affectent la sélection des genres et des langues.